

**Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет**

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г.Е. Вейнштейна
Кафедра національної та міжнародної економіки
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему «Шляхи підвищення ефективності використання
основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» в умовах
воєнних дій»**

ШИФР КРБ.ЕП.1.576-03.4.1

Здобувачки _____ Жураковської Л.Р.

Керівник _____ к.т.н., доц. Лобоцька Л.Л.

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 12.06.2026 р., протокол № 17

Завідувач кафедри національної
та міжнародної економіки _____ Тетяна КУЛАКОВСЬКА

Одеса – 2026 рік

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г.Е. Вейнштейна
 Кафедра національної та міжнародної економіки
 Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
 Спеціальність 051 «Економіка»
 Освітня програма «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

«02» березня 2026 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА здобувачі

_____ Жураковській Людмилі Русланівні _____

1. Тема роботи Шляхи підвищення ефективності використання основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» в умовах воєнних дій
 Затверджена наказом ОНТУ від 22.10.2025 р. № 576-03. _____
2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 13.06.2026 р. _____
3. Вихідні дані роботи статистична звітність роботи підприємства за два роки; історія підприємства, наукові статті, монографії та інші публікації, присвячені основному капіталу, інформація з інтернет-мережі _____
4. Перелік питань, які потрібно розробити: теоретичні засади управління основним капіталом підприємства; аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»; розробка заходу з підвищення ефективності використання основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» _____
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
 таблиць – 11, рисунків – 4.
6. Дата видачі завдання 02.03.2026 р. _____

Керівник _____ Лобоцька Л.Л.

Завдання прийняв до виконання _____ Жураковська Л.Р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Аналіз літературних джерел щодо ефективності використання основного капіталу підприємств, написання розділу 1	02.03.2026 – 05.04.2026	виконано
2	Аналіз сучасного стану м'ясопереробної галузі та перспектив її розвитку	06.04.2026 – 16.04.2026	виконано
3	Техніко-економічна характеристика ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»	17.04.2026 – 20.04.2026	виконано
4	Аналіз ефективності використання основних засобів та діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань», написання розділу 2	21.04.2026 – 11.05.2026	виконано
5	Обґрунтування та оцінка ефективності впровадження заходу по підвищенню ефективності роботи підприємства, написання розділу 3	12.05.2026 – 29.05.2026	виконано
6	Висновки по роботі	30.05.2026 – 02.06.2026	виконано
7	Оформлення роботи	03.06.2026 – 12.06.2026	виконано

Здобувач-дипломник _____ Жураковська Л.Р.

Керівник роботи _____ Лобоцька Л.Л.

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник ____ Жураковська Л.Р. _____
ПІБпідпис

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота містить 105 сторінок, 41 таблицю, 7 рисунків, список літератури з 48 найменувань, 2 додатки.

Метою роботи є комплексне дослідження теоретичних засад та практичних аспектів використання основного капіталу підприємства, а також розробка та обґрунтування практичних заходів щодо підвищення її ефективності в умовах воєнних дій.

Завданнями роботи передбачено: розглянути методичні підходи до оцінки ефективності використання основного капіталу; здійснити аналіз зовнішнього середовища функціонування ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»; виконати комплексний аналіз внутрішнього середовища підприємства, включаючи оцінку ефективності його господарської діяльності, складу, структури та руху основних засобів; розробити захід, спрямований на підвищення ефективності використання основного капіталу досліджуваного підприємства, оцінити рівень його економічної ефективності та інвестиційної привабливості.

Об'єктом дослідження є оцінка ефективності використання основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів формування, оцінки стану та ефективності використання основного капіталу підприємства, а також механізми і шляхи підвищення результативності його використання в умовах воєнних дій.

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки та рекомендації щодо підвищення ефективності використання основного капіталу та діяльності в цілому ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань».

Одержані результати можуть бути використані на підприємстві як заходи щодо вдосконалення його роботи.

Рік виконання роботи 2026.

Рік захисту роботи 2026.

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. Теоретичні засади управління основним капіталом підприємства	11
1.1. Економічна сутність та роль основного капіталу в забезпеченні діяльності підприємства	11
1.2. Сучасні форми та джерела фінансування відтворення основного капіталу	19
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності використання та відтворення основного капіталу	24
1.4. Шляхи підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу в умовах воєнних дій	28
Висновки до розділу 1	35
Розділ 2. Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»	37
2.1. Тенденції формування та використання основного капіталу в Україні та м'ясопереробній галузі в умовах воєнного стану	37
2.2. Характеристика та діагностика стану м'ясопереробної галузі	43
2.3. Техніко-економічна характеристика ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»	57
2.4. Аналіз виробничо-господарської діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»	60
Висновки до розділу 2	84
Розділ 3. Розробка заходу з підвищення ефективності використання основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»	86
3.1. Обґрунтування та оцінка економічної ефективності проєкту модернізації технічної бази (установка комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок)	86
3.2. Розрахунок впливу проєкту заміни технологічної лінії виробництва соку на показники діяльності підприємства	93

Висновки до розділу 3	93
Висновки	95
Список використаних джерел	100
Додатки	105

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасної ринкової економіки основний капітал підприємства є фундаментальною складовою його виробничого потенціалу, оскільки саме від стану, структури та ефективності використання необоротних активів значною мірою залежить конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, якість продукції, що випускається, та рівень його фінансових результатів. Для підприємств харчової галузі, зокрема м'ясопереробної промисловості, дане питання набуває особливого значення, адже специфіка виробничого процесу передбачає залучення значного обсягу спеціалізованого технологічного обладнання, холодильних потужностей та виробничих споруд, що формують основу матеріально-технічної бази.

Проблема ефективного використання основного капіталу завжди посідала одне з центральних місць в економічній науці, однак в умовах повномасштабного збройного російського вторгнення на територію України, вона набула якісно нового змісту. Воєнні дії зумовили суттєву зміну середовища функціонування вітчизняних підприємств: руйнування виробничої інфраструктури, переміщення виробничих потужностей, розрив логістичних ланцюгів, різке зростання витрат на енергоносії, відтік кваліфікованої робочої сили. За таких обставин питання раціонального управління основними засобами перетворюється з суто технічного на стратегічне завдання, від вирішення якого залежить виживання підприємств.

Агропромисловий комплекс України, у тому числі м'ясопереробна підгалузь, відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави та є важливим сектором національної економіки. В умовах воєнного часу безперебійне функціонування підприємств харчової промисловості набуває стратегічного значення, оскільки безпосередньо пов'язане із забезпеченням населення та збройних сил продуктами харчування.

Роль основного капіталу в економіці воєнного часу зазнає суттєвих трансформацій, оскільки основні засоби перестають розглядатись виключно як

інструмент генерування прибутку, а стають стратегічним ресурсом для забезпечення безперервного постачання критично важливих продуктів харчування. Необхідність поглибленого вивчення шляхів підвищення ефективності використання основного капіталу (основних засобів) викликана об'єктивною потребою у розробці дієвих та адаптованих до сучасних умов методичних підходів до оцінки фізичного та морального зносу техніки в умовах надмірного експлуатаційного навантаження та підвищених воєнних ризиків. Більш того, в умовах обмеженого імпорту обладнання та запчастин особливої актуальності набуває пошук внутрішніх резервів інтенсифікації використання наявних потужностей, модернізація застарілих ліній та впровадження енергоощадних технологій. Проблема відтворення основного капіталу в умовах дефіциту фінансових ресурсів вимагає змін амортизаційної політики та оптимізації структури необоротних активів. Таким чином, необхідність вивчення шляхів підвищення ефективності використання основного капіталу зумовлена потребою підприємства в мінімізації витрат, зниженні собівартості продукції та пошуку внутрішніх резервів для подальшого розвитку.

Проблематика ефективності використання основного капіталу підприємств знайшла широке відображення у працях вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, а саме А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршалла, Р. Брейлі та С. Майерса, І. Бланка, В. Базилевича, В. Андрійчука, О. Терещенка, М. Коробова, О. Шеремета та інших. Водночас, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, низка питань залишається недостатньо опрацьованою або потребує суттєвого переосмислення з урахуванням реалій сьогодення. Зокрема, в існуючих наукових дослідженнях практично не розглянуто специфіку управління основним капіталом підприємств в умовах збройного конфлікту, не сформовано цілісного методичного інструментарію для оцінки ефективності використання основних засобів в умовах форс-мажорних обставин воєнного характеру, не визначено механізмів адаптації підприємств переробної промисловості до функціонування в умовах хронічної невизначеності та

руйнування виробничої інфраструктури. Окремого дослідження потребують питання оптимізації структури основного капіталу підприємств в умовах обмеженого доступу до інвестиційних ресурсів та підвищеного рівня ризиків.

Метою роботи є комплексне дослідження теоретичних засад та практичних аспектів використання основного капіталу підприємства, а також розробка та обґрунтування практичних заходів щодо підвищення її ефективності в умовах воєнних дій.

Завдання дослідження. Відповідно до визначеної мети у роботі поставлено такі завдання:

- вивчити економічну сутність основного капіталу підприємства, його склад і структуру як категорії економічної науки;
- розглянути методичні підходи до оцінки ефективності використання основного капіталу;
- здійснити аналіз зовнішнього середовища функціонування ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»;
- виконати комплексний аналіз внутрішнього середовища підприємства, включаючи оцінку ефективності його господарської діяльності, складу, структури та руху основних засобів;
- розробити захід, спрямований на підвищення ефективності використання основного капіталу досліджуваного підприємства, оцінити рівень його економічної ефективності та інвестиційної привабливості.

Об'єктом дослідження є оцінка ефективності використання основного капіталу товариства з додатковою відповідальністю «М'ясокомбінат «Ятрань».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів формування, оцінки стану та ефективності використання основного капіталу підприємства, а також механізми і шляхи підвищення результативності його використання в умовах воєнних дій.

Теоретичну основу роботи становлять фундаментальні положення економічної теорії щодо сутності основного капіталу як економічної категорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань управління основним

капіталом підприємств, фінансового менеджменту, економічного аналізу та стратегічного управління в умовах кризових явищ. **Методологічну основу** роботи складає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. В теоретичній частині роботи застосовано методи аналізу та синтезу – для розкриття сутності основного капіталу та систематизації підходів до оцінки ефективності його використання; методи індукції та дедукції – для формування теоретичних узагальнень на основі конкретних фактів і явищ. В аналітичній частині використано: метод порівняльного аналізу – для зіставлення показників діяльності підприємства в динаміці; методи горизонтального та вертикального аналізу – для дослідження структури і змін у складі основного капіталу; коефіцієнтний метод – для розрахунку показників фондівіддачі, фондомісткості, фондоозброєності, коефіцієнтів зносу, придатності та оновлення основних засобів. В практичній частині застосовано методи економічного обґрунтування та прогнозування з метою оцінки доцільності та ефективності запропонованого заходу.

Правову та нормативну базу роботи становлять основні законодавчі й підзаконні акти, що регулюють господарську діяльність підприємств в Україні, порядок обліку та оцінки основних засобів, а також правовідносини в умовах воєнного стану, фінансова звітність досліджуваного підприємства за два роки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та роль основного капіталу в забезпеченні діяльності підприємства

Ефективне функціонування підприємства в умовах ринкової економіки нерозривно пов'язане з формуванням раціональної структури його капіталу та забезпеченням належного рівня використання наявних виробничих ресурсів. Центральне місце серед них посідає основний капітал, який визначає виробничу потужність суб'єкта господарювання, технологічний рівень виробництва та, значною мірою, його конкурентні позиції на ринку. Для підприємств харчової промисловості, до яких належить м'ясопереробна галузь, значення основного капіталу є особливо вагомим, оскільки специфіка виробничого процесу зумовлює необхідність залучення значних обсягів спеціалізованих необоротних активів – технологічного обладнання, холодильних установок, виробничих будівель і споруд. В умовах повномасштабного збройного вторгнення, що суттєво трансформувало середовище функціонування вітчизняних підприємств, дослідження теоретичних засад управління основним капіталом набуває особливої актуальності. Воєнні реалії вимагають переосмислення усталених підходів до оцінки, відтворення та підвищення ефективності використання основних засобів, формування нових моделей управлінських рішень, що враховують підвищений рівень ризиків, обмеженість інвестиційних ресурсів та необхідність забезпечення операційної безперервності в кризових умовах.

Дослідження економічної природи основного капіталу підприємства потребує аналізу еволюції наукових поглядів на цю категорію, адже її зміст суттєво трансформувався в міру розвитку економічної думки – від класичних теорій капіталу до сучасних концепцій управління необоротними активами.

Витоки наукового осмислення категорії капіталу сягають епохи меркантилізму, представники якого ототожнювали капітал переважно з грошовим багатством. Якісно новий підхід до розуміння природи капіталу запропонували фізіократи, зокрема Ф. Кене, який у своїй «Економічній таблиці» [1, с. 152–153] вперше здійснив розмежування між «первісними авансами» – витратами на придбання знарядь праці та обладнання, що використовуються протягом кількох виробничих циклів, – та «щорічними авансами», що відповідають сучасному поняттю оборотного капіталу. Саме у цьому розмежуванні закладено концептуальний фундамент сучасного розуміння основного капіталу. Подальший розвиток теорія основного капіталу отримала у працях представників класичної політичної економії. А. Сміт у фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [2, с. 311] запропонував поділ капіталу на основний, що не переходить від власника до власника і приносить прибуток без залучення до обігу, та оборотний, вартість якого повертається до виробника після кожного виробничого циклу. Д. Рікардо поглибив це розмежування, пов'язавши його з характером перенесення вартості капітальних благ на готовий продукт [3, с. 30]. К. Маркс надав цій категорії завершеного теоретичного вигляду, визначивши основний капітал як частину продуктивного капіталу, яка цілком бере участь у процесі виробництва, але переносить свою вартість на новостворений продукт частинами, у міру фізичного та морального зношування, і саме в такій частині повертається до виробника у грошовій формі через механізм амортизації [1, с. 161]. В подальшому розвитку економічної науки, зокрема в неокласичній традиції, акцент у дослідженні капіталу змістився від аналізу його соціально-економічної природи до вивчення функціональних характеристик та оптимізаційних аспектів його використання. Дж. Б. Кларк, А. Маршалл, І. Фішер розглядали капітал переважно крізь призму його здатності генерувати дохід і забезпечувати виробничу функцію підприємства [1, с. 168]. В рамках цього підходу основний капітал трактується як сукупність довгострокових виробничих активів, що

уможливлюють здійснення господарської діяльності та визначають виробничу потужність суб'єкта господарювання.

В українській економічній науці питання сутності основного капіталу досліджувалися переважно в контексті трансформації облікових та управлінських підходів у період переходу від планової до ринкової економіки. При цьому виникла й досі не втратила актуальності дискусія щодо співвідношення понять «основний капітал» та «основні засоби», які нерідко вживаються як синоніми, проте мають суттєві концептуальні відмінності. Основні засоби – це бухгалтерська категорія, що відображає матеріально-речову форму необоротних активів підприємства та регулюється П(С)БО 7 «Основні засоби» [4]. Відповідно до цього стандарту, основні засоби визначаються як матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких становить більше одного року.

Поняття «основний капітал» є значно ширшим і охоплює не лише матеріальні, а й нематеріальні необоротні активи, довгострокові фінансові інвестиції та інші активи, що забезпечують діяльність підприємства протягом тривалого часу (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура основного капіталу сучасного підприємства
Джерело: [5, с. 104].

Крім того, на відміну від категорії «основні засоби», поняття «основний капітал» акцентує не лише на майновому, а й на вартісному та функціональному аспектах необоротних активів, відображаючи їхню роль як джерела отримання економічних вигід у довгостроковій перспективі [5, с. 105]. Саме тому в контексті управлінського аналізу та стратегічного планування вживання поняття «основний капітал» є більш коректним і методологічно виправданим.

В цілому в науковій літературі та нормативно-правових актах поняття «основного капіталу» та «основних засобів» розкривається з різних позицій, що представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування категорій «основний капітал» та «основні засоби»

№	Автор / Джерело	Визначення
1	А. Сміт	Основний капітал – частина капіталу, яка не переходить від власника до власника та приносить прибуток без вступу у безпосередній обіг; включає машини, знаряддя праці, будівлі й споруди, що використовуються у виробничому процесі.
2	К. Маркс	Основний капітал – частина продуктивного капіталу, що цілком бере участь у виробничому процесі, але переносить свою вартість на новостворений продукт частинами, у міру фізичного та морального зношування, повертаючись до виробника через амортизацію.
3	І. О. Бланк	Основний капітал підприємства – сукупність майнових цінностей, що багаторазово беруть участь у процесі господарської діяльності та переносять свою вартість на продукцію частинами; є матеріальною основою виробничої потужності підприємства та визначають його техніко-технологічний рівень.
4	А. М. Поддєрьогін	Основний капітал – довгострокові активи підприємства, що включають основні засоби, нематеріальні активи та довгострокові фінансові інвестиції, які функціонують у виробничому процесі понад один рік і переносять свою вартість на продукцію поступово шляхом амортизаційних відрахувань.
5	В. Г. Андрійчук	Основні засоби – матеріально-речові елементи, що є засобами праці та функціонують у виробничому процесі тривалий час, зберігаючи при цьому свою натуральну форму; основні фонди є грошовим вираженням вартості засобів праці і відображають їх у вартісній оцінці.
6	Г. В. Савицька	Основні засоби – засоби праці, що функціонують у незмінній натуральній формі протягом тривалого часу та поступово переносять свою вартість на виготовлену продукцію у вигляді амортизаційних відрахувань; ефективність їх використання є ключовим чинником продуктивності та рентабельності виробництва.
7	М. Я. Коробов	Основні засоби – матеріальні активи, що використовуються підприємством у виробничому процесі або в іншій господарській діяльності понад один рік, зберігають свою форму і поступово зношуються; характеризуються через показники фондівіддачі, фондомісткості та фондоозброєності праці.
8	НП(С)БО 7 «Основні засоби»	Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких становить більше одного року (або операційного циклу).
9	Податковий	Основні засоби – матеріальні активи, призначені для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких

	кодекс України	перевищує встановлений вартісний критерій та очікуваний строк корисного використання яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік; земля, незавершені капітальні інвестиції та нематеріальні активи до цієї категорії не належать.
10	Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку МСБО 16 «Основні засоби» IASB	Основні засоби (property, plant and equipment) – матеріальні об'єкти, що утримуються для використання у виробництві або постачанні товарів чи послуг, для здавання в оренду або для адміністративних цілей; від яких очікується отримання економічних вигід понад один звітний період.
11	Р. Брейлі, С. Майерс	Основний капітал (fixed capital) – довгострокові реальні активи підприємства, що включають матеріальні та нематеріальні необоротні активи, задіяні у операційній діяльності; ефективність їх використання оцінюється через показники рентабельності активів та відношення капітальних витрат до виручки.
12	О. О. Терещенко	Основний капітал підприємства – вартісне вираження сукупності необоротних активів, що задіяні у відтворювальному процесі тривалий час та забезпечують виробничу функцію підприємства; управління основним капіталом є складовою фінансової стратегії та передбачає оптимізацію структури і відтворення необоротних активів.

Джерело: складено автором на основі [1;2;4;6 – 14].

Представлені в таблиці 1.1 підходи до трактування «основного капіталу» та «основних засобів» провідними науковцями та основними нормативно-правовими актами дозволяє зробити висновок, що у науковій думці склалися чотири основні підходи до розуміння досліджуваної категорії: класично-політекономічний (А. Сміт, К. Маркс), що акцентує на механізмі перенесення вартості та ролі капіталу у відтворювальному процесі; обліково-нормативний (НП(С)БО 7, МСБО 16, Податковий кодекс), що розглядає основні засоби як об'єкт обліку з чіткими критеріями визнання; аналітично-управлінський (І. О. Бланк, Г. В. Савицька, М. Я. Коробов), що зосереджується на оцінці ефективності використання та управлінні необоротними активами; стратегічно-фінансовий (А. М. Поддєрьогін, О. О. Терещенко, Р. Брейлі), що розглядає основний капітал у контексті фінансової стратегії та інвестиційних рішень підприємства. Принципово важливим також є розмежування понять «основний капітал» та «основні засоби». Якщо останнє є суто обліковою категорією, що охоплює виключно матеріальні необоротні активи і визначається відповідними стандартами, то «основний капітал» є ширшою

управлінською та економічною категорією, що включає також нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції та відображає вартісний аспект необоротних активів у єдності з їхньою функціональною роллю у виробничому процесі. Також варто відзначити, що аналіз підходів вітчизняних науковців свідчить про поступовий перехід від суто технічного розуміння основних засобів як матеріально-речових елементів виробничого процесу до комплексного управлінського підходу, в якому основний капітал розглядається як стратегічний ресурс підприємства, ефективне використання якого є необхідною умовою його конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Цей підхід набуває особливої актуальності в умовах воєнного часу, коли управлінські рішення щодо основного капіталу безпосередньо визначають операційну стійкість і виживання підприємства.

З урахуванням викладеного, основний капітал підприємства можна визначити як сукупність необоротних активів матеріального та нематеріального характеру, що функціонують у виробничому процесі протягом тривалого часу (понад один рік), зберігають свою натуральну форму та поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію через механізм амортизації, є матеріально-технічною основою виробничої потужності підприємства та ключовим чинником його конкурентоспроможності, ефективне управління яким в умовах воєнних дій набуває критичного значення для забезпечення операційної безперервності та збереження виробничого потенціалу.

Оскільки для харчових підприємств, в т.ч. м'ясопереробних, основні засоби є домінуючим елементом основного капіталу і саме їхній стан та ефективність використання в цілому визначають такі характеристики основного капіталу в цілому, доцільним на нашу думку є детальний аналіз класифікаційних ознак основних засобів (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація основних засобів підприємств

№	Класифікаційна ознака	Групи основних засобів
---	-----------------------	------------------------

I. За натурально-матеріальним складом		
1.1	Групи за НП(С)БО 7	Земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель; будівлі, споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар; тварини; багаторічні насадження; інші основні засоби
1.2	Групи за Податковим кодексом України	16 груп (від земельних ділянок – група 1 до багаторічних насаджень – група 16), з визначеними мінімально допустимими строками амортизації для кожної групи
II. За функціональним призначенням		
2.1	Виробничі основні засоби	Активи, що безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або обслуговують його: технологічне обладнання, виробничі будівлі, транспорт, інструмент
2.2	Невиробничі основні засоби	Активи соціально-культурного та адміністративного призначення: житлові будинки, заклади охорони здоров'я, об'єкти відпочинку, що перебувають на балансі підприємства
III. За роллю у виробничому процесі		
3.1	Активна частина	Засоби праці, що безпосередньо впливають на предмет праці: машини, обладнання, технологічні лінії, вимірювальні прилади, інструмент
3.2	Пасивна частина	Засоби, що створюють умови для здійснення виробничого процесу: будівлі, споруди, передавальні пристрої, земельні ділянки
IV. За ступенем участі у виробничому процесі		
4.1	Діючі	Активи, що перебувають в експлуатації та використовуються у господарській діяльності підприємства на постійній основі
4.2	Недіючі (законсервовані)	Активи, тимчасово виведені з експлуатації у встановленому порядку з метою збереження; амортизація на них нараховується у деяких випадках за окремими правилами
4.3	Резервні	Активи, що знаходяться у резерві для заміни діючих у разі їх виходу з ладу або планового технічного обслуговування
V. За формою власності		
5.1	Власні	Активи, що належать підприємству на правх власності
5.2	Орендовані (у т.ч. за договором фінансового лізингу)	Активи, що перебувають у тимчасовому користуванні підприємства на умовах оренди або лізингу
VI. За ступенем зносу		
6.1	Нові (знос 0–20%)	Активи, введені в експлуатацію нещодавно, з незначним ступенем зносу
6.2	Частково зношені (знос 21–60%)	Активи у задовільному технічному стані, що потребують планового технічного обслуговування
6.3	Значно зношені (знос 61–80%)	Активи, що вичерпують ресурс надійності; підвищений ризик аварійних зупинок і збоїв у виробничому процесі
6.4	Повністю зношені (знос понад 80%)	Активи з нульовою залишковою вартістю, що фактично відпрацювали встановлений строк корисного використання, проте можуть продовжувати експлуатуватися

VII. За способом відтворення		
7.1	Просте відтворення	Поновлення основних засобів у незмінному обсязі за рахунок амортизаційних відрахувань: капітальний та поточний ремонт без збільшення виробничої потужності
7.2	Розширене відтворення	Кількісне та якісне збільшення основних засобів: нове будівництво, модернізація, реконструкція, технічне переоснащення із розширенням виробничої потужності

Джерело: складено автором на основі [4;7;10;11].

Резюмуючи представлену вище інформацію (щодо класифікації основного капіталу та основних засобів), можна відзначити, що основний капітал підприємства є складною багатоелементною категорією, в якій основні засоби виступають центральним і, як правило, найбільш вагомим елементом – особливо для підприємств харчової промисловості, де матеріально-технічна база є основою виробничого процесу. Нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення та незавершені капітальні вкладення відіграють важливу, проте підпорядковану роль і потребують самостійної системи управлінського впливу. Існування кількох паралельних класифікацій основних засобів – бухгалтерської (НП(С)БО 7), податкової (Податковий кодекс) та управлінської (за функціональним призначенням, роллю у виробничому процесі, ступенем зносу тощо) – відображає різні цілі їх використання і не свідчить про суперечливість підходів. Варто також відзначити, що в умовах воєнного стану традиційні класифікаційні ознаки набувають нового практичного наповнення. Зокрема, класифікація за ступенем зносу набуває критичного значення в контексті прийняття рішень щодо пріоритетів відновлення виробничого потенціалу, а класифікація за формою власності – у контексті визначення можливих форм залучення додаткових виробничих активів через оренду чи лізинг в умовах дефіциту власних інвестиційних ресурсів.

Практична цінність дослідження категорії «основний капітал» реалізується через формування дієвого управлінського механізму, здатного забезпечити ефективне функціонування необоротних активів підприємства на кожному етапі їхнього життєвого циклу.

В цілому управління основним капіталом розглядається як самостійна управлінська підсистема, яка функціонує у єдності з загальною системою

управління підприємством. Управління капіталом являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з оптимальним його формуванням та забезпеченням ефективного використання у різних видах господарської діяльності [15, с. 102]. Разом із тим ефективне управління основним капіталом підприємства забезпечується дотриманням ряду принципів – інтеграції із загальною системою управління підприємством, комплексного характеру формування управлінських рішень, високого динамізму управління, варіативності підходів та орієнтації на стратегічні цілі розвитку підприємства. Так, І. О. Бланк виокремлює чіткий управлінський цикл, що охоплює формування, використання та відтворення необоротних активів [6, с. 192].

1.2. Сучасні форми та джерела фінансування відтворення основного капіталу

Відтворення основного капіталу є безперервним процесом поновлення необоротних активів підприємства, що забезпечує підтримання або розширення його виробничого потенціалу. В літературі виокремлюють два якісно різні типи відтворення: просте та розширене. Просте відтворення передбачає поновлення основного капіталу у незмінному обсязі та на тому ж технологічному рівні, що реалізується переважно за рахунок амортизаційних відрахувань і спрямоване на компенсацію фізичного та морального зносу. Розширене відтворення передбачає кількісне або якісне збільшення основного капіталу – нарощення виробничих потужностей, впровадження нових технологій, технічне переоснащення – і вимагає залучення інвестиційних ресурсів понад суму нарахованої амортизації [16, с. 122–123].

Конкретними формами відтворення основного капіталу є: поточний і капітальний ремонт, модернізація, реконструкція, технічне переоснащення та нове будівництво, що представлено в таблиці 1.3

Таблиця 1.3

Характеристика форм відтворення основного капіталу підприємства

Форма відтворення	Тип відтворення	Зміст	Джерела фінансування
-------------------	-----------------	-------	----------------------

Поточний ремонт	Просте	Усунення незначних несправностей для підтримання нормального технічного стану активу без відновлення його ресурсу	Витрати операційної діяльності; включаються до собівартості продукції
Капітальний ремонт		Відновлення зношених частин активу, заміна окремих вузлів і деталей з метою відновлення нормального функціонування	Амортизаційні відрахування; ремонтний фонд; кредитні ресурси
Модернізація	Розширене	Вдосконалення існуючих активів шляхом заміни окремих вузлів на більш продуктивні або технологічно досконалі аналоги без зміни основних конструктивних параметрів	Чистий прибуток; амортизаційні відрахування; лізинг; кредити
Реконструкція		Перебудова існуючих виробничих об'єктів із зміною основних техніко-економічних показників з метою зміни виробничої потужності, поліпшення умов праці тощо	Чистий прибуток; банківські кредити; залучені кошти; державна підтримка
Технічне переоснащення		Оновлення активної частини основного капіталу шляхом впровадження нового, більш продуктивного обладнання без зміни виробничої площі	Лізинг; банківські кредити; чистий прибуток; програми держпідтримки
Нове будівництво		Створення нових виробничих об'єктів «з нуля»; найбільш капіталомістка форма відтворення	Довгострокові кредити; облігаційні позики; залучення інвесторів; державно-приватне партнерство

Джерело: складно автором на основі [16-19].

Амортизація посідає особливе місце в системі фінансування відтворення основного капіталу. Відповідно до п. 4 НП(С)БО 7 амортизацією називають систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їхнього корисного використання (експлуатації); при цьому об'єктом амортизації є первісна або переоцінена вартість, зменшена на їх ліквідаційну вартість [4]. Таким чином, амортизаційні відрахування – це не реальний грошовий відтік, а лише розподіл вартості активу, що в кінцевому підсумку акумулюється у складі собівартості продукції та повертається підприємству у формі виручки від реалізації. Саме тому амортизаційний фонд, що формується підприємством у процесі реалізації продукції, виступає найбільш стабільним і доступним внутрішнім джерелом фінансування простого відтворення основного капіталу.

Згідно з п. 26 НП(С)БО 7 амортизація основних засобів може нараховуватись із застосуванням п'ятих методів (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика методів нарахування амортизації основних засобів

Метод	Формула розрахунку*	Характер нарахування	Переваги	Недоліки
Прямо-лінійний	$A = (ПВ - ЛВ) / T$	Рівномірне	Простота розрахунку; стабільність витрат; передбачуваність грошових потоків	Не враховує нерівномірність зносу та морального старіння; менш вигідний при прискореному оновленні
Зменшення залишкової вартості	$A = ЗВ \times Нр$	Прискорене (зменшується з часом)	Більша сума амортизації у перші роки; частковий захист від морального зносу	Складність розрахунку норми; залишкова вартість ніколи не досягає нуля
Прискореного зменшення залишкової вартості	$A = ЗВ \times (2 / T)$	Значно прискорене	Максимальне прискорення відрахувань у перші роки; ефективний захист від морального зносу; стимулювання оновлення	Різке коливання витрат; обмежено застосовується в податковому обліку
Кумулятивний	$A = (ПВ - ЛВ) \times КТ / \sum T$	Прискорене (рівномірне зменшення)	Більша амортизація у перші роки з плавним зменшенням; вартість активу досягає ліквідаційної	Складність розрахунку; нерівномірне навантаження на собівартість
Виробничий	$A = ФВ \times (ПВ - ЛВ) / ОВ$	Залежне від обсягу виробництва	Пряма кореляція амортизації з інтенсивністю використання активу; найбільш економічно обґрунтований	Складність прогнозування загального обсягу виробництва; нульова амортизація при простой

* Умовні позначення: *A* – річна сума амортизації; *ПВ* – первісна вартість; *ЛВ* – ліквідаційна вартість; *T* – строк корисного використання; *ЗВ* – залишкова вартість; *Нр* – річна норма амортизації; *КТ* – кумулятивний коефіцієнт; *ФВ* – фактичний обсяг виробництва; *ОВ* – загальний розрахунковий обсяг виробництва за весь строк служби.

Джерело: складено автором на основі [4].

З управлінської точки зору вибір методу амортизації є стратегічним рішенням, що безпосередньо впливає на розмір амортизаційного фонду –

ключового внутрішнього джерела фінансування відтворення Застосування прискорених методів амортизації (зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного) дозволяє акумулювати більший обсяг амортизаційних відрахувань у перші роки експлуатації, що підвищує фінансові можливості підприємства щодо своєчасного оновлення зношеного обладнання та є особливо актуальним для підприємств харчової галузі, технологічне обладнання яких схильне до інтенсивного як фізичного, так і морального зносу.

Важливим практичним аспектом використання та відтворення основного капіталу є дослідження та аналіз джерел фінансування відтворення основного капіталу. В цілому сукупність джерел фінансування відтворення основного капіталу прийнято поділяти на три великі групи: власні, залучені та позикові (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Джерела фінансування відтворення основного капіталу підприємства

№	Джерело	Сутність	Переваги	Недоліки
I. Власні джерела				
1.1	Амортизаційні відрахування	Частина виручки, що відповідає перенесеній на продукцію вартості основних засобів; акумулюється в амортизаційному фонді	Стабільність; не потребує залучення зовнішніх ресурсів; відсутність витрат на обслуговування	Обмежений обсяг; достатній лише для простого відтворення; залежить від методу амортизації та вартості активів
1.2	Чистий прибуток	Частина прибутку після оподаткування, спрямована на капітальні інвестиції відповідно до інвестиційної політики підприємства	Відсутність боргового навантаження; повний контроль власника	Нестабільність в умовах кризи; скорочення через зниження обсягів виробництва і зростання витрат
1.3	Кошти від реалізації вибулих активів	Виручка від продажу морально або фізично зношених об'єктів основних засобів, що виводяться з експлуатації	Одноразове вивільнення ресурсів без залучення зовнішнього фінансування	Одноразовий і обмежений характер; потребує наявності активів, придатних до реалізації
II. Залучені джерела				
2.1	Державна підтримка (програма «5-7-9»)	Часткова компенсація відсоткової ставки або лізингової винагороди за рахунок коштів	Суттєве здешевлення фінансування; доступність для	Обмежений перелік цілей і отримувачів; бюрократичні процедури;

		Фонду розвитку підприємництва	малого та середнього бізнесу; охоплює переробну промисловість	недоступність для підприємств з окупованих територій
2.2	Гранти міжнародних організацій	Безповоротна фінансова допомога від міжнародних фондів (ЄБРР, МФК, ЄІБ, USAID, GIZ) на відновлення та модернізацію виробництва	Безповоротний характер; можливість фінансування великих інвестиційних проєктів	Складна процедура відбору; цільовий характер; жорсткі умови звітності
2.3	Цільове фінансування з бюджету	Кошти державного або місцевого бюджету, що надаються підприємствам стратегічних галузей на відновлення знищених або пошкоджених активів	Можливість отримання значних обсягів фінансування; низька вартість	Вузьке коло отримувачів; залежність від бюджетних пріоритетів; нестабільність
2.4	Емісія акцій / збільшення статутного капіталу	Залучення коштів шляхом додаткового випуску акцій або внесків учасників до статутного капіталу	Відсутність боргового навантаження; збільшення власного капіталу	Розмивання частки існуючих власників; складність залучення нових інвесторів у воєнний час
III. Позикові джерела				
3.1	Банківський кредит	Залучення довгострокових кредитних ресурсів банківських установ для фінансування капітальних інвестицій	Можливість залучення значних обсягів; збереження контролю власника	Висока вартість обслуговування; необхідність застави; ризик неплатоспроможності
3.2	Фінансовий лізинг	Форма довгострокової оренди, за якої до лізингоодержувача переходять всі ризики та вигоди від активу; по закінченні строку актив, як правило, переходить у власність	Не потребує значного авансового платежу; збереження оборотного капіталу; поєднання з програмою «5-7-9»	Сукупна вартість перевищує вартість прямого придбання; актив не є власністю до закінчення договору
3.3	Оперативна оренда	Короткострокова оренда активів без переходу права власності та ризиків; орендодавець зберігає контроль над активом	Гнучкість; відсутність зобов'язань щодо технічного обслуговування; збереження ліквідності	Сукупні витрати вищі; актив не стає власністю; залежність від умов орендодавця

Джерело: складено автором на основі [20 – 27].

Узагальнюючи представлену в таблиці 1.5 інформацію, можна відзначити, що фінансування відтворення основного капіталу є комплексним процесом та потребує поєднання власних, залучених і позикових ресурсів відповідно до конкретних умов господарювання підприємства. В умовах воєнного стану структура доступних джерел фінансування суттєво трансформується: роль амортизаційних відрахувань і лізингових механізмів (особливо в рамках державної програми «5-7-9») зростає, тоді як доступність банківського кредитування та залучення зовнішніх інвесторів різко скорочується. В цілому, для харчових підприємств оптимальною стратегією фінансування відтворення в поточних умовах є поєднання власних накопичень (амортизаційний фонд та прибуток), пільгового фінансового лізингу за державною програмою та грантової підтримки міжнародних донорів, що може забезпечити максимальну доступність ресурсів за мінімальної вартості їх залучення.

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності використання та відтворення основного капіталу

Обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання основного капіталу підприємства неможливе без коректного вимірювання самої ефективності. У науковій літературі склалися різні підходи до систематизації показників ефективності використання основного капіталу. Найоптимальніша модель методики проведення аналізу основних засобів складається з двох основних блоків: аналізу забезпеченості основними засобами – що включає аналіз динаміки, структури та складу, а також технічного стану та оновлення – і аналізу ефективності використання основних засобів, що охоплює факторний аналіз фондівіддачі, аналіз ефективності використання виробничих площ та екстенсивного й інтенсивного використання виробничого устаткування [28]. Такий підхід є комплексним і дозволяє охопити всі ключові аспекти стану та використання основного капіталу.

Отже, для оцінки ефективності використання основних засобів застосовується система показників – загальні та часткові; найбільш узагальнювальним показником використання основних засобів є фондвіддача. Водночас лише фондвіддача не дає повного уявлення про стан основного капіталу – необхідна розгалужена система індикаторів, що охоплює технічний стан, рух, ефективність використання та відтворення активів [29, с. 102], що представлено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Система показників оцінки ефективності використання та відтворення основного капіталу підприємства

№	Показник	Формула	Умовні позначення	Економічний зміст та інтерпретація
I. Показники технічного стану основного капіталу				
1.1	Коефіцієнт зносу (Кз)	$K_z = 3 / ПВ$	3 – накопичена амортизація; ПВ – первісна вартість ОЗ	Показує частку вартості ОЗ, перенесену на готову продукцію. Критичне значення: $K_z > 0,6$ – сигнал про необхідність термінового оновлення активів. Зростання Кз в динаміці свідчить про незадовільну відтворювальну політику.
1.2	Коефіцієнт придатності (Кпр)	$K_{пр} = 3В / ПВ = 1 - K_z$	3В – залишкова вартість ОЗ	Є оберненим до коефіцієнта зносу; відображає частку вартості ОЗ, що ще не перенесена на продукцію і може бути використана в подальшому. Оптимальне значення: $K_{пр} \geq 0,5$.
1.3	Питома вага активної частини ОЗ (Уа)	$У_a = ОЗ_a / ОЗ_{заг} \times 100\%$	ОЗ _а – вартість активної частини ОЗ; ОЗ _{заг} – загальна вартість ОЗ	Характеризує прогресивність структури основного капіталу. Зростання питомої ваги активної частини є позитивною тенденцією.
II. Показники руху та відтворення основного капіталу				
2.1	Коефіцієнт оновлення (Ко)	$K_o = ОЗ_{надійш} / ОЗ_{кін}$	ОЗ _{надійш} – вартість ОЗ, що надійшли за рік; ОЗ _{кін} – вартість ОЗ на кінець року	Характеризує частку введених в експлуатацію нових ОЗ у їх загальному обсязі на кінець року. Порівняння з Кв дозволяє визначити тип відтворення: якщо $K_o > K_v$ – розширене відтворення; $K_o = K_v$ – просте; $K_o < K_v$ – звужене.
2.2	Коефіцієнт вибуття (Кв)	$K_v = ОЗ_{виб} / ОЗ_{поч}$	ОЗ _{виб} – вартість ОЗ, що вибули за рік; ОЗ _{поч} – вартість ОЗ на початок року	Відображає частку вибулих ОЗ у їх загальному обсязі на початок року. Перевищення Кв над Ко є ознакою звуженого відтворення і потребує негайного управлінського реагування.
2.3	Коефіцієнт приросту (Кприр)	$K_{прир} = (ОЗ_{надійш} - ОЗ_{виб}) / ОЗ_{поч}$	–	Показує відносний приріст вартості ОЗ за звітний період. Позитивне значення свідчить про розширене відтворення; від'ємне – про скорочення основного капіталу.
III. Показники ефективності використання основного капіталу				

3.1	Фондовіддача (ФВ)	$ФВ = ЧД / ОЗсер$	ЧД – чистий дохід від реалізації; ОЗсер – середньорічна залишкова вартість ОЗ	Найбільш загальний показник, що характеризує ефективність використання основних засобів; відображає випуск продукції на 1 грн основних засобів підприємства; за нормальних умов повинен мати тенденцію до збільшення.
3.2	Фондомісткість (ФМ)	$ФМ = ОЗсер / ЧД = 1 / ФВ$	–	Є величиною, зворотною до фондовіддачі; дає можливість визначити вартість основних засобів на одну гривню виробленої продукції і характеризує забезпеченість підприємства основними засобами; за нормальних умов повинна мати тенденцію до зменшення.
3.3	Фондоозброєність праці (ФО)	$ФО = ОЗсер / Ч$	Ч – середньо-облікова чисельність працівників	Характеризує рівень оснащення праці основними засобами. Зростання ФО за умови випереджаючого зростання продуктивності праці є позитивною тенденцією. Зростання ФО без відповідного зростання ФВ – ознака нераціональної структури активів.
3.4	Технічна фондоозброєність (ТФО)	$ТФО = ОЗа / Чроб$	Чроб – чисельність робітників основного виробництва	Характеризує рівень оснащення саме виробничих робітників активною частиною основних засобів; точніше відображає технологічний рівень виробництва, ніж загальна фондоозброєність.
3.5	Рентабельність основного капіталу (РОК)	$РОК = П / ОЗсер \times 100\%$	П – чистий прибуток або операційний прибуток	Абсолютним показником ефективності використання основних засобів є сума прибутку на одну гривню основних засобів; характеризує прибутковість одиниці вартості основного капіталу.
IV. Показники інтенсивності та екстенсивності використання обладнання				
4.1	Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання (Кекст)	$Кекст = Тфакт / Тплан$	Тфакт – фактичний час роботи; Тплан – плановий фонд часу	Відображає ступінь використання обладнання за часом. Значення менше 1 свідчить про наявність цілоденних або внутрішньозмінних простоїв – важливий показник для виявлення резервів.
4.2	Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання (Кінт)	$Кінт = Пфакт / Ппроект$	Пфакт – фактична продуктивність; Ппроект – проектна потужність	Характеризує ступінь використання обладнання за потужністю (продуктивністю). Відхилення від 1 вказує на незавантаженість або форсований режим роботи обладнання.
4.3	Інтегральний коефіцієнт використання обладнання (Кінтегр)	$Кінтегр = Кекст \times Кінт$	–	Узагальнюючий показник, що одночасно відображає використання обладнання і за часом, і за потужністю. Дозволяє комплексно оцінити рівень завантаження виробничих потужностей підприємства.
4.4	Коефіцієнт змінності роботи обладнання (Кзм)	$Кзм = \Sigma(\text{верстатозмін}) / К$	К – загальна кількість одиниць обладнання	Характеризує кількість змін, у яких у середньому працює кожна одиниця обладнання.
V. Показники ефективності використання нематеріальних активів				
5.1	Наукоємність	$Нп = НА /$	НА –	Показує суму витрат на нематеріальні

	продукції (Нп)	ЧД	середньорічна вартість нематеріальних активів; ЧД – чистий дохід	активи на 1 грн чистого доходу; зростання свідчить про підвищення наукоємності виробництва; зниження – про зростання ефективності використання нематеріальних активів.
5.2	Віддача нематеріальних активів (ВНА)	$BNA = ЧД / НА$	НА – середньорічна вартість нематеріальних активів; ЧД – чистий дохід	Відображає обсяг чистого доходу на 1 грн нематеріальних активів; зростання показника свідчить про підвищення ефективності використання нематеріальних активів підприємства; за нормальних умов повинен зростати.
5.3	Рентабельність нематеріальних активів (RNA)	$RNA = П / НА \times 100\%$	П – чистий прибуток; НА – середньорічна вартість нематеріальних активів	Характеризує прибуток на 1 грн нематеріальних активів; зростання показника в динаміці свідчить про ефективне використання інтелектуальних активів підприємства; порівнюється з рентабельністю основних засобів.
5.4	Питома вага НА в основному капіталі (Уна)	$Уна = НА / ОК \times 100\%$	НА – нематеріальні активи за залишковою вартістю; ОК – загальна вартість основного капіталу	Відображає ступінь інтелектуалізації основного капіталу підприємства. Зростання показника трактується як позитивна тенденція, що свідчить про підвищення інноваційного потенціалу та технологічного рівня підприємства.

Джерело: складено автором на основі [11;12;30].

Наведена система показників є необхідною, але не достатньою умовою аналізу. Кожен з показників сам по собі характеризує лише один аспект стану або використання основного капіталу; для розуміння причин виявлених відхилень та формування обґрунтованих управлінських рекомендацій необхідне застосування сукупності аналітичних методів і прийомів, що дозволяють дослідити систему показників у взаємозв'язку, динаміці та під впливом конкретних факторів. Центральне місце серед методичних прийомів аналізу ефективності основного капіталу посідає факторний аналіз фондівіддачі. Аналіз фондівіддачі проводиться у двох напрямках: вивчення і вимірювання впливу окремих факторів на фондівіддачу та виявлення впливу фондівіддачі на обсяг виробництва [30]. Поряд із факторним аналізом фондівіддачі широко застосовується факторний аналіз рентабельності основного капіталу, що будується на основі мультиплікативної моделі [11, с.

108]. Важливим методичним прийомом є також горизонтальний та вертикальний аналіз основного капіталу. Горизонтальний (трендовий) аналіз передбачає розрахунок абсолютних і відносних відхилень вартісних показників основного капіталу та показників його ефективності у динаміці за кілька звітних періодів, що дозволяє виявити тенденції та встановити базові закономірності. Вертикальний аналіз визначає структуру основного капіталу за видами, функціональним призначенням та роллю у виробничому процесі, а зміна структури в динаміці є важливим індикатором управлінських рішень та їх наслідків [11, с. 110]. Порівняльний аналіз (бенчмаркінг) передбачає зіставлення розрахованих показників з: середньогалузевими значеннями по м'ясопереробній галузі; показниками підприємств-конкурентів (за наявності публічної звітності); нормативними або науково обґрунтованими орієнтирами; власними показниками підприємства за попередні роки. Аналізуючи ефективність використання основних засобів, фактичний показник фондоддачі порівнюють з прогнозним, а також з фондоддачею інших підприємств цієї ж галузі [11, с. 113].

Представлена система показників та методичних прийомів забезпечує комплексну оцінку ефективності використання і відтворення основного капіталу підприємства на трьох взаємопов'язаних рівнях: стану активів (технічний стан і структура), руху активів (відтворювальні процеси) та результативності використання (ефективність у широкому розумінні).

1.4. Шляхи підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу в умовах воєнних дій

Харчова промисловість займає особливе місце серед галузей національної економіки в умовах збройного конфлікту. Вона є стратегічно важливою і соціально спрямованою галуззю національної економіки, від якої залежить добробут України, економічне та соціальне зростання її народу, відтворення і прискорений розвиток якої є найважливішими передумовами подолання кризових явищ та досягнення сталого економічного зростання [31]. Саме ця стратегічна роль зумовлює необхідність виробничої безперервності

підприємств галузі навіть в умовах активних бойових дій і, відповідно, першочерговість завдань збереження та підвищення ефективності їхнього основного капіталу.

В умовах воєнного стану важливим завданням є не лише збереження операційної стабільності, а й пошук шляхів підвищення ефективності роботи підприємств, оскільки ефективність діяльності залежить від здатності бізнесу швидко реагувати на зміни, адаптуватися до ризиків та вибудовувати роботу так, щоб навіть у нестабільному середовищі зберігати контроль над ресурсами й результатами [32, с. 41].

В таблиці 1.7 представлені основні шляхи підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу підприємств харчової промисловості в умовах воєнних дій

Таблиця 1.7

Шляхи підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу підприємств харчової промисловості в умовах воєнних дій

№	Напрямок	Захід	Очікуваний ефект	Особливості реалізації в умовах воєнного стану
I. Технічне переоснащення та модернізація активної частини основного капіталу				
1.1	Заміна фізично та морально застарілого технологічного обладнання	Виведення з експлуатації обладнання з рівнем зносу понад 70–80%; придбання або залучення у лізинг сучасного технологічного обладнання провідних виробників	Зростання фондівіддачі та продуктивності праці; зниження питомих витрат сировини та енергоносіїв; підвищення якості продукції	Фінансування переважно через лізинг за програмою «5-7-9%»; пріоритет – мобільне та компактне обладнання, що може бути переміщене у разі загрози; перевага надається обладнанню з автономним живленням
1.2	Модернізація діючого обладнання без його повної заміни	Капітальний ремонт ключових агрегатів із заміною критичних вузлів; встановлення частотних перетворювачів на електроприводи для зниження енергоспоживання; модернізація систем керування обладнанням; встановлення на діюче обладнання датчиків та модулів IoT	Продовження строку служби активів на 5–10 років; зниження енергоспоживання на 15–30%; скорочення витрат на технічне обслуговування	Є пріоритетним заходом при обмежених інвестиційних ресурсах; фінансується з амортизаційного фонду та операційного прибутку без залучення зовнішніх позикових коштів
1.3	Підвищення	Оптимізація структури ОЗ	Зростання загальної	Реалізація пасивних

	питомої ваги активної частини основного капіталу	шляхом реалізації або ліквідації непотрібних об'єктів пасивної частини; аутсорсинг непрофільних функцій (обслуговування будівель, транспорт) для скорочення пасивних активів	фондовіддачі без збільшення загального обсягу вкладень в ОЗ; підвищення рентабельності основного капіталу	активів у воєнний час ускладнена через низький попит на ринку нерухомості; можлива передача в оренду замість продажу
II. Підвищення інтенсивності та екстенсивності використання наявного обладнання				
2.1	Зниження простоїв обладнання та підвищення коефіцієнта завантаження	Впровадження системи планово-попереджувального технічного обслуговування (ППО) замість реактивного ремонту; оптимізація виробничого графіка для рівномірного завантаження обладнання; формування стратегічного запасу критичних запасних частин	Зростання коефіцієнта екстенсивного використання обладнання з типових 0,6–0,7 до 0,85–0,90; скорочення позапланових простоїв на 40–60%	В умовах воєнного стану до традиційних причин простоїв додаються перебої з електропостачанням; необхідне резервування критичного обладнання та наявність генераторного живлення
2.2	Оптимізація режиму роботи обладнання та підвищення коефіцієнта змінності	Перехід на двох- або тризмінний режим роботи для виробничого обладнання з високою капіталомісткістю; раціональне планування виробничої програми з урахуванням рівня завантаження кожної одиниці обладнання	Збільшення обсягу виробництва без додаткових капіталовкладень; зниження питомих постійних витрат; зростання фондовіддачі	Графік змін доцільно узгоджувати з графіком наявності електроенергії в мережі; пріоритетне завантаження в нічні години за зниженими тарифами
2.3	Раціоналізація використання виробничих площ	Ущільнення розміщення виробничого обладнання; здавання в оренду тимчасово незадіяних виробничих площ; перепрофілювання частини площ під зберігання стратегічних запасів сировини та продукції	Вивільнення коштів від оренди незадіяних площ; зниження витрат на утримання виробничої інфраструктури	Підприємства, що втратили частину потужностей через евакуацію, можуть тимчасово орендувати потужності інших підприємств галузі
III. Енергетична незалежність та підвищення енергоефективності виробництва				
3.1	Створення автономних джерел електропостачання	Встановлення дизельних генераторів для резервного живлення критичного обладнання (холодильного, теплового); монтаж сонячних електростанцій для часткового покриття базового енергоспоживання; підключення до систем акумуляції електроенергії	Забезпечення операційної безперервності під час блекаутів; скорочення витрат на електроенергію на 20–40%; підвищення енергетичної незалежності	В умовах систематичних атак на енергетичну інфраструктуру України наявність автономного електропостачання є умовою виживання підприємства, а не лише підвищення ефективності
3.2	Впровадження	Заміна застарілих	Зниження питомих	Особливо актуально для

	енергозбе-рігаючих технологій та обладнання	компресорних і холодильних установок на сучасні з класом енергоефективності A++; встановлення рекуператорів тепла у термічних виробництвах; перехід на LED-освітлення виробничих приміщень; впровадження систем автоматичного регулювання теплоносія та вентиляції	витрат електроенергії на 25–40%; скорочення частки енергетичних витрат у собівартості продукції; вивільнення коштів для інвестицій в оновлення інших активів	підприємств харчової промисловості, де холодильне та теплове обладнання формує 40–60% загального енергоспоживання
IV. Цифровізація та автоматизація виробничих процесів				
4.1	Впровадження систем автоматизованого управління виробничим обладнанням (SCADA, MES)	Встановлення SCADA-систем для дистанційного моніторингу та управління технологічними процесами; впровадження MES-систем (Manufacturing Execution System) для оперативного управління виробничою програмою; автоматизація контролю якості продукції на ключових виробничих етапах	Скорочення людського фактора та виробничих втрат на 15–25%; підвищення стабільності якості продукції; можливість дистанційного управління виробничим процесом при зменшеній чисельності персоналу	Особливо важливо в умовах дефіциту кваліфікованого персоналу через мобілізацію та еміграцію; системи дистанційного моніторингу дозволяють скоротити чисельність виробничого персоналу без втрати контролю
4.2	Цифровізація управління основними засобами (EAM-системи)	Запровадження програмних систем управління активами (Enterprise Asset Management); формування цифрового реєстру всіх об'єктів ОЗ з відстеженням їх технічного стану, місцезнаходження та залишкового ресурсу; автоматизація планування ТО та управління ремонтними роботами	Скорочення непланових простоїв через своєчасне виявлення несправностей; оптимізація запасів запасних частин; підвищення точності обліку та нарахування амортизації	Цифровий реєстр активів є необхідним інструментом для документування збитків, завданих воєнними діями, і подачі заявок на відшкодування від міжнародних донорів
4.3	Роботизація та механізація трудомістких операцій	Впровадження роботизованих систем на операціях пакування, сортування та переміщення готової продукції та напівфабрикатів; механізація важких фізичних операцій з метою компенсації дефіциту робочої сили	Компенсація дефіциту робочої сили; підвищення продуктивності праці на 30–50%; зниження травматизму і покращення умов праці	Особливо актуально в умовах значного скорочення трудових ресурсів через мобілізацію та вимушену міграцію населення
V. Оптимізація амортизаційної та інвестиційної політики				
5.1	Перегляд амортизаційної політики з переходом до	Перегляд методів нарахування амортизації у наказі про облікову політику із переходом від	Прискорення акумуляції амортизаційного фонду у перші роки	Застосовується відповідно до НП(С)БО 7; вимагає узгодження з обліковою політикою та

	прискорених методів нарахування	прямолинійного до методу прискореного зменшення залишкової вартості або кумулятивного методу для технологічного обладнання; перегляд строків корисного використання для активів, що функціонують в інтенсивному режимі	служби активів; збільшення внутрішнього джерела фінансування відтворення; захист від морального зносу обладнання	аналізу впливу на фінансові результати
5.3	Залучення пільгового фінансування для оновлення ОЗ	Активна участь у державній програмі «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» для придбання нового технологічного обладнання; подання заявок на гранти від міжнародних організацій (ЄБРР, МФК, USAID, GIZ)	Здешевлення вартості фінансування відтворення до 5–7% річних замість ринкових 18–25%; отримання безповоротного фінансування від міжнародних донорів	Програма «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» охоплює підтримку суб'єктів підприємництва, що проводять діяльність у сфері переробної промисловості
VI. Захист і збереження основного капіталу в умовах воєнних ризиків				
6.1	Фізичний захист та укриття критичного обладнання	Розроблення та реалізація плану захисту критичного обладнання від уламків та вибухової хвилі (укріплення стін, перекриттів, захисні кожухи); будівництво або облаштування укриттів для захисту обладнання під час ракетних обстрілів; розосередження критично важливих активів по кількох виробничих об'єктах	Зниження ризику повної втрати виробничих потужностей; скорочення потенційних збитків від одного бойового інциденту	Є специфічним заходом для умов воєнного стану, що не має аналогів у мирній практиці управління; витрати на захист слід розглядати як обов'язкову складову інвестицій в основний капітал
6.2	Страховання основних засобів від воєнних ризиків	Укладення договорів страхування майна підприємства від воєнних ризиків за програмами, що розробляються за підтримки MIGA (Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій)	Фінансова компенсація збитків від знищення або пошкодження активів; підвищення інвестиційної привабливості підприємства	Ринок страхування воєнних ризиків в Україні перебуває у стадії формування; частина страхових компаній пропонує обмежені продукти за підтримки міжнародних перестраховиків
6.3	Релокація та диверсифікація виробничих потужностей	Перенесення частини виробничих потужностей у більш безпечні регіони (переважно захід та центр України); розміщення резервних виробничих ліній на майданчиках підприємств-партнерів; укладення угод про взаємне	Забезпечення операційної безперервності за будь-якого сценарію розвитку воєнних подій; диверсифікація ризиків концентрації виробничих активів	Вимагає значних одноразових витрат і ретельного логістичного планування; доцільна для підприємств, що розташовані у зоні підвищеного воєнного ризику

		резервування потужностей між підприємствами галузі		
VII. Оптимізація управління відтворенням та структурою основного капіталу				
7.1	Розробка стратегічної програми відтворення основного капіталу	Проведення комплексного технічного аудиту всіх об'єктів ОЗ із класифікацією за ступенем зносу та пріоритетністю оновлення; розробка поетапної програми відтворення на 3–5 років з чітким визначенням джерел фінансування кожного заходу	Підвищення обґрунтованості інвестиційних рішень; оптимізація розподілу обмежених фінансових ресурсів між заходами з найвищою віддачею	В умовах воєнного стану горизонт планування скорочується до 1–2 років; обов'язковим є розробка сценаріїв за умов погіршення безпекової ситуації
7.2	Впровадження системи управління технічним обслуговуванням і ремонтами (ТОіР)	Перехід від аварійно-відновлювального ремонту до системи планово-попереджувального ТО; стандартизація процедур технічного обслуговування;	Скорочення витрат на ремонт на 20–35%; продовження строку служби ОЗ; підвищення надійності виробничого процесу	Предиктивна аналітика є перспективним, але ресурсомістким підходом; у короткостроковій перспективі доцільно зосередитися на стандартизації ТО
7.3	Формування та оптимізація кластерних структур у харчовій промисловості	Об'єднання підприємств харчової промисловості регіону для спільного використання дорогого обладнання (лабораторного, контрольно-вимірювального); створення спільних ремонтних служб і центрів компетенцій	Зниження питомих витрат на утримання і обслуговування ОЗ; підвищення завантаженості унікального обладнання	Кластерний підхід дозволяє вирішувати проблему дефіциту інвестиційних ресурсів шляхом розподілу витрат між кількома підприємствами

Джерело: складено автором на основі [24;27;31 – 33].

Резюмуючи представлену в таблиці інформацію, варто відзначити, що умови воєнного стану суттєво трансформують пріоритетність запропонованих заходів порівняно з умовами мирного господарювання. На перший план виходять заходи із захисту та збереження наявних активів (розділ VI), а також заходи, спрямовані на забезпечення операційної безперервності за умов дефіциту ресурсів (розділи II та III). Водночас завдання технічного переоснащення та цифровізації (розділи I та IV) зберігають стратегічну значущість, оскільки визначають конкурентоспроможність підприємств після завершення активної фази конфлікту. Доступність більшості запропонованих заходів для підприємств харчової промисловості в поточних умовах є різною.

Заходи, що реалізуються за рахунок внутрішніх ресурсів (оптимізація амортизаційної політики, впровадження ТОВР, підвищення коефіцієнта змінності), мають безумовний пріоритет у короткостроковій перспективі. Заходи, що потребують зовнішнього фінансування (технічне переоснащення, роботизація, розбудова автономного енергозабезпечення), реалізуються у середньостроковій перспективі із залученням інструментів державної підтримки – насамперед програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» та грантів міжнародних фінансових організацій.

Розв'язання інвестиційної проблеми в галузі повинно відбуватись шляхом залучення всього кола джерел інвестування; капітальні вкладення мають спрямовуватися насамперед на модернізацію і техніко-технологічне переоснащення підприємств, прискорений розвиток і підвищення ефективності функціонування пріоритетних базових галузей; для забезпечення інноваційного розвитку харчової промисловості необхідно створити дієвий механізм інвестування технологічних змін. Саме реалізація цього комплексного підходу – поєднання мобілізації внутрішніх ресурсів, залучення зовнішніх інвестицій та активного використання механізмів державної підтримки – є запорукою підвищення ефективності використання основного капіталу харчових підприємств в умовах воєнного стану та формування міцного виробничого фундаменту для їх успішного розвитку в повоєнний період.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В процесі дослідження літературних джерел визначено, що основний капітал підприємства є складною та багатогранною економічною категорією,

що розглядається у науковій літературі з різних методологічних позицій – класично-політекономічної, обліково-нормативної, аналітично-управлінської та стратегічно-фінансової. Порівняльний аналіз підходів вітчизняних науковців та відповідних нормативних документів дозволяє встановити, що поняття «основний капітал» є ширшим за поняття «основні засоби» і охоплює, крім матеріальних необоротних активів, також нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення та незавершені капітальні вкладення.

Визначено, що відтворення основного капіталу є безперервним управлінським процесом, що реалізується у двох якісно відмінних формах – простого та розширеного відтворення – через конкретні організаційно-економічні механізми: поточний і капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію, технічне переоснащення та нове будівництво. Дослідження системи джерел фінансування відтворення дозволяє констатувати, що в умовах воєнного стану структура доступних джерел кардинально трансформується на користь лізингових механізмів, насамперед державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», яка поширюється на підприємства переробної промисловості та передбачає ставку від 5% річних, а також грантового фінансування від міжнародних донорів.

В процесі дослідження встановлено, що оцінка ефективності використання та відтворення основного капіталу здійснюється через систему, що охоплює ряд взаємодоповнюючих блоків показників: технічного стану активів (коефіцієнти зносу та придатності, питома вага активної частини), руху та відтворення (коефіцієнти оновлення, вибуття та приросту), ефективності використання (фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність, рентабельність основного капіталу), інтенсивності та екстенсивності використання обладнання (коефіцієнти завантаження, змінності та інтегральний коефіцієнт). Узагальнення методичних прийомів аналізу дозволяє встановити, що центральне місце серед них посідає факторний аналіз, який поряд із горизонтальним, вертикальним та порівняльним аналізом формує повноцінний методичний інструментарій оцінки.

Сукупність шляхів підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу підприємств харчової промисловості охоплює ряд взаємопов'язаних напрямів – технічне переоснащення, підвищення інтенсивності використання наявних активів, забезпечення енергетичної незалежності, цифровізацію та автоматизацію виробничих процесів, оптимізацію амортизаційної та інвестиційної політики, захист активів від воєнних ризиків та системне управління відтворенням. Узагальнення теоретичних підходів і галузевої специфіки дозволяє встановити, що в умовах воєнних дій відбувається суттєва трансформація пріоритетів: заходи зі збереження та захисту наявних активів і забезпечення операційної безперервності набувають першочергового значення порівняно з традиційними завданнями нарощення виробничого потенціалу, тоді як цифровізація та технічне переоснащення зберігають стратегічну значущість як основа конкурентоспроможності підприємств у повоєнний відновлювальний період. При цьому лише комплексна і послідовна реалізація визначених заходів – з урахуванням реального доступу до фінансових ресурсів, рівня воєнних ризиків та галузевої специфіки – здатна забезпечити сталий ефект підвищення ефективності основного капіталу і сформувати міцний виробничий фундамент для подальшого відновлення харчової промисловості України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТДВ «М'ЯСОКОМБІНАТ «ЯТРАНЬ»

2.1. Тенденції формування та використання основного капіталу в Україні та м'ясопереробній галузі в умовах воєнного стану

Воєнні дії спричинили значні втрати матеріально-технічної бази, руйнування виробничих потужностей, вимушену релокацію підприємств, а також суттєве скорочення інвестиційної активності, що у свою чергу відобразилося на динаміці вартості основних засобів і нематеріальних активів, рівні їх зносу, а також на загальних процесах відтворення основного капіталу як на макроекономічному рівні, так і в розрізі окремих галузей. З огляду на це, доцільним є дослідження динаміки первісної та залишкової вартості основних засобів і нематеріальних активів, а також рівня їх зносу на трьох рівнях: економіки України в цілому, підприємств харчової промисловості та підприємств м'ясопереробної галузі, що дозволить виявити ключові тенденції, проблемні аспекти та галузеві особливості функціонування основного капіталу в умовах воєнного стану.

В таблиці 2.1 представлена динаміка зміни вартості основних засобів та нематеріальних активів.

Як свідчать представлені в таблиці дані, на рівні економіки України в цілому у 2022 р. спостерігалось скорочення первісної вартості основних засобів та нематеріальних активів (на 10,5%), що є прямим наслідком руйнувань виробничих потужностей, втрати активів та загального економічного спаду внаслідок воєнних дій. Водночас у 2023–2024 рр. простежується відновлювальна динаміка: первісна вартість зростає, що свідчить про поступове відновлення активів та часткову активізацію

Таблиця 2.1

Динаміка вартості основних засобів та нематеріальних активів, млн грн

Показник	Рік							Темп приросту, %		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2022/ 2021	2023/ 2022	2024/ 2023
Україна										
Первісна вартість	8104133	7995148	9098603	9416336	8430175	9837588	10557379	-10,5	16,7	7,3

основних засобів та нематеріальних активів										
Знос основних засобів та нематеріальних активів	5117176	4723751	5559590	5597390	4700763	5690055	6033934	-16,0	21,0	6,0
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	2986957	3271397	3539012	3818947	3729412	4147533	4523445	-2,3	11,2	9,1
Виробництво харчових продуктів										
Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	186847	205441	257984	239826	242767	270635	325306	1,2	11,5	20,2
Знос основних засобів та нематеріальних активів	78359	77594	118396	89836	94981	104800	132504	5,7	10,3	26,4
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	108488	127848	139588	149990	147786	165836	192803	-1,5	12,2	16,3
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів										
Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	36685	44563	49768	53346	58501	67838	90221	9,7	16,0	33,0
Знос основних засобів та нематеріальних активів	7940	8235	10778	10421	9422	13843	19042	-9,6	46,9	37,6
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	28744	36328	38989	42926	49080	53995	71180	14,3	10,0	31,8

Джерело: складено автором на основі [34].

інвестиційних процесів. Аналогічні тенденції характерні і для залишкової вартості, яка після незначного зниження у 2022 р. демонструє стабільне зростання у наступні роки. При цьому рівень зносу після суттєвого скорочення у 2022 р. різко зріс у 2023 р., що може свідчити про старіння наявної матеріально-технічної бази та недостатні темпи її оновлення. У сфері виробництва харчових продуктів загальна динаміка є більш стійкою. Зокрема,

первісна вартість основних засобів у 2022–2024 рр. демонструє безперервне зростання, причому темпи приросту суттєво прискорюються у 2024 р., що свідчить про відносно високий рівень адаптивності галузі та її пріоритетність у структурі економіки в умовах війни. Водночас зростання суми зносу та досить високі темпи його приросту, особливо у 2024 р., вказують на інтенсивне використання наявних виробничих потужностей та недостатній рівень їх своєчасного оновлення. Позитивною є тенденція до зростання залишкової вартості, що свідчить про поступове нарощування виробничого потенціалу галузі. Найбільш виражені позитивні зрушення спостерігаються у м'ясопереробній галузі. Зокрема, первісна вартість основних засобів і нематеріальних активів демонструє стабільне та прискорене зростання протягом усього досліджуваного періоду, причому у 2024 р. темп приросту є найвищим (33,0%), що свідчить про активізацію інвестиційної діяльності та розширення виробничої бази підприємств галузі навіть в умовах воєнного стану. Залишкова вартість також має стійку висхідну динаміку, що вказує на покращення технічного стану активів та їх відтворення. Водночас значне зростання зносу у 2023–2024 рр. свідчить про підвищене навантаження на основні засоби та необхідність їх оновлення. Узагальнюючи, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану процеси відтворення основного капіталу в Україні мають нерівномірний характер: на макрорівні спостерігається поступове відновлення після різкого спаду у 2022 р., тоді як у харчовій промисловості та особливо у м'ясопереробній галузі простежується відносно стійке зростання вартості основних засобів. Водночас спільною проблемою для всіх рівнів є зростання ступеня зносу, що свідчить про необхідність активізації інвестиційних процесів, спрямованих на оновлення та модернізацію виробничого потенціалу підприємств.

На рисунку 2.1 представлена динаміка коефіцієнта придатності основних засобів та нематеріальних активів підприємств.

Рис. 2.1. Динаміка коефіцієнту придатності основних засобів та нематеріальних активів

Джерело: побудовано автором на основі [34].

Аналіз представленої на рисунку динаміки дозволяє зробити висновок, що на рівні економіки України в цілому значення коефіцієнта придатності протягом досліджуваного періоду залишається відносно низьким і коливається в межах 0,369–0,442. У 2020 р. спостерігається певне зниження показника, після чого у 2021–2022 рр. відбувається його зростання з досягненням максимального значення у 2022 р. (0,442). Проте у 2023–2024 рр. динаміка є нестійкою, що свідчить про відсутність системного покращення технічного стану основних засобів та збереження проблем їх фізичного зносу. У сфері виробництва харчових продуктів коефіцієнт придатності є суттєво вищим порівняно із загальноекономічним рівнем і перебуває в діапазоні 0,541–0,625. Після зниження у 2020 р. спостерігається відновлення показника у 2021 р., однак у наступні роки його значення дещо коливається без чітко вираженої висхідної тенденції, що в цілому вказує на відносно стабільний, але недостатньо динамічний процес оновлення основних засобів у галузі. Найвищі значення коефіцієнта придатності характерні для підприємств з виробництва м'яса та м'ясних продуктів, де показник змінюється в межах 0,783–0,839. Зокрема, у 2022 р. досягнуто максимального рівня (0,839), що свідчить про досить високий рівень технічної придатності активів. Водночас у 2023–2024 рр. спостерігається певне зниження показника, що може бути наслідком інтенсивної експлуатації основних засобів в умовах воєнного навантаження та обмежених можливостей їх оновлення. Узагальнюючи, слід зазначити, що попри відносно кращий технічний стан основних засобів у харчовій промисловості та особливо у м'ясопереробній галузі, для всіх рівнів характерною є нестійка динаміка коефіцієнта придатності та відсутність стійкої тенденції до його зростання. Це свідчить про збереження проблеми фізичного та морального зносу основного капіталу і підкреслює необхідність активізації процесів його оновлення, модернізації та інвестиційного забезпечення в умовах воєнного стану.

В таблиці 2.2 представлена динаміка капітальних інвестицій.

Як видно з таблиці 2.2, на рівні економіки України в цілому простежується різке скорочення обсягів капітальних інвестицій у 2022 р. (на 47,1%), що обумовлено загальним економічним спадом, високими ризиками та невизначеністю, пов'язаними з воєнними діями. У 2023–2024 рр. спостерігається відновлення інвестиційної активності, про що свідчить зростання обсягів інвестицій відповідно на 41,4% та 35,1%. Водночас важливою особливістю є домінування власних коштів підприємств у структурі фінансування (66,5–72,8%), що свідчить про обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування та підвищення фінансового навантаження на суб'єкти господарювання. У сфері виробництва харчових продуктів динаміка інвестицій загалом повторює загальноекономічні тенденції, однак має більш виражений характер коливань. Зокрема, у 2022 р. обсяги інвестицій скоротилися на 39,4%, проте вже у 2023–2024 рр. зафіксовано стрімке зростання (на 70,4% та 45,6% відповідно), що свідчить про активне відновлення галузі та її стратегічну

Таблиця 2.2

Динаміка капітальних інвестицій, млн грн

Показник	Рік					Темп приросту, %		
	2020	2021	2022	2023	2024	2022/ 2021	2023/ 2022	2024/ 2023
Україна								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	419837	528802	279598	395450	534417	-47,1	41,4	35,1
за рахунок власних коштів підприємств	279330	362693	203428	285675	379613	-43,9	40,4	32,9
інших джерел	140506	166109	76170	109775	154804	-54,1	44,1	41,0
Питома вага власних джерел фінансування	66,5	68,6	72,8	72,2	71,0	-	-	-
Виробництво харчових продуктів								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	16367	15756	9547	16270	23689	-39,4	70,4	45,6
за рахунок власних коштів підприємств	14675	14918	9307	15649	22247	-37,6	68,1	42,2
інших джерел	1692	837	241	622	1442	-71,3	158,4	131,9
Питома вага власних джерел фінансування	89,7	94,7	97,5	96,2	93,9	-	-	-
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	-	-	3654	4970	9592	-	36,0	93,0

за рахунок власних коштів підприємств	-	-	3433	4575	8844	-	33,3	93,3
інших джерел	-	-	222	395	747	-	78,0	89,4
Питома вага власних джерел фінансування	-	-	93,9	92,1	92,2	-	-	-

Джерело: складено автором на основі [34].

важливість. Характерною рисою є надзвичайно висока питома вага власних джерел фінансування (понад 90%), що вказує на обмеженість зовнішнього інвестування, але водночас підтверджує відносну фінансову стійкість підприємств галузі. У м'ясопереробній галузі, незважаючи на відсутність повних даних за попередні роки, простежується чітка тенденція до зростання інвестиційної активності у 2023–2024 рр. Так, обсяг капітальних інвестицій зріс на 36,0% у 2023 р. та майже вдвічі у 2024 р. (на 93,0%). Основним джерелом фінансування також виступають власні кошти підприємств, частка яких перевищує 90%, що свідчить про самофінансування розвитку та обмежений доступ до зовнішніх ресурсів. Водночас суттєве зростання інвестицій з інших джерел у 2023–2024 рр. може вказувати на поступове пожвавлення інтересу інвесторів до галузі. Узагальнюючи, слід зазначити, що в умовах воєнного стану інвестиційні процеси в Україні зазнали значного скорочення у 2022 р., однак у наступні роки спостерігається поступове відновлення. Харчова промисловість і, зокрема, м'ясопереробна галузь демонструють більш високі темпи відновлення інвестиційної активності, що зумовлено їх стратегічним значенням. Водночас домінування власних джерел фінансування на всіх рівнях свідчить про обмеженість зовнішнього інвестування та необхідність формування сприятливих умов для залучення інвестицій з метою забезпечення оновлення та розвитку основного капіталу підприємств.

2.2. Характеристика та діагностика стану м'ясопереробної галузі

В цілому м'ясна промисловість України може бути описана як технологічно високо розвинена та представлена різними формами виробництва: від потужних м'ясокомбінатів до м'ясопереробних цехів малої

потужності. Тип виробництва й номенклатура залежать від виробничих потужностей, розміщення сировинної бази та ринків збуту [35, с. 78]. Велике значення мають також форма власності підприємств та їх регіональний розподіл. Найбільша кількість м'ясопереробних підприємств знаходяться в 3 областях (Київській, Черкаській та Вінницькій), з яких частка державної власності становить лише 6,1% за домінування інших організаційно-правових форм власності [36]. Маючи великий потенціал, сьогодні галузь, як і більшість сфер національної економіки потерпає від прямих та непрямих наслідків російського вторгнення. На рисунках 1.1 та 1.2 представлена динаміка обсягів виробництва продукції первинними ланками галузі [37].

Аналізуючи динаміку поголів'я свиней, великої рогатої худоби (ВРХ), а також овець і кіз в Україні за останні роки, можна спостерігати поступове зниження поголів'я всіх трьох груп тварин. Особливо виразно це проявилось за останні два-три роки, коли на сільське господарство та тваринництво значно

Рис. 2.2 Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин, тис. голів

вплинули економічні труднощі, посилені початком війни з рф в 2022 році. Так, поголів'я свиней в Україні зазнало значного зменшення з 2019 до 2024 року: з показника 6025,3 тис. голів у 2019 році до 5094,0 тис. голів у 2024 році. Найбільш значне скорочення спостерігалось з 2022 року, коли почалася війна. У 2022 році чисельність знизилася до 5608,8 тис. голів, а вже у 2023 році – до 4948,3 тис. голів. Це падіння є найбільшим за останні роки і може бути пов'язане з тим, що багато фермерських господарств у постраждалих регіонах зазнали серйозних збитків або взагалі припинили діяльність. Лише у 2024 році можна спостерігати деяке покращення – поголів'я свиней дещо зросло до 5094,0 тис. голів. Це свідчить про часткове відновлення, яке, однак, поки що не досягло рівня навіть 2021 року. Динаміка поголів'я ВРХ в Україні також вказує на тривале скорочення. У 2019 році поголів'я становило 3332,9 тис. голів, однак до 2024 року цей показник знизився до 2156,2 тис. голів. За період 2022-2023 років спостерігалось особливо значне скорочення – з 2644,0 тис. голів у

2022 році до 2307,1 тис. голів у 2023 році. Це можна пояснити втратами, пов'язаними із переміщенням населення та скороченням аграрної активності у зонах конфлікту. Такі обставини спричинили не лише падіння продуктивності галузі, але й зменшення інвестицій у відновлення поголів'я, що позначилося на рівні виробництва молочної та м'ясної продукції. Поголів'я овець і кіз також демонструє зниження: з 1268,6 тис. голів у 2019 році до 906,3 тис. голів у 2024 році. Скорочення було поступовим у 2019-2021 роках, але значно прискорилося з початком війни у 2022 році, коли поголів'я знизилося до 1094,3 тис. голів. Зниження до 941,1 тис. голів у 2023 році свідчить про важке становище галузі в умовах війни. Як і в інших секторах тваринництва, наявність бойових дій, ризики втрати інфраструктури та складнощі з постачанням кормів сильно вплинули на сектор дрібного тваринництва, що історично більшою мірою розвивається в сільських регіонах України. Оцінюючи загальну тенденцію у тваринництві України, можна зробити висновок, що галузь зазнала серйозних збитків внаслідок впливу війни. До цього можна додати інші економічні фактори, такі як підвищення цін на корми, енергоносії та зниження інвестицій. Незважаючи на певне покращення показників у 2024 році для свиней, загальна ситуація залишається складною, що вказує на необхідність підтримки галузі з боку держави для відновлення та розвитку. Зниження чисельності худоби загрожує зниженням внутрішнього виробництва м'ясних продуктів, що може негативно вплинути на продовольчу безпеку країни.

Рис. 2.3 Динаміка поголів'я птиці, млн голів

Джерело: складено автором на основі [37].

Аналізуючи динаміку поголів'я птиці в Україні, можна відзначити певні коливання кількості голів та загальну тенденцію до зниження в останні роки. У 2019 році поголів'я становило 211,7 млн голів, досягнувши максимуму у 220,5 млн голів у 2020 році. Проте, з 2021 року спостерігається поступове зниження: у 2021 році поголів'я зменшилося до 200,7 млн голів, а у 2022 році – до 202,2 млн голів. Найбільше падіння відбулося у 2023 році, коли кількість

скоротилася до 180,5 млн голів, що, очевидно, пов'язано з негативними наслідками війни, зокрема з обмеженням ресурсів, пошкодженням інфраструктури та скороченням попиту на внутрішньому ринку. У 2024 році спостерігається незначне зростання до 184,7 млн голів, що може свідчити про початок стабілізації та поступове відновлення галузі. Загалом, падіння кількості птиці в Україні можна пояснити впливом війни, що призвела до збоїв у логістиці, труднощів із постачанням кормів, підвищення собівартості виробництва та відтоку інвестицій. Поступове відновлення у 2024 році може свідчити про зусилля підприємств, спрямовані на адаптацію до нових умов та відновлення поголів'я, однак цей процес потребує додаткової підтримки для забезпечення сталого зростання у майбутньому.

На рисунку 2.4 представлена динаміка виробництва м'яса в Україні, що є наступним елементом в технологічному ланцюгу галузі.

Рис. 2.4. Динаміка виробництва м'яса в Україні (у забійній вазі), тис. т.
Джерело: складено автором на основі [34].

Аналізуючи динаміку виробництва м'яса в Україні, можна відзначити певні коливання та поступове зниження виробничих обсягів (з 2019 року), що обумовлено зміною поголів'я тварин. У 2018 році обсяг виробництва м'яса становив 2354,9 тис. тонн, зростаючи до пікового значення у 2019 році – 2492,4 тис. тонн. Однак, після цього почався поступовий спад: у 2020 році виробництво знизилось на 0,6% до 2477,5 тис. тонн, а у 2021 році – ще на 1,6% до 2438,3 тис. тонн. Період найбільшого падіння припав на 2022 рік, коли обсяг виробництва скоротився на 9,5% порівняно з попереднім роком, досягнувши 2206,7 тис. тонн. Це зниження значною мірою спричинене воєнними діями, які порушили стабільність тваринництва та зменшили кількість доступної сировини. Проте в 2023 році виробництво трохи відновилося, досягнувши 2239,5 тис. тонн, що демонструє певну адаптацію та стабілізацію в умовах кризи. Загалом, динаміка виробництва м'яса в Україні відображає залежність галузі від поголів'я тварин, особливо у тваринництві, де значне скорочення вплинуло на обсяги готової продукції. Незначне зростання у

2023 році може свідчити про спроби підприємств відновити виробництво, але для стабільного зростання в майбутньому потрібні системні заходи підтримки галузі та відновлення тваринницьких потужностей. В цілому стан та перспективи розвитку галузі тваринництва можуть бути представлені в таблиці 2.3 [36].

Таблиця 2.3

Актуальний стан тваринництва в Україні та перспективи його розвитку

Вид тварин	Стан галузі	Проблеми	Перспективи
Тваринництво в цілому	Суттєве скорочення поголів'я з 2022 року через війну; зниження виробництва м'яса.	Руйнування інфраструктури, логістичні труднощі, скорочення інвестицій, обмеження експорту.	Державна підтримка, відновлення виробництва на звільнених територіях, розвиток експорту, модернізація.
Свині	Поголів'я свиней поступово знижується; у 2024 році є незначне відновлення після падіння 2023 року.	Високі витрати на корми, обмеження експорту, зниження внутрішнього попиту, ризик африканської чуми свиней.	Підтримка фермерів, зниження собівартості кормів, розвиток м'ясопереробної галузі, експорт до ЄС.
Велика рогата худоба (ВРХ)	Суттєве скорочення поголів'я ВРХ з 2019 року; річний спад прискорився з початком війни.	Висока собівартість утримання, труднощі з експортом, відтік працівників, зниження споживання яловичини.	Впровадження нових технологій, підтримка експорту, покращення племінної роботи, державні субсидії.
Птиця	Падіння поголів'я внаслідок війни; у 2024 році незначне відновлення після значного зниження 2023 року.	Руйнування птахофабрик, скорочення експортних можливостей, зростання собівартості, нестача робочої сили.	Модернізація підприємств, орієнтація на внутрішній ринок, розвиток експорту після стабілізації ситуації.
Вівці та кози	Зменшення поголів'я з 2019 року, яке триває навіть у 2024 році, хоча й більш повільними темпами.	Низька рентабельність, відсутність попиту на продукцію, недостатня державна підтримка, обмежена племінна база.	Підтримка малих фермерських господарств, популяризація продукції, розвиток переробки вовни та м'яса.

Резюмуючи проведені дослідження, можна відзначити, що тваринницька галузь України за останні роки переживає суттєві труднощі, зокрема через військові дії, що призвели до руйнування виробничих потужностей, скорочення поголів'я і зниження обсягів виробництва м'яса. Найбільше постраждали великі підприємства, розташовані в зонах активних бойових дій. Війна також значно ускладнила логістику, збільшивши витрати на транспортування та корми, а також обмежила можливості експорту, що

особливо критично для свинарства та птахівництва, орієнтованих на експортні ринки. Падіння поголів'я свиней і ВРХ спостерігається вже кілька років, і цей тренд прискорився з початком війни. Проте на ринку свинини у 2024 році відзначено незначне відновлення, що може свідчити про спроби виробників адаптуватися. Водночас, галузь вирощування ВРХ стикається з тривалими проблемами, зокрема відтоком кваліфікованих кадрів та високими витратами на утримання.

Попри всі труднощі, є потенціал для розвитку, особливо через модернізацію виробництва, підтримку дрібних та середніх фермерських господарств, а також поступове розширення внутрішнього ринку продукції. Важливу роль може відіграти державна підтримка, включно із субсидіями та програмами відновлення на звільнених територіях. Орієнтація на покращення якості продукції, підвищення ефективності та розвиток експортних напрямків також можуть забезпечити відновлення та розвиток галузі в середньо- та довгостроковій перспективі.

Ринок переробки м'яса

Стан і динаміка розвитку тваринницького сектору безпосередньо визначають параметри функціонування м'ясопереробної галузі, оскільки саме обсяги та структура виробництва м'яса формують ресурсну основу для діяльності переробних підприємств. Звуження сировинної бази, структурні диспропорції між окремими видами м'яса та регіональна нерівномірність розміщення поголів'я обумовлюють трансформацію виробничих стратегій м'ясопереробних підприємств, їх технологічної спеціалізації та конкурентної поведінки на внутрішньому і зовнішньому ринках.

М'ясопереробна галузь України є складовою харчової промисловості з високим рівнем мультиплікативного впливу на суміжні сектори – тваринництво, кормовиробництво, логістику, оптову та роздрібну торгівлю. Її функціонування характеризується значною капіталомісткістю, енергозалежністю та чутливістю до коливань цін на сировину. За умов воєнної економіки ці фактори посилюються додатковими ризиками – порушенням

виробничих ланцюгів, зростанням транспортних витрат, нестабільністю енергопостачання та зміною споживчого попиту. В результаті галузь змушена адаптуватися до нових умов господарювання шляхом оптимізації асортиментної структури, зменшення глибини переробки або переорієнтації на більш маржинальні сегменти продукції.

Структурно м'ясопереробна галузь охоплює підприємства з первинної переробки (забій і обвалювання), виробництва ковбасних виробів, м'ясних напівфабрикатів, консервів та делікатесної продукції. В умовах скорочення виробництва яловичини та свинини відбувається зміщення акценту у бік продукції з м'яса птиці, що має нижчу собівартість і стабільнішу сировинну базу. Така структурна трансформація впливає на технологічні параметри виробництва, рівень доданої вартості та конкурентоспроможність підприємств.

Водночас ринок м'ясної продукції в Україні характеризується високим рівнем конкуренції та значною часткою великих інтегрованих компаній, які поєднують виробництво сировини й переробку в межах єдиного корпоративного циклу, що створює асиметрію умов доступу до сировини між великими холдингами та середніми й малими переробними підприємствами. В умовах скорочення загального обсягу виробництва м'яса така концентрація посилює конкуренцію за ресурси та може призводити до витіснення дрібних операторів з ринку.

Оцінка виробничих параметрів м'ясопереробної галузі має бути доповнена аналізом результатів її ринкової діяльності, що відображаються в обсягах реалізації продукції та її ролі у структурі харчової промисловості. Саме ці показники дозволяють визначити реальну економічну вагу галузі, інтенсивність товарного обігу та характер змін попиту на м'ясо й продукти його переробки (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка реалізації м'яса та продуктів його переробки
Джерело: складено автором на основі [38].

Згідно з даними рисунку 2.5, у 2014–2024 рр. обсяг реалізованої продукції м'ясної галузі у номінальних цінах демонструє стійку висхідну тенденцію. Якщо у 2014 р. реалізація становила 335,5 тис. грн, то у 2015 р. показник зріс до 477,9 тис. грн, тобто майже на 42 %. У 2016–2018 рр. зростання продовжувалося: 506,9; 629,2 та 751,6 тис. грн відповідно. Таким чином, протягом чотирьох років обсяг реалізації фактично подвоївся, що свідчить про розширення грошового обороту галузі.

У 2019–2020 рр. темпи приросту дещо уповільнилися (764,9 та 811,3 тис. грн), однак загальна тенденція залишалася позитивною. У 2021 р. відбулося суттєве збільшення обсягів реалізації до 1020,5 тис. грн, що означає зростання майже на 26 % порівняно з попереднім роком. У 2022 р., попри складні макроекономічні умови, реалізація продовжила зростати і досягла 1091,8 тис. грн. Найбільш відчутний приріст зафіксовано у 2023 р. – до 1499,3 тис. грн, а у 2024 р. – до 1585,0 тис. грн. В порівнянні з 2014 р. номінальний обсяг реалізації збільшився більш ніж у 4,7 раза.

Разом із тим, зростання вартісних показників значною мірою зумовлене інфляційними процесами та підвищенням відпускних цін, особливо у 2022–2024 рр. Тому для більш об'єктивної оцінки позицій галузі доцільно проаналізувати її частку у загальній структурі реалізації продукції харчової промисловості.

Питома вага м'яса та м'ясних продуктів у 2014–2021 рр. коливалася в межах 15,7–17,8 %, що свідчить про відносну стабільність ролі галузі у складі харчової промисловості. Найвищий показник у докризовий період зафіксовано у 2018 р. – 17,8 %, після чого у 2019–2021 рр. спостерігалися незначні флуктуації (17,3 %, 16,9 %, 17,4 % відповідно).

Суттєві структурні зміни відбулися у 2022 р., коли частка м'ясної продукції зросла до 20,9 %, а у 2023–2024 рр. – до 23,7 %. Таким чином, за останні три роки внесок м'ясопереробної галузі у загальний обсяг реалізації харчової промисловості зріс майже на 6–7 відсоткових пунктів порівняно з довоєнним періодом.

Отримані результати свідчать, що, попри скорочення фізичних обсягів виробництва м'яса у 2022–2023 рр., м'ясопереробна галузь посилила свої позиції у структурі харчової промисловості за рахунок зростання цін, зміни структури споживання та підвищення питомої ваги продукції з вищою доданою вартістю. Ринок продуктів переробки м'яса характеризується зростанням грошового обороту, підвищенням концентрації та зміцненням ролі галузі в економіці харчового сектору, що свідчить про її відносну адаптивність до кризових умов функціонування.

Поглиблення оцінки ринку продуктів переробки м'яса потребує деталізації його внутрішньої структури, оскільки саме сегментна композиція визначає формування доданої вартості, конкурентні позиції виробників та загальну траєкторію розвитку галузі. Відповідно до чинної класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), у межах виробництва м'ясних продуктів доцільно виокремлювати три основні складові: виробництво сушеного, соленого та копченого м'яса; виробництво м'ясопродуктів (ковбасних виробів, салямі, сервелату, паштетів, рулетів, вареної шинки тощо); виробництво м'ясних консервів.

На рисунку 2.6 представлена актуальна структура ринку продуктів переробки м'яса.

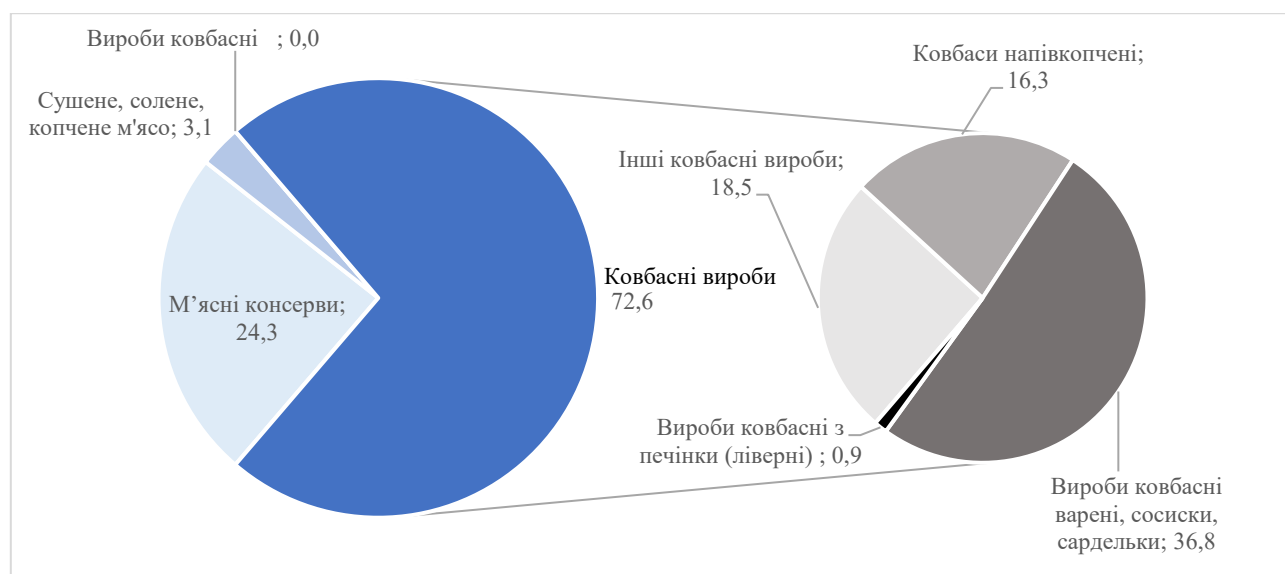

Рис. 2.6. Структура ринку продуктів переробки м'яса в 2024 році, %

Джерело: складено автором на основі [38].

Структура ринку у 2024 р. (рис. 2.6) у вартісному вираженні свідчить про чітке домінування сегменту м'ясопродуктів (ковбасних виробів), частка якого становить 72,6 % (проти 73,8% у 2023 р.). Таким чином, майже три чверті грошового обороту формуються за рахунок ковбасних виробів, що дозволяє розглядати цей сегмент як системоутворюючий. Друге місце посідають м'ясні консерви – 24,3 % (23,4 % у 2023 р.), тоді як виробництво сушеного, соленого та копченого м'яса залишається нішевим напрямом із часткою 3,1 % (2,9 % у 2023 р.). Незначне скорочення питомої ваги ковбасних виробів супроводжується розширенням частки консервної продукції, що свідчить про структурні зрушення у споживчому попиті та виробничих пріоритетах, та викликане зростаючими потребами армії саме в такій продукції.

В таблиці 2.4 представлена динаміка зазначених вище сегментів.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів реалізації продуктів переробки м'яса

Продукти переробки м'яса	2020	2021	2022	2023	2024	приріст 2022 до 2021, %	приріст 2023 до 2022, %	приріст 2024 до 2023, %
М'ясні консерви	4810,7	5575,1	7362,8	10602	12450,6	32,1	44,0	17,4
Вироби ковбасні, в т.ч.	19237,4	22719,1	26162,7	33474	37123,7	15,2	27,9	10,9
Ковбаси напівкопчені	4228,4	5023,2	5760,9	8113,9	8323,9	14,7	40,8	2,6
Вироби ковбасні варені, сосиски, сардельки	10038,1	11857,1	13719,6	16079,8	18848,6	15,7	17,2	17,2
Вироби ковбасні з печінки (ліверні)	262,4	315,1	331,9	372,5	478,9	5,3	12,2	28,6
Інші ковбасні вироби	4708,5	5523,7	6350,3	8907,8	9472,3	15,0	40,3	6,3
М'ясо сушене, солоне та копчене	770,3	1074,4	1013	1293,4	1586	-5,7	27,7	22,6
М'ясні продукти (РАЗОМ)	24818,4	29368,6	34538,5	45369,4	51160,3	17,6	31,4	12,8

Джерело: складено автором на основі [38].

Динаміка за 2020–2024 рр. підтверджує тенденцію до зростання ринку у вартісному вимірі: загальний обсяг виробництва м'ясних продуктів збільшився з 24818,4 тис. грн у 2020 р. до 51160,3 тис. грн у 2024 р., що характеризує приріст на 106,1 %. Найінтенсивніше зростання відбулося у 2023 р. (+31,4 %), після чого у 2024 р. темпи уповільнилися до 12,8 %, що може свідчити про

поступову стабілізацію ринку після різкого цінового та структурного коригування попереднього періоду.

В межах домінуючого сегменту ковбасних виробів (37123,7 тис. грн у 2024 р.) визначальну роль відіграють варені вироби, сосиски та сардельки, частка яких у структурі ковбасного виробництва становить 50,8% (48,0 % у 2023 р.). Їх обсяг у 2024 р. досяг 18848,6 тис. грн, а темпи приросту стабільно утримуються на рівні 17,2% протягом двох останніх років. Це свідчить про збереження високого попиту на продукцію повсякденного споживання з відносно нижчою ціною та швидким оборотом.

Напівкопчені ковбаси, частка яких скоротилася з 24,2% до 22,4 %, у 2024 р. продемонстрували лише 2,6% приросту після різкого підвищення на 40,8 % у 2023 р., що вказує на вичерпання ефекту відкладеного попиту та насичення відповідного сегменту. Вироби з печінки, попри незначну частку (1,3 % у 2024 р.), характеризуються прискоренням темпів зростання до 28,6 %, що може свідчити про розширення асортиментної пропозиції в економ-сегменті. Категорія «інші ковбасні вироби» зменшила свою частку до 25,5 % (26,6 % у 2023 р.), що відображає перерозподіл попиту на користь більш стандартизованої масової продукції.

Сегмент м'ясних консервів демонструє найбільш виражену висхідну динаміку за весь аналізований період: з 4825,9 тис. грн у 2020 р. до 12450,6 тис. грн у 2024 р., тобто зростання у 2,58 раза. Пік приросту припав на 2023 р. (+44 %), а у 2024 р. збережено високий темп – 17,4 %, що перевищує середньоринковий показник. Така тенденція зумовлена підвищенням попиту на продукцію тривалого зберігання, яка є більш зручною в умовах нестабільної логістики та зміненої споживчої поведінки, а також додаткових потреб військових.

Найменший за обсягом сегмент – сушене, солоне та копчене м'ясо (1586,0 тис. грн у 2024 р.) – після спаду у 2022 р. (-5,7 %) відновив позитивну динаміку, продемонструвавши у 2024 р. найвищий відносний приріст серед

основних груп – 22,6 %, що свідчить про поступове відновлення преміального та спеціалізованого попиту.

В цілому структура ринку продуктів переробки м'яса характеризується високою концентрацією у сегменті ковбасних виробів, одночасним посиленням ролі м'ясних консервів та зростанням окремих нішевих напрямів. Така конфігурація відображає адаптацію галузі до змін платоспроможності населення, трансформації споживчих пріоритетів і підвищення значення продукції з тривалим терміном зберігання.

Ринок продуктів переробки м'яса в Україні характеризується жорсткою конкуренцією. Це вимагає від виробників активно відслідковувати зміни споживчих переваг і стимулює процеси укрупнення гравців.

Конкуренція на ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні має свої особливості, що значною мірою зумовлені війною, а також змінами в споживчій поведінці та технологічних можливостях галузі. Загалом український ринок продовжує демонструвати високу насиченість, хоча попит на окремі види м'яса й продукти переробки відчуває значні коливання.

В таблиці 2.5 представлені основні гравці на вітчизняному ринку м'яса та продуктів його переробки.

Таблиця 2.5

Основні гравці на вітчизняному ринку м'яса та продуктів його переробки

Підприємство	Основна інформація
МХП (Миронівський хлібопродукт)	Найбільший виробник м'яса в Україні, спеціалізується на виробництві курятини під брендом «Наша Ряба». Активно експортує продукцію в ЄС та на Близький Схід.
Комплекс Агромарс (Гаврилівські курчата)	Один із найбільших виробників курятини, орієнтований на внутрішній ринок. Має власні комбикормові заводи та біогазову установку.
АПК-Інвест	Виробник свинини з вертикально інтегрованим виробництвом, власними комбикормовими заводами та переробкою м'яса.
Вінницька птахофабрика	Великий виробник курятини, належить до холдингу МХП. Сучасні виробничі лінії та високий рівень автоматизації.
Глобинський м'ясокомбінат	Виробник ковбас та м'ясних делікатесів. Має сучасні виробничі потужності.
М'ясокомбінат «Ювілейний»	Один з лідерів у виробництві ковбасних виробів та м'ясних делікатесів. Орієнтується на якість продукції та традиційні технології.
Інтерпайп НТЗ (колишній виробник	Виробництво орієнтоване на вирощування свинини з частковою переробкою.

металу)	
Тернопільський м'ясокомбінат	Виробник ковбас та інших м'ясних продуктів. Відомий в західних регіонах України.

Джерело: складено автором на основі [36].

Як свідчать дані таблиці, ринок м'яса та м'ясної продукції в Україні характеризується домінуванням великих вертикально інтегрованих компаній, що забезпечують повний виробничий цикл – від вирощування сировини до виробництва готових продуктів. Такі компанії, як МХП та АПК-Інвест, мають масштабні виробничі потужності та орієнтацію на експорт, що допомагає їм зберігати стійкість, особливо під час воєнних викликів. Їх основні переваги – це вертикальна інтеграція, контроль якості на всіх етапах виробництва та інвестиції в автоматизацію та інновації. Конкурентна ситуація у виробництві ковбасних виробів є складнішою, адже тут діють як великі, так і середні підприємства. Продукція ковбасних комбінатів, таких як Глобинський м'ясокомбінат і М'ясокомбінат «Ювілейний», має високу довіру серед споживачів, але ці підприємства стикаються з труднощами, пов'язаними з цінами на сировину та обмеженими експортними можливостями.

Отже, ринок м'яса та м'ясних продуктів в Україні має складну структуру з високим рівнем конкуренції між великими гравцями та малими виробниками. Війна вплинула на всі сегменти ринку, водночас, попит на деякі категорії продукції залишився стабільним або навіть зріс. Основні напрямки розвитку включають переробку, модернізацію виробництва, орієнтацію на внутрішній ринок і вихід на експорт. Іншим важливим аспектом є біотехнології, які дозволяють створювати продукти з поліпшеними властивостями, наприклад, із застосуванням природних консервантів замість хімічних добавок [40]. Це відповідає тенденціям до здорового харчування, що є особливо актуальним у сучасних умовах. Переробка побічних продуктів також може стати значним джерелом додаткового доходу для підприємств і сприяти зменшенню відходів, що позитивно позначиться на екології. Важливу роль у підвищенні ефективності та відслідковуванні якості продукції можуть відіграти IoT-технології (Internet of Things), які дозволяють детальніше контролювати

процеси виробництва [41]. Використання IoT сприяє оперативному реагуванню на відхилення від норм та забезпеченню прозорості на кожному етапі ланцюга постачання, що зміцнює довіру споживачів. Сучасні підходи до пакування, зокрема активне та розумне пакування, також можуть забезпечити збереження якості продукту та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище [8]. Наприклад, упаковка з антибактеріальними компонентами або біорозкладними матеріалами відповідає вимогам екологічної безпеки, які стають дедалі важливішими на глобальному ринку. Світовий досвід доводить, що саме інновації в м'ясопереробній галузі можуть стати потужним двигуном розвитку галузі, істотно сприяючи підвищенню її ефективності та конкурентоспроможності, дозволяючи українським виробникам відповідати новим викликам та стандартам. У контексті зростання попиту на екологічні та здорові продукти, акцент на нові технології дозволить галузі залишатися перспективною та динамічно розвиватися на внутрішньому і зовнішньому ринках, що виключно важливо в контексті повоєнного відновлення національної економіки.

2.3. Техніко-економічна характеристика ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

М'ясокомбінат "Ятрань" є одним з провідних виробників ковбасних виробів в Україні, розташований у Кропивницькому, що засноване в 1928 році як Зінов'євський птахо-яєчний комбінат. У 1993 році відбувся перехід на оренду, а у 1994 році було створено Відкрите акціонерне товариство «Птахокомбінат». В подальшому відбулися наступні організаційні зміни: 2006 рік – перейменування у ВАТ «М'ясокомбінат «Ятрань», 2010 рік – перетворення в ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» [43]. У 2000-х роках "Ятрань" активно розвивався на українському ринку, зокрема завдяки оновленню потужностей і впровадженню нових технологій, що дозволило значно покращити якість продукції. Протягом цього періоду компанія здобула популярність завдяки високим стандартам виробництва та випуску продукції без штучних добавок. На сьогоднішній день підприємство пропонує широкий

асортимент ковбасних виробів, сосисок, м'ясних делікатесів та консервів. Важливу роль в успіху компанії відіграє строгий контроль якості на всіх етапах виробництва, а також використання сучасного обладнання, що дозволяє виробляти продукцію, яка відповідає міжнародним стандартам. Крім того, "Ятрань" неодноразово отримував престижні нагороди за якість своєї продукції, серед яких золоті медалі на міжнародних дегустаційних конкурсах і відзнаки в різноманітних всеукраїнських рейтингах, таких як «Фаворити Успіху» та «Вибір Року». У 2015 році сосиски бренду "Ятрань" стали переможцями на конкурсі «100 найкращих товарів України» [8].

На території ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» розміщені: основний виробничий корпус МЖК з холодильником та ковбасним цехом №1, критою базою для перед забійного утримання худоби; ковбасний цех №2, пельменний цех, рибний цех, адміністративно-побутовий корпус, очисні споруди та місце накопичення м'яких відходів виробництва (каниги); автогараж із майстернею; трансформаторна підстанція. МЖК ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» має достатню кількість виробничих потужностей, що дозволяє переробляти 30 гол ВРХ та 50 гол свиней на годину або виробляти до 90 тонн м'яса за зміну за умови повного завантаження ліній. Використання сучасного високотехнологічного виробничого обладнання дозволяє підприємству контролювати виробничі процеси, підтримувати стандарти виробництва та постачати на ринок продукцію найвищої якості, яка є конкурентоспроможною на ринках.

Сьогодні підприємство активно працює на внутрішньому ринку і має мережу фірмових магазинів в Кропивницькому, а також планує подальше розширення. "Ятрань" продовжує ставити акцент на інноваціях у виробництві та підвищенні якості своєї продукції, що дозволяє їй утримувати конкурентні переваги на ринку м'ясних продуктів України. ТДВ «Ятрань» приділяє значну увагу управлінню якістю продукції, що підтверджується сертифікаціями на відповідність міжнародним стандартам. Усі етапи виробництва здійснюються

під контролем кваліфікованих спеціалістів, що дозволяє підтримувати стабільно високу якість ковбасних виробів і м'ясних продуктів.

В 2006 році почалася реконструкція виробничих потужностей з використанням найсучасніших будівельних матеріалів, які забезпечують потрібний рівень ізоляції, безпеки та температурного режиму, а також тепло- та енергозбереження, що є особливо актуальним на сьогодні. Метою таких масштабних змін було забезпечення відповідного рівня якості не лише на державному, а й на міжнародному рівнях. Це підтвердила і сертифікація за стандартом менеджменту безпеки продуктів харчування ISO 22000, який включає в себе принципи НАССР, яку пройшло підприємство у 2007 році.

Сьогодні продукція ТДВ «М'ясокомбінат "Ятрань"» охоплює широкий асортимент м'ясних виробів, орієнтуючись як на традиційні продукти, так і на інноваційні рішення для ринку. Компанія виробляє як повсякденні, так і делікатесні ковбаси, а також м'ясні продукти з різними видами обробки, а саме:

- ковбасні вироби (ковбаси варені; ковбаси копчені; ковбаси напівкопчені; ковбаси з м'ясом птиці);
- м'ясні делікатеси (шинка; паштети; рульки);
- продукти для приготування (напівфабрикати; м'ясо в соусі);
- інші м'ясні продукти (бекон і солонина; явлене м'ясо (аналог "джеркі").

Продукція підприємства здобула популярність завдяки високій якості та відповідності європейським стандартам, а також впровадженню інновацій в технологічних процесах, що дозволяють зберігати смакові якості та корисні властивості продуктів. Що стосується інновацій в управлінні підприємством, «Ятрань» активно працює над впровадженням новітніх технологій, оптимізацією бізнес-процесів та вдосконаленням технічного оснащення. Це дозволяє зменшити витрати та підвищити ефективність виробництва.

Особливу увагу підприємство приділяє розвитку нових продуктів, адаптуючи рецептури до сучасних вимог споживачів. Вони активно впроваджують нові види ковбасних виробів, що відповідають вимогам

здорового харчування, зокрема знижують вміст солі та жирів у продуктах. Інновації також стосуються підвищення автоматизації процесів, що зменшує людський фактор і сприяє підвищенню продуктивності. Інноваційний підхід підприємства допомагає йому не лише підтримувати конкурентоспроможність на ринку, але й активно формувати нові тенденції у виробництві м'ясних виробів в Україні.

2.4. Аналіз виробничо-господарської діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Аналіз виробничої програми ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Для загального аналізу обсягу випуску продукції в натуральному й вартісному вираженні, а також рівня використання виробничої потужності складемо аналітичну таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

Показники виробничої програми підприємств				
Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Обсяг виробленої продукції (без ПДВ), тис. грн				
у діючих цінах	1985260	2076587	91327	4,6
у порівняних цінах	1985260	1956976	-28284	-1,4
2. Фактично вироблено продукції, тон	11386	11259	-127	-1,1
3. Середньорічна виробнича потужність, тон	16800	16800	0	0,0
4. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,678	0,670	-0,008	-1,1

Як засвідчують наведені в таблиці дані, підприємство володіє значними виробничими потужностями, які при цьому використовуються на високому рівні, про що свідчать значення коефіцієнтів використання виробничої потужності. В 2024 році порівняно з 2024 роком обсяг виробленої продукції підприємства зменшився на 127 тон в натуральному виразі (-1,1%) та 28284 тис. грн (-1,4%) в порівнянних цінах. При цьому обсяг виробленої продукції в діючих цінах збільшився на 91327 тис. грн, що складає 4,6% у відносному виразі. Таким чином, можна констатувати відчутне зростання цін на продукцію підприємства при істотному скороченні її випуску. Також можна відзначити незначне погіршення структури випуску продукції, про що свідчить випереджаюче скорочення обсягу продукції у порівняних цінах над випуском

продукції у натуральному виразі. В цілому можна констатувати наявність хоч і незначної, проте негативної тенденції до зниження ділової активності підприємства.

В таблиці 2.7 проведемо розрахунки, які характеризують структуру продукції підприємств.

Таблиця 2.7

Структура випуску продукції м'ясопереробних підприємств

Найменування продукції	Фактично вироблено продукції, тон		Структура, %		Відхилення	
	2023 рік	2024 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне	Відносне
Ковбасні вироби	9455	9385	83,0	83,4	-70	-0,7
М'ясні делікатеси	755	711	6,6	6,3	-44	-5,8
Продукти для приготування (напівфабрикати, м'ясо в соусі)	653	651	5,7	5,8	-2	-0,3
Інші м'ясні продукти (бекон, солонина, в'ялене м'ясо (аналог "джеркі"))	523	512	4,6	4,5	-11	-2,1
Разом	11386	11259	100	100	-127	-1,1

Представлені в таблиці дані свідчать, що в 2024 році порівняно з 2023 роком спостерігається зниження виробництва усіх видів продукції: -127 тонн або 1,1%. При цьому найбільше зниження відбулося по групі ковбасних виробів, яка при цьому є провідною на підприємстві та в цілому визначає його продуктовий профіль. Так, протягом двох років найбільшу питому вагу в структурі виробництва підприємства займають саме наймасовіші (з точки зору попиту) види продукції, а саме ковбасні вироби (83,0% та 83,4% в 2023 та 2024 роках відповідно). Решта видів продукції для підприємства в цілому є непрофільними та такими, які не визначають загального рівня ефективності діяльності в цілому та використання основних засобів зокрема. Отже, підприємство як в 2023, так і в 2024 роках керується стратегією максимізації прибутків через максимальне виробництва низькорентабельної (низькомаржинальної) проте масової продукції. Зміни у структурі виробничої програми підприємства в цілому незначні: в 2024 році порівняно з 2023 роком питома вага більш дорогих видів продукції зменшилася (бекон, солонина,

"джеркі", м'ясні делікатеси) при істотному зростанні питомої ваги більш дешевої продукції (ковбасних виробів). З урахуванням значного падіння платоспроможного попиту, викликаного війною, такі зміни виробничої програми є адекватними та відповідають актуальним ринковим трендам. Нижче визначимо вплив зміни структури продукції підприємства на відхилення обсягу виробленої продукції (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Вплив структурних змін на відхилення обсягу випуску продукції

Найменування продукції	Фактично вироблено продукції, тон		Структура, %		Опт. ціна 1 тони, тис/грн	2024 рік за строю 2023	Відхилення	
	2023 рік	2024 рік	2023 рік	2024 рік			тон	Тис/грн
Ковбасні вироби	9455	9385	83,0	83,4	166,6	9349,5	35,5	5907
М'ясні делікатеси	755	711	6,6	6,3	349,9	746,6	-35,6	-12447
Продукти для приготування (напівфабрикати, м'ясо в соусі)	653	651	5,7	5,8	212,9	645,7	5,3	1125
Інші м'ясні продукти (бекон, солонина, в'ялене м'ясо (аналог "джеркі"))	523	512	4,6	4,5	246,0	517,2	-5,2	-1271
Разом	11386	11259	100	100	-	11259	-	-6686

Як видно з таблиці 2.8, найбільш дорогою продукцією є м'ясні делікатеси (349.9 тис. грн). При цьому зміни в структурі продукції підприємства негативні, що в цілому пояснюється негативними змінами в ринковій кон'юнктурі, викликані війною, а саме падінням попиту на дорогі продукти. Внаслідок зменшення в структурі продукції ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» більш дорогих видів (передусім, м'ясних делікатесів (відносяться до верхнього цінового сегменту ринка) та збільшення більш дешевих (ковбасних виробів та напівфабрикатів) підприємство недоотримало 6686 тис. грн доходу.

Для аналізу реалізації продукції складемо аналітичну таблицю 2.9.

Таблиця 2.9

Співвідношення обсягу реалізованої продукції та виробленої продукції

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Обсяг виробленої промислової продукції в діючих цінах, тис. грн	1985260	2076587	91327	4,6
2. Обсяг реалізованої продукції в діючих цінах, тис. грн	1866639	1977610	110971	5,9

3. Відхилення обсягу реалізації від обсягу виробництва, тис. грн	118621	98977	-19644	-16,6
--	--------	-------	--------	-------

Як видно з наведених в таблиці розрахунків, в 2023 році відхилення обсягу реалізованої продукції від обсягу виробленої продукції становило 118621 тис. грн, що складало 5,9% від загального обсягу виробленої в цьому році продукції, в той час, як в 2024 році відхилення обсягу реалізованої продукції від обсягу виробленої продукції становило вже 98977 тис. грн або 4,7% від фактичного обсягу виробництва в цьому році, тобто скоротилося на 19644 тис. грн або 16,6%. Значні перевищення обсягів виробленої продукції над обсягами реалізації дозволяють зробити висновок що на початку кожного року підприємство реалізує значну частку продукції, виробленої в попередньому році, що в цілому свідчить про відносно низький рівень ефективності планування виробничої програми підприємства та наявність надлишків готової продукції на складах підприємства підприємства, що в свою чергу вимагає здійснення відповідних значних витрат на їх утримання, а тому в цілому з негативної сторони характеризує роботу підприємства. Можна відзначити однак наявність позитивної тенденції до скорочення таких залишків, що з позитивної сторони характеризує менеджмент підприємства, оскільки свідчить про покращення планування виробничої програми.

Аналіз динаміки, структури й ефективності використання основних засобів підприємства

Для аналізу динаміки основних засобів складемо аналітичну таблицю 2.10.

Таблиця 2.10

Зміна наявності основних засобів і їхні динаміки

Основні засоби	Наяв-ть на початок року	Надійшло у звітному році		Вибуло у звітному році		Наяв-ть на кінець року	Відхилення	
		всього	у т.ч. нових	всього	у т.ч. ліквідо вано		абс	відн
2023 рік								
Усього по підприємству, у т.ч.	952734	532855	532855	12463	0	1473126	520392	54,6
ОЗ основного виду діяльності	952734	532855	532855	12463	0	1473126	520392	54,6
ОЗ інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-

Невиробничі ОЗ	-	-	-	-	-	-	-	-
2024 рік								
Усього по підприємству, у т.ч.	1473126	211852	211852	36059	0	1648919	175793	11,9
ОЗ основного виду діяльності	1473126	211852	211852	36059	0	1648919	175793	11,9
ОЗ інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-
Невиробничі ОЗ	-	-	-	-	-	-	-	-

Наведені в таблиці 2.10 розрахунки дають підстави зробити висновок про значні технічні можливості підприємства по виробництву продукції та забезпечення процесу виробництва необхідними технічними засобами, а також приладдям. З точки зору структури та динаміки, тобто відтворювальних процесів, можна відзначити, що основні засоби підприємства протягом двох досліджуваних років представлені виключно основними засобами основного виду діяльності, що свідчить про його виключну концентрацію на виробництві та реалізації цільової продукції. Як свідчать дані таблиці, відтворення основних засобів на підприємстві є розширеним, тобто в експлуатацію вводиться більше основних засобів, ніж виводиться, що в цілому є ознакою зростання технічного потенціалу підприємства. При цьому темпи оновлення та нарощування технічної бази в 2023 році набагато вищі, ніж в 2024 році, що дає підстави говорити про поступове зниження темпів росту технічного потенціалу підприємства, що в цілому відповідає потребам підприємства в умовах скорочення платоспроможного попиту.

Для аналізу технічного стану основних засобів підприємств складемо таблицю 2.11.

Таблиця 2.11

Зміна технічного стану основних засобів підприємства

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
2023 рік			
1. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	952734	1473126	520392
2. Знос, тис. грн	669210	1023643	354433
3. Залишкова вартість ОЗ, тис. грн	283524	449483	165959
4. Коефіцієнт придатності	0,298	0,305	0,008
5. Коефіцієнт зносу	0,702	0,695	-0,008
2024 рік			
6. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	1473126	1648919	175793
7. Знос, тис. грн	1023643	1259005	235362

Активна частина (машини, пристосування та приладдя)	516173	54,2	949987	64,5	433814	126,7	10,3	446272	728973	69901	221014
Пасивна частина (решта ОЗ)	436561	45,8	523139	35,5	86578	-72,1	-10,3	222938	294670	213623	228469
2024 рік											
Основні засоби, в т.ч	1473126	100,0	1648919	100,0	175793	11,9	0,0	1023643	1259005	449483	389914
земля	5048	0,3	6766	0,4	1718	34,0	0,1	0	0	5048	6766
будівлі	268084	18,2	286845	17,4	18761	7,0	-0,8	94716	107011	173368	179834
машини	926252	62,9	845122	51,3	-81130	-8,8	-11,6	709293	700917	216959	144205
транспорт	217524	14,8	464483	28,2	246959	113,5	13,4	170752	410172	46772	54311
пристосування та приладдя	23735	1,6	25299	1,5	1564	6,6	-0,1	19680	22598	4055	2701
інші	32483	2,2	20404	1,2	-12079	-37,2	-1,0	29202	18307	3281	2097
Структура основних засобів											
Активна частина (машини, пристосування та приладдя)	949987	64,5	870421	52,8	-79566	-2,2	-11,7	728973	723515	221014	146906
Пасивна частина (решта ОЗ)	523139	35,5	778498	47,2	255359	14,1	11,7	294670	535490	228469	243008

Як видно з представлених в таблиці розрахунків, протягом всього періоду дослідження в структурі основних засобів підприємства найбільшу питому вагу мають машини (52,4%; 62,9% та 51,3% на початок та кінець 2023 року та кінець 2024 року відповідно). Оскільки даний елемент основних засобів є найбільш активним з точки зору участі у виробничому процесі, то така структура може бути охарактеризована з позитивної сторони. Також значну питому вагу в структурі основних засобів підприємства мають будівлі (24,5% на початок 2023 року та 17,4% наприкінці 2024 року) та транспортні засоби (18,2% на початок 2023 року та 28,2% наприкінці 2024 року), що цілком природньо для потужного промислового підприємства, яким є ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань». Отже, загалом структура основних засобів досліджуваного підприємства з огляду на високу питому вагу активної їх частини може вважатися прогресивною та такою, що в цілому створює умови для ефективного виробничого процесу. При цьому однак заслуговує на увагу

факт значної нестабільності структури основних засобів, що є негативною характеристикою менеджменту технічної бази підприємства. Так, в 2023 році відбулося істотне збільшення питомої ваги машин (+10,5%) при скороченні будівель та транспорту (-6,3% та -3,4% відповідно), при цьому 2024 рік характеризується зворотньою динамікою: питома вага машин скоротилася на 11,6% при зростанні питомої ваги транспорту на 13,4%.

Нестабільність структури основних засобів, на нашу думку, в цілому є непрямою ознакою дестабілізуючих процесів на підприємстві та характеристикою істотних змін у внутрішньому середовищі підприємства, що в умовах значних зовнішніх загроз є значним фактором загального ризику в діяльності підприємства.

Для аналізу показників ефективності використання основних засобів складемо аналітичну таблицю 2.13.

Таблиця 2.13

Показники ефективності використання основних засобів

Показник	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої промислової продукції в порівняних цінах (без ПДВ), тис. грн	1985260	1956976	-28284
2. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1561023	348093
3. Середньорічна вартість активної частини основних засобів (машини, пристосування та приладдя)	733080	910204	177124
4. Чисельність персоналу, осіб	1248	1218	-30
5. Фондовіддача, грн/грн (п.1/п.2)	1,637	1,254	-0,383
6. Фондоємність, грн/грн (п.2/п.1)	0,611	0,798	0,187
7. Фондоозброєність праці, тис. грн/ос (п.2/п.4)	971,9	1281,6	309,7
8. Технічна озброєність праці, тис. грн/ос (п. 3/п.4)	587,4	747,3	159,9

Розрахунки, наведені в таблиці 2.13, дають підстави зробити висновок про зниження ефективності використання основних засобів та капіталу на підприємстві протягом 2023-2024 років, про що свідчить зниження на 38,3 коп. фондовіддачі та відповідне зростання на 18,7 коп. фондоємності продукції. Позитивною є динаміка показників фондоозброєності праці (+309,7 тис. грн) та технічної озброєності праці (+159,9%), що в цілому свідчить про підвищення рівня механізації та автоматизації технологічних процесів, проте з

урахуванням падіння показників виробництва, даний позитивний факт є другорядним, хоча і створює можливі передумови для підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок покращення використання його технічної бази в майбутньому.

Для аналізу впливу зміни фондівдачі й вартості основних засобів підприємства на відхилення обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) складемо аналітичну таблицю 2.14.

Методом факторного аналізу розрахуємо вплив на зміну обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) зміни середньорічної вартості основних засобів основного виду діяльності та фондівдачі.

Вплив зміни середньорічної вартості основних засобів основного виду діяльності на зміну обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПп (ОЗ)} = (1561022,5 - 1212930,0) * 1,637 = 569739,5 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни фондівдачі на зміну обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПп (ФВ)} = (1,254 - 1,637) * 1212930,0 = -598023,5 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПп} = 569739,5 - 598023,5 = -28284,0 \text{ тис. грн. або}$$

$$\Delta \text{ОПп} = 1956976,0 - 1985260,0 = -28284,0 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.14

Вплив зміни фондівдачі й вартості основних засобів на зміну обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ)

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				ОЗ	ФВ
1. Обсяг виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ), тис. грн	1985260,0	1956976,0	-28284,0	569739,5	-598023,5
2. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930,0	1561022,5	348092,5	569739,5	-
3. Фондовіддача, грн/грн	1,637	1,254	-0,383	-	-598023,5

В 2024 році в порівнянні з 2023 роком середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності збільшилася на 569739,5 тис. грн, фондівіддача зменшилася на 38,3 коп. Як видно з розрахунків, фактор вартості основних засобів (екстенсивний фактор) вплинув позитивно – за рахунок його дії обсяг виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) збільшився на 569739,5 тис. грн. Якісний чинник (фондовіддача) призвів до зменшення обсягу виробленої продукції в порівнянних цінах (без ПДВ) на 598023,5 тис. грн. Таким чином, скорочення випуску продукції відбулося через зниження ефективності використання технічної бази підприємства на фоні її кількісного зростання.

Отже, окрім достатньо високих темпів оновлення технічної бази підприємства та підвищення технічного рівня виробництва, що може вважатися фактором довгострокового зростання, менеджменту підприємства необхідно розробити та вжити негайних заходів по покращенню ефективності використання вже існуючої бази, тобто розробити та впровадити заходи, насамперед, оперативного та короткострокового характеру.

Аналіз структури, динаміки та ефективності використання оборотних коштів

Для аналізу складу, структури й оборотних коштів, складемо аналітичну таблицю 2.15.

Таблиця 2.15

Склад, структура й динаміка оборотних коштів

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
2023 рік						
Оборотні кошти	285414	100,0	321396	100,0	35982	12,6
Виробничі запаси	80583	28,2	84980	26,4	4397	5,5
Незавершене виробництво	2157	0,8	3440	1,1	1283	59,5
Готова продукція	13407	4,7	11367	3,5	-2040	-15,2
Товари	20140	7,1	19856	6,2	-284	-1,4
Дебіторська заборгованість	124209	43,5	132151	41,1	7942	6,4
Грошові кошти	43264	15,2	68994	21,5	25730	59,5
Інші оборотні кошти	1473	0,5	231	0,1	-1242	-84,3
Витрати майбутніх періодів	181	0,1	377	0,1	196	108,3
2024 рік						
Оборотні кошти	321396	100,0	383654	100,0	62258	19,4

Виробничі запаси	84980	26,4	81410	21,2	-3570	-4,2
Незавершене виробництво	3440	1,1	3660	1,0	220	6,4
Готова продукція	11367	3,5	14561	3,8	3194	28,1
Товари	19856	6,2	24172	6,3	4316	21,7
Дебіторська заборгованість	132151	41,1	146259	38,1	14108	10,7
Грошові кошти	68994	21,5	112646	29,4	43652	63,3
Інші оборотні кошти	231	0,1	429	0,1	198	85,7
Витрати майбутніх періодів	377	0,1	517	0,1	140	37,1

Як видно з даних таблиці 2.15, у 2023 році динаміка оборотних коштів зберігає позитивну тенденцію: загальний їх обсяг зріс на 35982 тис. грн або 12,6%. При цьому темпи зростання суттєві порівняно з динамікою показників виробничої програми цього року. Найбільший приріст зафіксовано за статтею «грошові кошти» – +25730 тис. грн (59,5%), що зумовило зростання частки цього елемента в загальній структурі оборотних активів до 21,5%. Такий рівень грошових залишків свідчить про обмеженість інвестиційної або виробничої активності підприємства, що негативно впливає на ефективність використання капіталу. Водночас спостерігається зростання незавершеного виробництва (1283 тис. грн або 59,5%), при скороченні готової продукції (–2040 тис. грн або –15,2%) та товарів (–284 тис. грн або –1,4%), що підтверджує тезу про переорієнтацію підприємства від інтенсифікації виробничих процесів до консервативної стратегії резервування коштів та зниження ризиків, що частково компенсується зростанням дебіторської заборгованості на 7942 тис. грн (+6,4%), що в свою чергу може свідчити про обмежені намагання підприємства стимулювати реалізацію продукції після значного обмеження комерційного кредиту, тобто відбувається коректування господарських процесів. В 2023 році обсяг оборотних коштів підприємства збільшився на 52258 тис. грн або на 19,4%, що свідчить про значне зростання ресурсного потенціалу для забезпечення його операційної діяльності. Найбільш суттєво зросли грошові кошти – на 43652 тис. грн (63,3%), що підтверджує тезу про прийняття підприємством консервативної стратегії, спрямованої на максимізацію ліквідності та обмеження ризиків операційної діяльності, що передбачає вкрай обережну комерційну політику та оптимізацію виробничої програми, про що свідчить також зниження на 3570 тис. грн (–4,2%) виробничих запасів.

У структурі оборотних коштів простежується певна стабільність: основними компонентами залишаються виробничі запаси, дебіторська заборгованість і грошові кошти. Разом вони у 2024 році становили майже 90% усього обсягу оборотних активів, що є типовим для підприємств харчової промисловості. Водночас на тлі зовнішніх ризиків та коливань економічної кон'юнктури така структура потребує періодичної адаптації для забезпечення фінансової гнучкості та стабільності виробництва.

Таким чином, аналіз динаміки оборотних коштів підприємства за 2023–2024 роки свідчить про зростання абсолютних обсягів обігового капіталу та поступову зміну його структури. Підприємство демонструє достатню ліквідність, проте значне загальне скорочення виробничої (операційної) активності, що може сигналізувати про уповільнення темпів розвитку та вказує на потребу у більш активному використанні ресурсів, підвищенні оборотності активів, оптимізації дебіторської політики та спрямуванні вільних грошових коштів у виробничо-інвестиційні процеси.

Для аналізу ефективності використання оборотних коштів складемо таблицю 2.16.

Таблиця 2.16

Показники оборотності оборотних коштів

Показник	2023 рік	2024 рік	абсолютне відхилення
1. Обсяг реалізованої продукції (без ПДВ), тис. грн	1866639,0	1977610,0	110971,0
2. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	303405,0	352525,0	49120,0
3. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	6,15	5,61	-0,54
4. Швидкість одного обороту оборотних коштів, днів	59,3	65,1	5,7
5. Коефіцієнт завантаження оборотних коштів, грн	0,163	0,178	0,016

Аналіз показників оборотності оборотних коштів підприємства за 2023–2024 роки (табл. 2.9) дозволяє оцінити ефективність використання оборотного капіталу з точки зору його обертання в процесі реалізації продукції. Представлені показники є важливими з позицій фінансової стійкості, ліквідності та оперативності операційної діяльності підприємства. Упродовж аналізованого періоду спостерігалось зростання обсягу реалізованої продукції з 1866639 тис. грн у 2023 році до 1977610 тис. грн у 2024 році, що становить

абсолютне зростання на 110971 тис. грн або на 5,9%. Тенденція в цілому свідчить про збереження ринкових позицій підприємства та розширення обсягів збуту, незважаючи на складну економічну ситуацію. Водночас середній залишок оборотних коштів зріс з 303405 тис. грн до 352525 тис. грн (+49120 тис. грн, або +16,2%), що значно більше, ніж зростання обсягів реалізованої продукції (у відносному виразі). Відповідно, відбулося значне зниження коефіцієнта оборотності оборотних коштів з 6,15 до 5,61 оборотів на рік, тобто оборотні кошти повністю обертаються протягом року приблизно шість разів, і ця інтенсивність обертання уповільнилася (на 0,54 об.). Уповільнення оборотності також підтверджується збільшенням тривалості одного обороту з 59,3 дня у 2023 році до 65,1 дня у 2024 році (+5,7 дня). Така динаміка може бути пов'язана з уповільненням реалізації, зміною дебіторської політики, зниженням швидкості виробництва. Паралельно з цим коефіцієнт завантаження оборотних коштів (показник, зворотний до оборотності) збільшився з 0,163 до 0,178 грн, тобто для отримання 1 грн реалізованої продукції у 2024 році потрібно було залучати більше оборотних коштів, ніж у попередньому році, що також вказує на зниження ефективності їх використання. Таким чином, на фоні незначного зростання обсягів реалізації, викликаного насамперед інфляційними процесами, ефективність використання оборотних коштів в 2024 році знизилася, що вимагає прийняття відповідних управлінських рішень, насамперед, оптимізації та розширення виробничої програми та підвищення ефективності основної діяльності, а саме виробництва та реалізації цільової продукції.

Аналіз трудових ресурсів підприємства та ефективності їх використання

Для аналізу руху робочої сили складемо аналітичну таблицю 2.17.

Таблиця 2.17

Показники руху робочої сили

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхи- лення
1. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	1248	1218	-30

2. Прийнято працівників, осіб	225	194	-31
3. Вибуло працівників, осіб	522	562	40
з них по негативним причинам (за власним бажанням, звільнено за прогул і інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді)	522	562	40
4. Коефіцієнт обороту по прийому	0,180	0,159	-0,021
5. Коефіцієнт обороту по вибуттю	0,418	0,461	0,043
6. Коефіцієнт плинності робочої сили	0,418	0,461	0,043

Аналіз показників руху робочої сили підприємства за 2023–2024 роки (табл. 2.10) дозволяє оцінити динаміку чисельності персоналу, інтенсивність оновлення кадрового складу та стабільність трудового колективу, що є важливими чинниками ефективності функціонування підприємства. Впродовж аналізованого періоду спостерігалось значне зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників: з 1248 осіб у 2023 році до 1218 осіб у 2024 році, тобто на 30 осіб або на 2,4%, що свідчить про скорочення кадрового потенціалу, що вочевидь викликано війною, а також оптимізацією структури підприємства, автоматизацією окремих процесів і адаптацією до змін у виробничій програмі, а саме її скороченням. Кількість прийнятих працівників скоротилася на 31 особу – з 225 у 2023 році до 194 у 2024 році. Зворотня тенденція спостерігається щодо вибулих працівників – їх кількість збільшилася з 522 до 562 осіб (+40 осіб). Важливо, що всі випадки звільнення у 2023 і 2024 роках відбувалися з причин, віднесених до негативних (власне бажання, порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді), що свідчить про системні проблеми із мотивацією персоналу, можливі організаційні недоліки чи низький рівень задоволеності умовами праці. Поряд з абсолютними показниками важливу інформацію дають коефіцієнти обороту та плинності кадрів. Так, коефіцієнт обороту по прийому знизився з 0,180 до 0,159 (–0,021), що свідчить про зменшення інтенсивності оновлення трудових ресурсів. Коефіцієнт обороту по вибуттю при цьому збільшився з 0,418 до 0,461 (+0,043), тобто динаміка кадрових втрат є значно більшою, що послаблює кадровий потенціал підприємства та може мати довгострокові негативні наслідки. Коефіцієнт плинності робочої сили, який дорівнює

коефіцієнту обороту по вибуттю, оскільки всі вибуття пов'язані з негативними причинами, також збільшився з 0,418 у 2023 році до 0,461 у 2024 році. Отже, кадрова ситуація на підприємстві характеризується тенденцією до скорочення персоналу та уповільнення оновлення кадрового складу, що на фоні високої частки звільнень з негативних причин свідчить про наявність проблем в організаційному кліматі та системі управління персоналом. Для збереження трудового потенціалу та підвищення ефективності використання людських ресурсів доцільно переглянути підходи до внутрішньої мотивації, адаптації нових працівників, умов праці та розвитку кадрового резерву.

Для аналізу ефективності використання трудових ресурсів, а також робочого часу складемо аналітичну таблицю 2.18.

Таблиця 2.18

Використання робочого часу на підприємстві

Показник	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої промислової продукції в порівнянних цінах (без ПДВ), тис. грн	1985260	1956976	-28284
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	1248	1218	-30
3. Число людино-годин, відпрацьованих всіма працівниками, людино-годин	2301312	2267916	-33396
4. Середнє число людино-годин, відпрацьованих одним працівником	1844	1862	18,0
5. Середньорічний виробіток одного працівника (продуктивність праці), тис. грн/особу	1590,8	1606,7	16,0
6. Середньогодинний виробіток одного працівника (годинна продуктивність праці), грн/особу	862,7	862,9	0,2

Аналіз продуктивності праці та показників використання робочого часу підприємства за 2023–2024 роки в цілому свідчить про позитивні тенденції в ефективності використання трудових ресурсів, попри зменшення загальної чисельності персоналу. Так, у 2024 році середньооблікова чисельність працівників становила 1218 осіб, що на 30 осіб менше, ніж у 2023 році (1248 осіб), або на 2,4% у відносному виразі. При цьому обсяг виробленої продукції у порівнянних цінах зменшився на 28284 тис. грн або 1,4% у відносному

виразі. Таким чином, чисельність персоналу скорочувалася більшими темпами, ніж обсяг продукції у порівнянних цінах, що стало причиною зростання продуктивності праці (річної) на 16,0 тис. грн. Позитивна динаміка зафіксована і за показниками продуктивності праці. Іншими словами, позитивна динаміка основного показника ефективності роботи персоналу пов'язана не з інтенсифікацією технологічних процесів, підвищенням рівня його механізації та автоматизації, а з випереджаючим погіршенням показників виробничої програми, що не дозволяє позитивно оцінити динаміку продуктивності праці. При цьому з позитивної сторони можна оцінити динаміку кількості відпрацьованого часу: в 2024 році порівняно з 2023 роком кількість відпрацьованих одним працівником годин збільшилася на 18.

Проаналізуємо нижче політику оплати праці на підприємстві, перш за все, в контексті вирішення проблем відповідності результатів праці з його винагородою та виконанням оплатою праці своєї відтворювальної функції.

Методом факторного аналізу чинників розрахуємо вплив на зміну фонду оплати праці зміни середньооблікової чисельності персоналу та середньорічної заробітної платні одного працівника (табл. 2.19).

Вплив зміни чисельності персоналу на фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП (Чсо)} = (1218 - 1248) \cdot 191,6 = -5747,3 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни середньої заробітної платні на зміну фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП (ЗП)} = (234,0 - 191,6) \cdot 1218 = 51628,3 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП} = -5747,3 + 51628,3 = 45881 \text{ тис. грн. або}$$

$$\Delta\text{ФОП} = 284967 - 239086 = 45881 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.19

Вплив зміни чисельності персоналу й середньої заробітної плати одного працівника на зміну фонду оплати праці

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				Чсо	ЗП
1. Фонд оплати праці працівників,	239086	284967	45881	-5747,3	51628,3

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				Чсо	ЗП
тис. грн					
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	1248	1218	-30	-5747,3	-
3. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	191,6	234,0	42,4	-	51628,3

Як видно з таблиці, в 2024 році в порівнянні з 2023 роком фонд оплати праці працівників збільшився на 45881 тис. грн. При цьому внаслідок зниження середньооблікової чисельності працівників на 30 осіб фонд оплати праці знизився на 5747,3 тис. грн, а за рахунок зростання середньорічної заробітної плати одного працівника на 42,4 тис. грн фонд оплати праці виріс на 51628,3 тис. грн. Таким чином, загальне зростання фонду оплати праці стало наслідком значного зростання середньої заробітної плати на підприємстві при скороченні чисельності персоналу в цілому.

Для аналізу співвідношення продуктивності праці одного працівника й середньої заробітної плати складемо таблицю 2.20.

Таблиця 2.20

Співвідношення змін продуктивності праці й середньої заробітної плати

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічний виробіток одного працівника, тис. грн	1590,8	1606,7	16,0	1,0
2. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	191,6	234,0	42,4	22,1

Співвідношення зміни середньорічної заробітної плати й продуктивності праці одного працівника визначається відношенням відносного відхилення середньорічної заробітної плати одного працівника до відносного відхилення середньорічного виробітку одного працівника. В даному випадку це співвідношення складає 22,1 (22,1/1,0), тобто на кожен відсоток зростання продуктивності праці припадає 22,1% зростання оплати праці. Отримане значення коефіцієнту свідчить про невідповідність зростання оплати праці темпам зростання продуктивності праці: збільшення оплати праці значно випереджає зростання його ефективності.

Аналіз ефективності поточних витрат

Аналіз проведемо методом порівняння фактичної питомої ваги кожного елемента витрат на виробництво з питомою вагою в 2023 році. Також проведемо оцінку абсолютних значень та динаміки основного узагальнюючого показника ефективності управління витратами – витрати на одну грн продукції. Для цього складемо аналітичну таблицю 2.21.

Таблиця 2.21

Оцінка динаміки, структури та ефективності витрат

Показник	Абсолютне значення, тис. грн		Структура, %		Відхилення	
	2023 рік	2024 рік	2023 рік	2024 рік	Абс.	Відн.
Обсяг виробленої продукції в діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	1985260	2076587	-	-	91327	4,6
Операційні витрати, тис. грн, в т. ч.	2131929	2065434	100,0	100,0	-66495	-3,1
1. Матеріальні витрати	1328572	1360194	62,3	65,9	31622	2,4
2. Витрати на оплату праці	239086	284967	11,2	13,8	45881	19,2
3. Відрахування на соціальні заходи	50749	60843	2,4	2,9	10094	19,9
4. Амортизація	354541	235415	16,6	11,4	-119126	-33,6
5. Інші операційні витрати	158981	124015	7,5	6,0	-34966	-22,0
Витрати на 1 грн продукції, грн/грн	1,074	0,995	-	-	-0,079	-7,4

Аналіз структури та динаміки операційних витрат підприємства за 2023–2024 роки свідчить про тенденцію до скорочення витрат, що істотно вплинуло на рівень витратомісткості продукції та ефективність використання ресурсів у виробничо-господарській діяльності підприємства.

У 2023 році загальний обсяг операційних витрат становив 2131929 тис. грн, тоді як у 2024 році – вже 2065434 тис. грн. Абсолютне зниження склало 66495 тис. грн або 3,1%, що значно нижче темпів зростання обсягу виробленої продукції у діючих цінах (із 1985260 тис. грн до 2076587 тис. грн, або +4,6%). Отже можна констатувати зростання обсягів виробленої продукції при скороченні розміру поточних операційних витрат, що, у свою чергу, позитивно вплинуло на витратну ефективність підприємства.

Показник витрат на 1 грн продукції, який є узагальнюючим індикатором ресурсомісткості виробництва, у 2023 році становив 1,074 грн, тобто на кожен

гривню виробленої продукції підприємство витрачало 107,4 копійки. У 2024 році цей показник зменшився до 0,995 грн, що в цілому означає перехід від збиткової моделі виробництва (2023 рік) до прибуткової (2024 рік), коли операційні витрати стали меншими, ніж обсяг виробництва. Зазначена загальна позитивна динаміка свідчить про покращення операційної рентабельності та є ознакою системних позитивних змін на підприємстві.

Аналіз структури витрат дозволяє виділити основні джерела економії операційних витрат. Найбільше зниження спостерігалось по амортизаційним відрахуванням (-119126 тис. грн або 33,6%), що робить отриману економію витрат за рахунок випереджальної динаміки обсягів виробництва не настільки очевидною: амортизаційні відрахування мають форму нарахувань, а не реальних видатків підприємства, а тому їх динаміка з точки зору грошових потоків є зворотною.

Також на увагу заслуговує факт високої матеріаломісткості виробництва, про що свідчить питома вага матеріальних витрат, що в 2023 році складала 62,3%, а в 2024 році зросла до 65,9%. В абсолютному виразі матеріальні витрати зросли на 31622 тис. грн або 2,4%, що менше темпів зростання загальних обсягів виробництва та свідчить про економію матеріальних ресурсів та зниження матеріаломісткості виробництва. Протилежно інша ситуація на підприємстві скалася з витратами на оплату праці, зростання яких склало 19,2%, що значно випереджає загальну динаміку обсягів виробництва та свідчить про перевитрату коштів (про що вже говорилося в процесі аналізу оплати праці).

Таким чином, можна констатувати, що за одним з основних структурних елементів витрат (оплата праці), спостерігається негативна динаміка зниження ефективності управління ними, що вимагає відповідних управлінських рішень.

Аналіз фінансових результатів та рентабельності діяльності підприємства

Для аналізу рівня й динаміки фінансових результатів підприємства складемо таблицю 2.22.

Як свідчать дані таблиці 2.22, діяльність підприємства протягом двох досліджуваних років прибуткова, що в сучасних складних умовах характеризує його як в цілому високо ефективне та таке, що спроможне адаптуватися до

Таблиця 2.22

Фінансові результати підприємства

Найменування статей	Абсолютне значення, тис. грн		Відхилення	
	2023 рік	2024 рік	абс	відн
Чистий дохід від реалізації продукції	1866639	1977610	110971	5,9
Собівартість реалізованої продукції	1509134	1554163	45029	3,0
Валовий прибуток	357505	423447	65942	18,4
Інші операційні доходи	11107	16 291	5184	46,7
Адміністративні витрати	36842	37 917	1075	2,9
Витрати на збут	284379	317675	33296	11,7
Інші операційні витрати	29342	31617	2275	7,8
Прибуток від операційної діяльності	18049	52529	34480	191,0
Фінансові доходи	0	11	11	-
Інші доходи	8912	3367	-5545	-62,2
Фінансові витрати	0	127	127	-
Інші витрати	6957	33989	27032	388,6
Прибуток до оподаткування	20004	21791	1787	8,9
Податок на прибуток	7981	18224	10243	128,3
Чистий прибуток	12023	3567	-8456	-70,3

нових умов. Дану тезу підтверджують значні абсолютні розміри чистого прибутку підприємства: 12024 тис. грн в 2023 році та 3567 тис. грн в 2024 році. З урахуванням того, що чистий прибуток є найбільш узагальнюючим показником ефективності діяльності та головним джерелом відтворення основного капіталу в сучасних умовах, його наявність в значному розмірі свідчить про спроможність підприємства щодо фінансування проєктів реального інвестування за рахунок власних коштів. Повертаючись до даних таблиці, заслуговує на увагу факт зростання в 2024 році порівняно з 2023 роком валового прибутку підприємства (+65942 тис. грн або 18,4%), що є ознакою підвищення ефективності роботи підприємства по управлінню виробничими витратами за кінцевими показниками реалізації. Розглядаючи процес формування фінансових результатів на ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» варто відзначити значне збільшення витрат на збут в 2024 році (+33296 тис. грн

(11,7%)), що стало причиною значно меншого (порівняно з динамікою валового прибутку) збільшення прибутку від операційної діяльності: +34480 тис. грн. Вочевидь значне зростання витрат на збут пов'язано зі змінами в логістичних ланцюгах, що в свою чергу викликане війною, проте оптимізація даних витрат з урахуванням їх внеску в загальні витрати має бути питанням підвищеної уваги зі сторони менеджменту.

Отже в цілому можна констатувати, що на фоні скорочення фізичних обсягів виробництва, підприємству вдалося компенсувати негативну дію зовнішніх чинників вдалими організаційно-технічними заходами, що дозволили забезпечити належний рівень ефективності діяльності.

Для аналізу показників рентабельності діяльності підприємства складемо таблицю 2.23.

Таблиця 2.23

Показники рентабельності діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Показник	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення
Капітал (активи) підприємства, тис. грн	686323,5	789573,5	103250
Власний капітал підприємства, тис. грн	546869	604089	57220
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	1866639	1977610	110971
Виробничі фонди, тис. грн	1516335	1913548	397212,5
Витрати операційної діяльності, тис. грн	2131929	2065434	-66495
Чистий прибуток, тис. грн	12023	3567	-8456
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	18049	52529	34480
Рентабельність капіталу (активів), %	1,75	0,45	-1,30
Рентабельність власного капіталу, %	2,20	0,59	-1,61
Рентабельність продажів, %	0,97	2,66	1,69
Рентабельність продукції, %	0,85	2,54	1,70
Рентабельність виробництва, %	1,19	2,75	1,55

Аналізуючи представлені в таблиці розрахунки, можна констатувати, що усі показники рентабельності підприємства мають тенденцію, яка відповідає зміні показника прибутку, що використовується для розрахунку відповідного показника. Так, показники рентабельності розраховані за прибутком від операційної діяльності (рентабельність продажів, продукції та виробництва) на ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» мають тенденцію до зростання (-1,69% по рентабельності продажів; +1,70% по рентабельності продукції та +1,55% по рентабельності виробництва), в той час, як рентабельність, розрахована за

чистим прибутком, скорочується – рентабельність активів впала на 1,30%, власного капіталу скоротилася на 1,61%.

В цілому абсолютні значення показників рентабельності, як в 2023, так і в 2024 році знаходяться на низькому рівні, а отже в майбутньому виключно актуальним для підприємства є пошук шляхів та реалізації відповідних резервів по збільшенню абсолютних значень прибутку, насамперед, операційного (основного для підприємства) та чистого.

Для загальної характеристики стану підприємства складемо таблицю 2.24.

Таблиця 2.24

**Основні економічні показники виробничо-господарської діяльності
ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»**

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, (натур.од.)	16800	16800	0	0,0
2. Фактично вироблено продукції, (натур.од.)	11386	11259	-127	-1,1
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,678	0,670	-0,008	-1,1
4. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ):				
- у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	1985260	2076587	91327	4,6
- у порівняних цінах, тис. грн	1985260	1956976	-28284	-1,4
5. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	1866639	1977610	110971	5,9
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1561023	348093	28,7
7. Фондовіддача, грн/грн	1,637	1,254	-0,383	-23
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	303405	352525	49120	16,2
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, обороти	6,15	5,61	-0,54	-8,82
10. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	1248	1218	-30	-2,4
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1590,75	1606,71	16,0	1,0
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	2131929	2065434	-66495	-3,1
- матеріальні витрати	1328572	1360194	31622	2,4
- витрати на оплату праці	239086	284967	45881	19,2
- відрахування на соціальні заходи	50749	60843	10094	19,9
- амортизація	354541	235415	-119126	-33,6
- інші операційні витрати	158981	124015	-34966	-22,0
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,074	0,995	-0,079	-7,4
14. Матеріалоємність, грн/грн	0,712	0,688	-0,024	-3,4
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	1509134	1554163	45029	3,0
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	18049	52529	34480	191,0

17. Чистий прибуток, тис. грн	12023	3567	-8456	-70,3
18. Рентабельність продажів, %	0,97	2,66	1,69	-
19. Рентабельність продукції, %	0,85	2,54	1,70	-

Узагальнюючи представлені в таблиці 2.24 дані, можна констатувати, що в 2024 році, у порівнянні з 2023 роком знизилася ефективність використання двох з трьох базових виробничих ресурсів, а саме оборотних коштів та основних засобів. Дані тези підтверджує динаміка таких показників, як коефіцієнт оборотності оборотних коштів (-0,54) та фондівдача (-0,383 грн). Ефективність же використання персоналу підвищилася, про що свідчить зростання на 16 тис. грн продуктивності праці, що в свою чергу стало наслідком істотного скорочення чисельності персоналу, а не інтенсифікації технологічних процесів, а отже робити висновок про фактичне підвищення ефективності використання робочої сили, на нашу думку, в такій ситуації недоречно. Узагальнюючі показники ефективності діяльності також не дають можливості зробити однозначних висновків: з однієї сторони на підприємстві знизився показник витрат на 1 грн продукції (-7,9 коп.), що свідчить про підвищення ефективності управління поточними операційними витратами, а з іншої знизилася загальна прибутковість діяльності, про що говорять як зменшення чистого прибутку, так і рентабельності активів та власного капіталу.

В сучасних умовах воєнної нестабільності та економічної турбулентності ефективне управління діяльністю підприємств м'ясопереробної галузі вимагає системного підходу до стратегічного аналізу. Одним із ключових інструментів такого аналізу є SWOT-аналіз, який дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості й загрози зовнішнього середовища. На основі проведених досліджень ринку м'яса та продуктів його переробки, а також оцінки внутрішнього потенціалу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань», було сформовано наступну узагальнену таблицю SWOT-аналізу.

Таблиця 2.25

SWOT-аналіз ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1. Наявність сучасної виробничо-технологічної бази з повним циклом переробки м'яса (заготівля, переробка, пакування, зберігання).	1. Високий рівень логістичних ризиків, зокрема через воєнні дії та перебої транспортних шляхів.

2. Сертифікація виробництва за міжнародним стандартом FSSC 22000, що підтверджує високу якість і безпечність продукції.	2. Обмежений доступ до публічної фінансової інформації, що ускладнює залучення зовнішніх інвесторів.
3. Сформована торгівельна мережа та налагоджені канали збуту по регіонах України.	3. Наявність залежності від внутрішнього ринку та невелика частка експорту.
4. Конкурентний рівень заробітної плати, що забезпечує кадрову стабільність.	4. Недостатня диверсифікація виробництва (переважно традиційні м'ясні вироби).
5. Позитивний імідж торгової марки «Ятрань», впізнаваність серед споживачів.	5. Зношеність частини обладнання та потреба в подальшій модернізації основних засобів.
Можливості (О)	Загрози (Т)
1. Підвищення попиту на українську продукцію серед внутрішніх споживачів у зв'язку зі зростанням патріотичних настроїв.	1. Зниження купівельної спроможності населення через інфляційні процеси та війну.
2. Державні програми підтримки переробних підприємств і стимулювання експорту харчових продуктів.	2. Порушення ланцюгів постачання сировини через бойові дії або окупацію територій.
3. Можливість залучення грантового фінансування від міжнародних донорів для модернізації обладнання.	3. Зростання цін на енергоносії та логістичні витрати, що збільшує собівартість продукції.
4. Освоєння нових ринкових ніш – функціональні продукти, дієтичне м'ясо, продукти з підвищеною харчовою цінністю.	4. Конкуренція з великими українськими та зарубіжними виробниками, які мають доступ до дешевших ресурсів.
5. Розвиток електронної комерції та доставки як каналу збуту в умовах воєнних ризиків.	5. Нестабільність правового середовища та ризики втрати ринків збуту.

Проведений SWOT-аналіз свідчить, що ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» має значний потенціал розвитку завдяки сучасній виробничій базі, налагодженій системі збуту та високій репутації бренду, однак підприємство стикається з низкою системних викликів, пов'язаних із логістикою, технічним зносом обладнання та економічною невизначеністю.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

В результаті аналізу поточного стану та можливих перспектив ринку м'яса встановлено, що в останні роки він зазнав значних змін як результат економічних та соціально-політичних викликів, особливо через повномасштабну війну. Загальна динаміка демонструє скорочення виробництва в усіх сегментах тваринництва, що напряду вплинуло на зниження обсягів сировини для м'ясопереробних підприємств. За останні роки чисельність поголів'я свиней, великої рогатої худоби, а також овець та кіз стабільно скорочується. Попри зниження обсягів виробництва м'яса, ринок адаптувався до нових умов через збільшення імпорту та активізацію переробки місцевої сировини. Позитивним моментом є зростання вартості реалізованої продукції як у номінальному, так і реальному виразі, що свідчить про високу ринкову гнучкість, зростання попиту на готові м'ясні вироби та розвиток експортних можливостей, попри обмежені ресурси. Конкуренція на ринку є досить жорсткою. Основними гравцями виступають як великі підприємства, так і середні і малі виробники, що зайняли свої ніші. Водночас на ринок негативно впливають тіньові обороти, нестабільність поставок, а також недостатнє оновлення технологій на невеликих підприємствах. Сегмент переробки м'яса демонструє більш стійку динаміку завдяки високому попиту на готову продукцію (ковбаси, шинка, напівфабрикати). Однак його розвиток гальмується зростанням витрат на виробництво та нерівномірним доступом до якісної сировини. Встановлено, що український ринок м'яса має потенціал для стабілізації та розвитку завдяки впровадженню інноваційних рішень та адаптації до сучасних викликів.

Проведений комплексний аналіз ефективності господарської діяльності ТДВ «Мясокомбінат «Ятрань» як об'єкта дослідження в роботі, дозволив визначити його сильні та слабкі сторони, що мають бути реалізовані

підприємством як відповідні драйвери розвитку (сильні сторони), а також нівельовані або перетворені на переваги (слабкі сторони). Так, встановлено, що протягом досліджуваного періоду (2023-2024 роки) виробнича програма в натуральному виразі скоротилася на 1,1% при її зростанні у вартісному на 4,6%, що в цілому може бути охарактеризовано з негативної сторони та свідчить про послаблення позицій підприємства на ринку м'ясної продукції. Стосовно безпосередньо теми роботи, то окрім достатньо високих темпів оновлення технічної бази підприємства та підвищення технічного рівня виробництва (зростання показників фондоозброєності та технічної озброєності праці), що може вважатися фактором довгострокового зростання, менеджменту підприємства необхідно розробити та вжити негайних заходів по покращенню ефективності використання вже існуючої бази, адже в 2024 році порівняно з 2023 роком істотно знизився основний показник ефективності використання основних засобів, а саме фондівіддача. Також на увагу заслуговує вкрай високий рівень фізичного зносу основних засобів, що вимагає від менеджменту підприємства розробки та впровадження заходів по модернізації технічної бази підприємства та його технічного переоснащення. Аналіз динаміки та структури оборотних коштів дає підстави стверджувати про наявність значних власних фінансових джерел, адже наприкінці 2024 року грошові кошти склали 29,4% у структурі оборотних коштів, досягнувши розміру 112646 тис. грн. Про наявність необхідних власних фінансових резервів свідчить також розмір чистого прибутку, що склав 3567 тис. грн в 2024 році. При цьому однак, розрахунок показників рентабельності діяльності засвідчив про загальний невисокий рівень прибутковості підприємства та необхідність розробки заходів, спрямованих на підвищення операційної ефективності. Таким чином, можна констатувати, що підприємство в цілому потребує заходів спрямованих на підвищення технічного рівня виробництва, оптимізації виробничої програми та загального рівня операційної ефективності.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАХОДУ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ТДВ «М'ЯСОКОМБІНАТ «ЯТРАНЬ»

3.1. Обґрунтування та оцінка економічної ефективності проєкту модернізації технічної бази (установка комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок)

В процесі аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства встановлено, що одним із ключових факторів стримування зростання є критична зношеність основних засобів підприємства (коефіцієнт зносу на кінець періоду дослідження склав 0,764 або 76,4%), що призводить до підвищених виробничих витрат, збільшення трудомісткості операцій, нерівномірності порціонування, зростання кількості браку та зниження конкурентоспроможності підприємства та продукції в цілому.

Водночас аналіз ринку м'ясопереробної галузі засвідчив зростання попиту на якісні м'ясні вироби швидкого приготування із стабільними органолептичними та фізико-хімічними показниками, а також посилення конкуренції з боку виробників, які застосовують сучасні автоматизовані лінії.

В таких умовах доцільним є реалізація інвестиційного проєкту з упровадження високошвидкісної автоматизованої лінії Handtmann FPVLH242, яка дозволяє здійснювати промислове виробництво сосисок з продуктивністю до 2,5 кг за хвилину, забезпечуючи стабільну точність дозування, автоматизоване лінкування та кліпсацію, та в цілому значне скорочення частки ручної праці [45]. В таблиці 3.1 представлені основні переваги застосування нової технологічної лінії. Отже, запропонований інвестиційний проєкт

модернізації виробничого обладнання є економічно доцільним і стратегічно необхідним для ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» з наступних причин:

Таблиця 3.1

**Обґрунтування інвестиційного проєкту впровадження лінії
Handtmann FPVLH242**

Параметр оцінки	Поточний стан на підприємстві	Очікуваний стан після впровадження Handtmann FPVLH242
Технічний рівень обладнання	Частина обладнання морально та фізично застаріла, високі витрати на ремонт, зниження надійності	Сучасна автоматизована лінія з промисловим ресурсом та сервісною підтримкою
Точність та стандартизація порціонування	Похибки дозування суттєво залежать від ручного втручання та навичок оператора	Висока точність порціонування за рахунок автоматизованої системи подачі фаршу
Рівень автоматизації	Переважає механізована обробка з необхідністю ручних операцій на етапі формування та лінування	Повністю автоматизоване дозування, формування, лінування та контроль
Якість продукції	Можливі відхилення за масою, текстурою та уніфікованістю через нерівномірну подачу фаршу	Покращення однорідності структури продукту, стабільні показники маси та геометрії
Витрати на персонал	Висока потреба у робочій силі, значні витрати на заробітну плату та навчання	Скорочення частки ручної праці, можливість перерозподілу персоналу на інші ділянки
Виробничі втрати та брак	Підвищена частка відходів при перенастроюванні обладнання та при переробці великого обсягу	Мінімізація втрат завдяки автоматизованим налаштуванням і стабільній подачі сировини
Енергоефективність	Витрата енергії на одиницю продукції порівняно висока через низьку точність і зношення вузлів	Зниження енергоспоживання за рахунок більш енергоефективних технічних рішень
Гнучкість виробництва	Обмежені можливості швидкого переходу між видами продукції	Швидке переналаштування лінії, можливість оперативної зміни рецептур і форматів
Конкурентоспроможність	Поступова втрата позицій на ринку через застарілу технічну базу	Підвищення конкурентоспроможності через продуктивність, якість і серійність

– в перспективі може забезпечити суттєве зростання випуску продукції (за рахунок підвищення її якості), що дає можливість розширити частку

присутності на внутрішньому ринку та збільшити обсяг виручки від реалізації.

- висока точність порціонування та автоматизація технологічних операцій сприяють стабілізації якості, мінімізації людського фактору та зниженню кількості браку.

- проєкт підвищує енергоефективність та економічність виробництва, зменшуючи експлуатаційні та ремонтні витрати.

- скорочення потреби в ручній праці сприяє оптимізації витрат на персонал, а також можливості перепрофілювання працівників на суміжні процеси.

- модернізація устаткування відкриває можливість експансії на нові сегменти ринку та випуск більш конкурентних продуктів.

З огляду на виявлені тенденції зовнішнього середовища, зростання вимог до продуктивності та стабільності виробництва, а також технічний стан наявного устаткування, впровадження виробничої лінії Handtmann FPVLH242 виступає обґрунтованим рішенням для підвищення ефективності використання основних засобів та конкурентних позицій підприємства в умовах воєнної нестабільності.

Нижче оцінимо економічну ефективність заходу, для чого спочатку визначимо зміну поточних витрат, пов'язаних з заміною устаткування.

В таблиці 3.2 представлена основна техніко-економічна інформація щодо замінюваного та впроваджуваного устаткування.

Таблиця 3.2

Техніко-економічна характеристика устаткування

Показник	Замінюване устаткування	Впроваджуване устаткування
----------	-------------------------	----------------------------

	Стіл робочий	Куттер	Камера термічна	Камера холодильна	Шприць	Кліпсация (ручна операція)	Автоматизована лінія виробництва сосисок Handtmann
Технічна норма продуктивності (норма виробітку по операції), кг / год.	-	150	150	150	150	150	150
Маса, кг.	80	250	700	800	100	-	1500
Габаритні розміри, мм:							
-довжина	900	400	1200	1100	250	-	2500
-ширина.	1200	800	1900	1300	300	-	7200
Споживання електроенергії, кВт/год	-	10	20	8	6	-	20
Чисельність обслуговуючого персоналу (норма обслуговування), осіб у зміну:							
3 розряду	-	-	-	-	-	2	-
4 розряду	-	0,5	1	0,5	1	-	2
Ціна придбання устаткування, грн	-	-	-	-	-	-	1000000
Первісна вартість обладнання. грн	12000	50000	180000	150000	15000	-	-
Ступінь зносу обладнання, %	80	80	80	80	80	-	-

Нормативно-довідкова інформація, використовувана при розрахунках представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Нормативно-довідкова інформація використовувана для розрахунків

Показник	Позначення	Значення	
		Замінюване устаткування	Впроваджене устаткування
1. Норматив відрахувань у соціальні фонди, % від основної й додаткової зарплати.	В _{сф}	22	
2. Норма амортизації устаткування, %	НА _у	20	
3. Норма витрат на ремонтні роботи устаткування, %	НР _у	12	4
4. Норма витрат по утриманню й експлуатації	НУ _у	8	3

устаткування, %		
5. Річний фонд робочого часу, годин	Ф _р	1800
6. Собівартість 1 квт/год електроенергії (без ПДВ), грн	Се	4,32
7. Коефіцієнт використання інженерного ресурсу	Кі _р	0,8
8. Годинна тарифна ставка робітника 3 розряду, грн	ТС _г	57,7
4 розряду, грн		64,9
9. Граничний строк окупності інвестицій, років	Т	4

Розрахунок поточних витрат по устаткуванню

Для розрахунку витрат по експлуатації устаткування зробимо розрахунок інвестиційних витрат по ньому.

Інвестиції в основні засоби по заходу будуть являти собою суму наступних видів витрат:

$$I_y = Ц + Tr + M_n + I_n + OЗ_{зал} + Д - Л, \quad (3.1)$$

де Ц – вартість впроваджуваного устаткування (Ц);

Tr – транспортні витрати (5% від вартості впроваджуваного устаткування);

M_n – вартість монтажних робіт (10% від вартості впроваджуваного устаткування);

I_n – інші витрати (2% від вартості впроваджуваного устаткування);

OЗ_{зал} – залишкова вартість устаткування, що замінюється;

Д – витрати на демонтаж замінюваного устаткування (2% від вартості устаткування, що демонтується);

Л – ліквідаційна вартість устаткування, що замінюється (приймаємо нуль).

Сумарна первісна вартість устаткування, що замінюється становить 12000 + 50000 + 180000 + 150000 + 15000 = 407000 грн.

Сумарна залишкова вартість устаткування, що замінюється становить 407000*(1-0,8) = 81400 грн.

$I_y = 1000000 + 1000000*0,05 + 1000000*0,10 + 1000000*0,02 + 407000*0,02 + 81400 = 1259540$ грн.

Первісна вартість впроваджуваного устаткування:

OЗ_{перв} = Ц + Tr + M_n + I_n = 1000000 + 1000000*0,05 + 1000000*0,10 + 1000000*0,02 = 1170000 грн.

Амортизація устаткування:

– замінюваного (A_y^3)

$$A_y^3 = 407000 * 0,20 = 81400 \text{ грн};$$

– впроваджуваного (A_o^B)

$$A_y^B = 1170000 * 0,20 = 234000 \text{ грн};$$

Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню:

– замінюваному (Bp^3)

$$Bp^3 = 407000 * 0,12 = 48840 \text{ грн};$$

– впроваджуваному (Bp^B)

$$Bp^B = 1170000 * 0,04 = 46800 \text{ грн};$$

Витрати на утримання і експлуатацію устаткування:

– замінюваного (Bue^3)

$$Bue^3 = 407000 * 0,08 = 32560 \text{ грн};$$

– впроваджуваного (Bue^B)

$$Bue^B = 1170000 * 0,03 = 35100 \text{ грн};$$

Витрати на енергоресурси, що споживає устаткування.

Сумарна потужність замінюваного устаткування складає $10 + 20 + 8 + 6 = 44$ кВт/год. В таблиці 3.4 визначимо витрати по енергоресурсах, що споживаються устаткуванням.

Таблиця 3.4

Витрати по енергоресурсах, що споживає устаткування

Найменування	Од. вим.	Річне споживання	Вартість одиниці, грн	Річні видатки, грн
		Замінюване		
Електроенергія	кВт/год	57600 (1800 х 44 х 0,8)	4,32	248832
		Впроваджуване		
Електроенергія	кВт/год	28800 (1800 х 20 х 0,8)	4,32	124416

Основна і додаткова заробітна плата робітників, що обслуговують устаткування (Зод):

$$Зод = ТС_{год} * (1 + К_{пд}) * Фр * (1 + К_{д}), \quad (3.2)$$

де $ТС_{год}$ – годинна тарифна ставка, грн;

$Фр$ – річний фонд робочого часу одного працівника, годин;

$К_{пд}$ – коефіцієнт для визначення премій і доплат, 0,2;

Кд – коефіцієнт для визначення додаткової заробітної платні, 0,15.

– замінюване ($Z_{од}^3$)

$$Z_{од}^3 = (60*2+67,5*3)*1,2*1800*1,15 = 801090 \text{ грн};$$

– впроваджуване ($Z_{од}^B$)

$$Z_{од}^B = 67,5*2*1,2*1800*1,15 = 335340 \text{ грн.}$$

Відрахування в соціальні фонди на основі заробітної плати робітників, що обслуговують устаткування (22%) (єдиний соціальний внесок):

– замінюване ($B_{сф}^3$)

$$B_{сф}^3 = 801090 * 0,22 = 176240 \text{ грн};$$

– впроваджуване ($B_{сф}^B$)

$$B_{сф}^B = 335340 * 0,22 = 73775 \text{ грн.}$$

Для розрахунку сумарних поточних витрат по замінюваному й впроваджуваному устаткуванню складемо таблицю 3.5.

Таблиця 3.5

Сумарні експлуатаційні витрати по устаткуванню (річні), грн

Найменування витрат	Устаткування	
	Замінюване	Впроваджуване
Амортизація устаткування	81400	234000
Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню	48840	46800
Витрати на утримання й експлуатацію устаткування	32560	35100
Витрати по електроенергії, що споживається устаткуванням	248832	124416
Основна й додаткова заробітна плата робітників, що обслуговують устаткування	801090	335340
Єдиний соціальний внесок на основі заробітної плати робітників, що обслуговують устаткування	176240	73775
Разом	1388962	849431

Таким чином, в результаті заміни технологічної лінії поточні витрати по устаткуванню скоротяться на 539531 грн (1388962 – 849431).

В даному випадку прибуток від впровадження заходу буде визначатися зниженням поточних витрат, тобто зростання прибутку складе 539531 тис. грн.

Діяльність ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» в 2024 році прибуткова (чистий прибуток склав 3567 тис. грн), а тому джерелом коштів для впровадження заходу будуть власні, що не потребуватиме залучення зовнішніх джерел фінансування (банківського кредиту), отже остаточне значення фінансового результату від впровадження заходу не зміниться.

Плановий чистий прибуток в результаті реалізації проєкту складе:

$$\text{ЧП} = \text{П} - \text{П} \cdot 0,18, \quad (3.3)$$

де 0,18 – відсоткова ставка податку на прибуток, %

$$\text{ЧП} = 539531 - 539531 \cdot 0,18 = 442415,4 \text{ грн.}$$

Для оцінки економічної ефективності проєкту розрахуємо та дамо оцінку таким показникам, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (IRR), індекс доходності, рентабельність інвестицій та строк окупності інвестицій з використанням процедури дисконтування.

Строк окупності інвестицій без урахування фактора часу (без дисконтування) становить:

$$T = I_y / \text{ЧП}, \quad (3.4)$$

$$T = 1259,5 / 442,4 = 2,85 \text{ року.}$$

Оцінимо нижче інвестиційну привабливість проєкту, для чого використаємо такі показники, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма прибутковості (IRR), індекс доходності (PI), період окупності (PPd).

Розрахунки показників інвестиційної привабливості проєкту представимо в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Розрахунок показників інвестиційної привабливості проєкту

Показник	Роки					Разом
	0	1	2	3	4	
I _y , сума інвестованих у проєкт коштів, усього, тис. грн	1259,5					1259,5
Середньозважена вартість капіталу (ставка дисконтування), %	18					
Дисконтний множник	1	0,847	0,718	0,609	0,516	
ЧП, чиста (приведена) вартість інвестованих у проєкт коштів, тис. грн	1259,5					1259,5
Приріст чистого прибутку від проєкту, тис. грн		442,4	442,4	442,4	442,4	
Приріст амортизації в результаті реалізації проєкту, тис. грн		152,6	152,6	152,6	152,6	
Грошовий потік від проєкту, тис. грн		595,0	595,0	595,0	595,0	2380,1
Дисконтований грошовий		504,3	427,3	362,1	306,9	1600,6

потік у році, тис. грн						
Дисконтований грошовий потік наростаючим підсумком, тис. грн		504,3	931,6	1293,7	1600,6	
NPV, тис. грн	NPV = 1600,6 – 1259,5					341,1
IRR, %	-					31%
PI (profitable index)	PI = 1600,6/1259,5					1,27
PPd (payback period), років	PPd = $2 + \frac{1259,5 - 931,6}{362,1}$					2,91

Визначені в таблиці показники інвестиційної привабливості проєкту свідчать про високий рівень його ефективності: показник чистого приведенного доходу NPV більше 0, індекс доходності PI більше 1, термін окупності не перевищує чотирьох років, показник внутрішньої ставки доходності знаходиться на високому рівні.

3.2. Розрахунок впливу проєкту заміни технологічної лінії виробництва соку на показники діяльності підприємства

Для відображення впливу заходу (проєкту) на основні показники діяльності підприємства складемо таблицю 3.7.

Розмір інвестицій в запропонований захід склав 1259,5 тис. грн (усі здійснюються в установку нового технологічного устаткування, тобто в основні засоби). В результаті проведеного заходу обсяг виробленої та реалізованої продукції не зміниться, в той час як поточні витрати зменшаться на 539,5 тис. грн, в тому числі матеріальні витрати за рахунок підвищення енергоефективності операції знизяться на 124,4 тис. грн, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи зменшаться на 465,8 тис. грн та 102,5 тис. грн відповідно, амортизація зросте на 152,6 тис. грн, інші витрати (витрати на поточний ремонт устаткування, його утримання та експлуатацію) скоротяться на 0,5 тис. грн. Таким чином, прибуток підприємства від впровадження заходу складе 539,5 тис. грн. При відсотковій ставці податку на прибуток 18%, чистий прибуток від проєкту складе 442,4 тис. грн. Чисельність персоналу за рахунок впровадження більш автоматизованого устаткування зменшиться на 3 осіб. Запропонований в роботі захід окупиться в економічно

ефективний термін, а саме 2,85 року, що говорить про необхідність реалізації його на практиці.

Таблиця 3.7

Вплив заходу на основні техніко-економічні показники діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн			Зміни показників діяльності підприємства (±)									Строк окупності інвестицій, років
	Всього	у тому числі в		Вироблена (реалізована) продукція, тис. грн.	Собівартість, тис. грн						Чистий прибуток, тис. грн	Чисельність зайнятих, осіб	
		основні засоби	оборотні кошти		Всього	у тому числі:							
						матеріальні витрати	витрати на оплату праці	відрахування на соціальні заходи	амортизація основних засобів	інші операційні витрати			
Проект модернізації технічної бази виробництва (установка комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок)	1259,5	1259,5	-	-	-539,5	-124,4	-465,8	-102,5	152,6	0,5	442,4	-3	2,85

Джерело: розрахунки автора на основі [1].

Для відображення впливу реалізації проєкту на основні показники діяльності підприємства складемо таблицю 3.8.

Таблиця 3.8

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства до та після впровадження проєкту

Показник	2024 рік	Проектний рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, (натур.од.)	16800	16800	0	0,00
2. Фактично вироблено продукції, (натур.од.)	11386	11386	0	0,00
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,678	0,788	0	0,00
4. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ)				
- у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	1985260	1985260	0	0,00
- у порівняних цінах, тис. грн	1704797	1704797	0	0,00
5. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	1866639	1866639	0	0,00
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1213693	763	0,06
7. Фондовіддача, грн/грн	1,406	1,405	-0,001	-0,10
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	303405	303405	0	0,00
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, обороти	6,15	6,15	0,00	0,00
10. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	1248	1245	-3	-0,24
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1366,02	1369,31	3,29	0,24
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	1827061	1826521,5	-539,5	-0,03
- матеріальні витрати	1328572	1328447,6	-124,4	-0,01
- витрати на оплату праці	239086	238620,3	-465,8	-0,19
- відрахування на соціальні заходи	50749	50646,5	-102,5	-0,20
- амортизація	49673	49825,6	152,6	0,31
- інші операційні витрати	158981	158981,5	0,5	0,00
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	0,9203	0,9200	-0,0003	-0,03
14. Матеріалоемність, грн/грн	0,712	0,712	0,000	0,00
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	1509134	1508594	-539,5	-0,04
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	18049	18589	539,5	2,99
17. Чистий прибуток, тис. грн	12023	12465	442,4	3,68
18. Рентабельність продажів, %	0,967	0,997	0,030	-
19. Рентабельність продукції, %	0,988	1,018	0,030	-
20. Рентабельність виробництва, %	0,793	0,822	0,029	-

В результаті реалізації проєкту, як свідчать наведені вище розрахунки, основні техніко-економічні показники діяльності підприємства, покращаться. Такий висновок можна зробити з того, що показник витрат на 1 грн продукції зменшиться на 0,03 коп., рентабельність продукції та продажів виросте на 0,03% кожна. В контексті теми роботи можна відзначити зростання на 0,029% рентабельності виробництва.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі отриманих результатів аналізу стану галузі та перспектив її розвитку в найближчій перспективі, а також аналізу діяльності підприємства в 2023-2024 роках та відповідних виявлених сильних та слабких сторонах, був запропонований захід, спрямований на підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок активізації використання його технічного потенціалу в цілому та оптимізації його основних засобів зокрема. З урахуванням високої зношеності основних засобів підприємства та невизначеності стану ринку в найближчій перспективі була запропонована реалізація проєкту модернізації технічної бази виробництва, а саме установка комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок. Впровадження заходу на своїй меті мало отримання економічного ефекту за рахунок підвищення рівня автоматизації технологічних процесів виробництва сосисок та підвищення рівня їх енергоефективності, а також в перспективі підвищення попиту на продукцію підприємства за рахунок підвищення її якості, що в свою чергу може бути досягнуто за рахунок більш якісного виконання зазначених вище операцій. В результаті проведених розрахунків було визначено, що за рахунок більшої автоматизації а також вищої енергоефективності виконання операцій економія поточних витрат підприємства складе 539,5 тис. грн. Заміна устаткування потребуватиме інвестицій в основні засоби в розмірі 1259,5 тис. грн. Впровадження заходу не передбачає зміни виробничої програми підприємства в короткому періоді. Таким чином, прибуток підприємства в даному випадку визначається скороченням поточних витрат і склав 539,5 тис. грн. При ставці податку на прибуток у 18%, зростання ситого прибутку підприємства склало 442,4 тис. грн. Впровадження заходу за рахунок підвищення рівня автоматизації процесів дозволило вивільнити 3 осіб. Впровадження заходу за рахунок підвищення рівня автоматизації технологічного процесу дозволить підвищити прибутковість операційної діяльності підприємства. Так,

рентабельність продажів та продукції зростуть на 0,030%. Також можна відзначити зниження на 0,03 коп. витрат на 1 грн продукції, що свідчить про підвищення ефективності управління витратами та зростання прибутковості виробничої діяльності. В контексті теми роботи можна відзначити зростання на 0,029% рентабельності виробництва, що свідчить про підвищення ефективності використання виробничих фондів в цілому та основних засобів зокрема. Таким чином, оцінка впливу впровадження заходу на основні техніко-економічні показники діяльності підприємства свідчить про перспективність та господарську доцільність практичної реалізації заходу на досліджуваному підприємстві.

ВИСНОВКИ

За результатами виконаної роботи можна сформулювати наступні висновки.

За результатами дослідження економічної сутності основного капіталу підприємства встановлено, що ця категорія є складною та багатогранною і розглядається у науковій літературі з різних методологічних позицій – класично-політекономічної, обліково-нормативної, аналітично-управлінської та стратегічно-фінансової. Кожна з цих позицій акцентує увагу на різних аспектах: класично-політекономічна розглядає основний капітал як вартість, що переноситься на продукт поступово, обліково-нормативна зосереджується на порядку визнання та відображення активів у фінансовій звітності, аналітично-управлінська – на показниках ефективності використання, а стратегічно-фінансова – на ролі основного капіталу у формуванні конкурентного потенціалу підприємства. Порівняльний аналіз підходів вітчизняних науковців та відповідних нормативних документів дозволив з'ясувати, що поняття «основний капітал» є ширшим за поняття «основні засоби» і охоплює, окрім матеріальних необоротних активів, також нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення та незавершені капітальні вкладення. Таке розмежування має принципове значення для комплексної оцінки виробничого потенціалу підприємства та прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо його нарощення й збереження. Встановлено, що відтворення основного капіталу є безперервним управлінським процесом, що реалізується у двох якісно відмінних формах – простого та розширеного відтворення. Просте відтворення забезпечує підтримання наявного виробничого потенціалу через поточний і капітальний ремонт, тоді як розширене передбачає його якісне та кількісне нарощення через модернізацію, реконструкцію, технічне переоснащення та нове

будівництво. Дослідження системи джерел фінансування відтворення дозволяє констатувати, що в умовах воєнного стану структура доступних джерел кардинально трансформується: традиційні банківські кредити стають малодоступними через високі ризики та процентні ставки, натомість зростає роль лізингових механізмів – зокрема державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», а також грантового фінансування від міжнародних донорів та фондів відновлення. Така трансформація джерел фінансування безпосередньо визначає вибір інструментів управління основним капіталом для підприємств харчової промисловості в сучасних умовах.

Розгляд методичних підходів до оцінки ефективності використання основного капіталу показав, що вона здійснюється через розгалужену систему взаємодоповнюючих блоків показників. Перший блок характеризує технічний стан активів і включає коефіцієнти зносу та придатності, а також питому вагу активної частини основних засобів у їх загальній вартості. Другий блок відображає рух та відтворення основного капіталу через коефіцієнти оновлення, вибуття та приросту, що дозволяє оцінити динаміку та якість відтворювальних процесів. Третій блок охоплює показники ефективності використання – фондівіддачу, фондомісткість, фондоозброєність та рентабельність основного капіталу, – які є ключовими індикаторами результативності залучення необоротних активів у виробничий процес. Четвертий блок характеризує інтенсивність та екстенсивність використання обладнання через коефіцієнти завантаження, змінності та інтегральний коефіцієнт використання виробничих потужностей. Також доцільним є аналіз ефективності використання нематеріальних активів, хоча в сучасних умовах на вітчизняних підприємствах даний елемент основного капіталу займає вкрай незначну питому вагу, а отже і не визначає загальної ефективності його використання. Узагальнення методичних прийомів аналізу дозволяє встановити, що центральне місце серед них посідає факторний аналіз, який уможливорює кількісне вимірювання впливу окремих чинників на

результативний показник і є основою для обґрунтування управлінських рішень. Поряд із факторним, повноцінний методичний інструментарій оцінки формують горизонтальний аналіз (дослідження динаміки показників у часі), вертикальний аналіз (вивчення структури активів та джерел їх фінансування) і порівняльний аналіз (зіставлення з галузевими нормативами та показниками підприємств-аналогів). Комплексне застосування зазначених методів забезпечує всебічну діагностику стану та ефективності використання основного капіталу підприємства і слугує інформаційною базою для розробки обґрунтованих заходів щодо його вдосконалення.

За результатами аналізу зовнішнього середовища функціонування ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» встановлено, що вітчизняний ринок м'яса та м'ясопереробки зазнав суттєвих структурних змін під впливом повномасштабного воєнного вторгнення. Загальна динаміка галузі характеризується скороченням виробництва в усіх сегментах тваринництва – чисельність поголів'я свиней, великої рогатої худоби, овець та кіз стабільно зменшується, – що безпосередньо звужує сировинну базу для м'ясопереробних підприємств. Водночас ринок продемонстрував здатність до адаптації: дефіцит вітчизняної сировини частково компенсується нарощенням імпорту та інтенсифікацією переробки наявних ресурсів, а зростання вартості реалізованої продукції як у номінальному, так і в реальному виразі свідчить про високу ринкову гнучкість та стійкий попит на готові м'ясні вироби. Конкурентне середовище залишається жорстким: поряд із великими вертикально інтегрованими виробниками активно функціонують середні та малі підприємства, що зайняли вузькі ринкові ніші. Серед ключових загроз зовнішнього середовища визначено значний обсяг тіньових оборотів, нестабільність поставок сировини та недостатнє технологічне оновлення на підприємствах галузі. Загалом, незважаючи на несприятливі умови, ринок має потенціал для стабілізації та розвитку за умови впровадження інноваційних рішень та послідовної адаптації до сучасних викликів.

За результатами комплексного аналізу внутрішнього середовища ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» виявлено суперечливу картину господарської діяльності підприємства у 2023–2024 роках, що поєднує ознаки позитивного розвитку окремих складових із системними проблемами в ефективності використання виробничого потенціалу. З одного боку, зафіксовано достатньо високі темпи оновлення технічної бази та підвищення технічного рівня виробництва, що підтверджується зростанням показників фондоозброєності та технічної озброєності праці і може розглядатися як фактор довгострокової конкурентоспроможності. З іншого боку, виробнича програма в натуральному виразі скоротилася на 1,1% при зростанні у вартісному виразі на 4,6%, що свідчить про послаблення ринкових позицій підприємства. Особливої уваги потребує суттєве зниження фондівіддачі у 2024 році порівняно з 2023 роком як ключового індикатора ефективності використання основних засобів, що вказує на недостатньо раціональне використання наявної виробничої бази. Критичним є також вкрай високий рівень фізичного зносу основних засобів: коефіцієнт зносу наприкінці 2024 року досяг 0,764, що створює реальні ризики для безперервності виробничого процесу та обумовлює нагальну потребу в модернізації і технічному переоснащенні. Водночас аналіз фінансового стану засвідчив наявність власних фінансових ресурсів для реалізації відповідних заходів: грошові кошти на кінець 2024 року становили 29,4% у структурі оборотних активів і досягли 112646 тис. грн, а чистий прибуток склав 3567 тис. грн. Разом з тим розрахунок показників рентабельності підтвердив загальний невисокий рівень прибутковості діяльності підприємства, що обумовлює необхідність розробки та впровадження заходів, спрямованих на підвищення технічного рівня виробництва, оптимізацію виробничої програми та зростання операційної ефективності в цілому.

За результатами проведеного аналізу стану галузі та господарської діяльності підприємства розроблено захід, спрямований на підвищення ефективності використання основного капіталу підприємства, – проєкт

модернізації технічної бази виробництва шляхом установки комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок. Вибір саме цього напрямку обумовлений критично високим рівнем фізичного зносу наявних основних засобів, зниженням фондovіддачі та необхідністю підвищення операційної ефективності в умовах невизначеності ринкової кон'юнктури воєнного часу. Очікуваний економічний ефект від реалізації заходу досягається за двома ключовими напрямками: по-перше, за рахунок підвищення рівня автоматизації технологічних процесів та зростання енергоефективності виробництва, по-друге, в середньостроковій перспективі – за рахунок підвищення якості продукції та відповідного зростання попиту на неї. Розрахунок економічної ефективності запропонованого заходу засвідчив його господарську доцільність. Загальний обсяг необхідних інвестицій в основні засоби становить 1259,5 тис. грн, тоді як річна економія поточних витрат унаслідок підвищення рівня автоматизації та енергоефективності виробничих операцій складає 539,5 тис. грн. З урахуванням ставки податку на прибуток у розмірі 18% приріст чистого прибутку підприємства від реалізації заходу становитиме 442,4 тис. грн. Оцінка впливу заходу на основні техніко-економічні показники діяльності підприємства підтверджує його позитивний ефект: рентабельність продажів та продукції зростуть на 0,030%, витрати на 1 грн продукції знизяться на 0,03 коп., що свідчить про підвищення ефективності управління витратами. У контексті безпосередньої теми дипломної роботи особливо значущим є зростання рентабельності виробництва на 0,029%, що є прямим індикатором підвищення ефективності використання виробничих фондів загалом та основних засобів зокрема. Таким чином, сукупність розрахованих показників економічної ефективності підтверджує перспективність та інвестиційну привабливість практичної реалізації запропонованого заходу на досліджуваному підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Історія економічних учень : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2015. 678 с.
2. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєва, М. Межевікіної, А. Петіка. Київ : Наш Формат, 2018. 736 с.
3. Ricardo D. On the Principles of Political Economy, and Taxation. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 616 p.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: rada.gov.ua (дата звернення 11.02.2026).
5. Петленко Ю.В. Удосконалення структури капіталу компанії як умова підвищення її капіталізації. *Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України*. 2012. № 3. С. 102–109.
6. Бланк І. О., Гуляєва Н. М., Вавдійчик І. М. Інвестиційний менеджмент : підручник : у 3 ч. Ч. 2. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. 388 с.
7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: rada.gov.ua (дата звернення 14.02.2026).
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text (дата звернення 14.02.2026).
9. Фінанси підприємств : підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна. 8-ме вид., переробл. та доповн. Київ : КНЕУ, 2013. 519 с.
10. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
11. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 662 с.

12. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : підручник. Київ : Знання, 2012. 378 с.
13. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. 14th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2023. 1024 p.
14. Терещенко О. О., Баб'як Н. Д. Фінансовий менеджмент : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 512 с.
15. Ярошевич Н. Б. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 341 с.
16. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства: підруч. для студентів ВНЗ / Афанасьєв М. В., Плоха О. Б. ; Харків. нац. екон. ун-т. Харків : Інжек, 2013. 660 с.
17. Моссаковський В. Б. Облік та аналіз відтворення основних засобів : монографія. Київ : ЦУЛ, 2013. 288 с.
18. Багацька К. В., Говорушко Т. А., Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 320 с.
19. Мостенська Т.Л., Ліпич І.В. Управління інвестиціями підприємств. – Львів: «Новий Світ-2000», 2016. 432 с.
20. Радєва О.Г. Методологічні засади управління основними засобами з метою забезпечення ефективної роботи машинобудівних підприємств. *Агросвіт*. 2015. № 14, URL: http://www.agrosvit.info/pdf/14_2015/9.pdf (дата звернення 21.02.2026).
21. Чумаченко І. В. Мотиваційні підходи до управління основними засобами в умовах трансформаційної економіки. *Науковий вісник ХНЕУ*, 2023, №1.
22. Круш П. В., Клименко О. В., Подвігіна В. І. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 328 с.
23. Кузьмін О. Є., Федулова Л. І. Інвестування: навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 384 с.

24. Єрємін С. Особливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів на підприємстві у відповідності до економічних умов господарювання. *Економіка та суспільство*. 2024. (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-22> (дата звернення 25.02.2026).

25. Бержанір І., Кірдан О., Станіславчук Н. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства. *Економічні горизонти*, 2018. №4(7), 48–56. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.161721](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.161721) (дата звернення 25.02.2026).

26. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2012. №22. С. 1-6.

27. Програма «Доступні кредити 5-7-9 %». Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9.pdf> (дата звернення 26.02.2026).

28. Дробязко С.І., Конопля М.О. Організація і методика обліку основних засобів підприємства та аналіз ефективності їх використання. *Вісник Університету «Україна»*. 2019. №3(24). URL: <https://economics.com.ua/s9-organizaciya-i-metodika-obliku-osnovnih-zasobiv-pidpriemstva-ta-analiz-efektivnosti-yih-vikoristannya> (дата звернення 28.02.2026).

29. Фінансовий аналіз та звітність : навчальний посібник / Б. Є. Грабовецький, І. В. Шварц. Вінниця : ВНТУ, 2011. 281 с.

30. Юрчишена Л., Волинець С. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=668> (дата звернення 02.03.2026).

31. Харчова промисловість України: аспекти воєнного часу: інформ.-аналіт. матеріали / В. М. Івченко, О. С. Зірзак, А. Л. Солошенок, О. М. Полонська; НДІ «Укراгропромпродуктивність». Київ, 2024. 55 с. URL: uapp.in.ua (дата звернення 02.03.2026).

32. Дутова В. Адаптивні заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємств в умовах війни. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20 листоп. 2024 р.). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2024. С. 41–42. URL: <https://conf-keip.kpi.ua/article/view/346254> (дата звернення 04.03.2026).

33. Сафонік Н., Ваташук В. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств. *Економіка та суспільство*, 2023. №51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-23> (дата звернення 04.03.2026).

34. Економічна статистика / Економічна діяльність / Основні засоби. *Державний комітет статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 18.03.2026).

35. Баланюк І. Ф., Гой. Н. В. Оперативний менеджмент у м'ясопереробних підприємствах : монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2016. 220 с.

36. Markets and Trade. Food and Agriculture Organization of United Nations. URL: <https://www.fao.org/markets-and-trade/commodities-overview/basic-foods/meat/en> (дата звернення 19.03.2026).

37. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. *Державний комітет статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 21.03.2026).

38. Економічна статистика / Економічна діяльність / Промисловість. *Державний комітет статистики України*. 2026. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 21.03.2026).

39. Карп'як М.О. Особливості функціонування ринку м'яса в Україні та його вплив на розвиток економіки регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 1 (129). С. 77–80.

40. BioTech Magazine: Impact of Biotechnology in Food Production. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK235024/> (дата звернення 24.03.2026).

41. IoT for Quality Control in Food Manufacturing. URL: <https://www.foodengineeringmag.com/> (дата звернення 24.03.2026).

42. Packaging Innovations in Food Industry. URL: <https://packagingeurope.com/>. (дата звернення 24.03.2026).

43. Відомості про ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань». URL: <https://www.yatran.com/> (дата звернення 02.04.2026).

44. Річна фінансова звітність емітента. URL: <https://yatran.com/publicna-nformacya/> (дата звернення 07.03.2026).

45. Технологічне устаткування для виробництва сосисок. URL: <https://www.machinesseeker.com.ua/handtmann-fpvlh+242/i-18455156> (дата звернення 08.05.2026).

46. Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» денної та заочної форм навчання / Укладачі: О.І. Павлов, Т.А. Кулаковська. Одеса: ОНТУ, 2022. 32 с. URL: <https://kaf.ep.ontu.edu.ua/wp-content/uploads/diploma/051/metod-kval-bachelor-051-2022.pdf> (дата звернення 11.02.2026).

47. Методичні вказівки до оформлення курсових та кваліфікаційних робіт для здобувачів спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» ступенів вищої освіти «Бакалавр» та «Магістр» денної та заочної форм навчання / Укладачі О.І. Павлов, Т.А. Кулаковська. Одеса: ОНАХТ, 2022. 16 с. URL: <https://kaf.ep.ontu.edu.ua/wp-content/uploads/diploma/051/metod-works-2022.pdf> (дата звернення 11.02.2026).

48. Методичні вказівки до виконання аналітичної частини кваліфікаційної роботи для здобувачів ступенів вищої освіти «Бакалавр» та «Магістр» спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» денної та заочної форм навчання // Укладачі Т.А. Кулаковська, С.О. Магденко. Одеса: ОНТУ, 2022. 38 с. URL: <https://kaf.ep.ontu.edu.ua/wp-content/uploads/diploma/051/metod-analytics-bachelor-magister-2022.pdf> (дата звернення 18.03.2026).

**Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет**

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г.Е. Вейнштейна
Кафедра національної та міжнародної економіки
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

**ДОДАТКИ
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
БАКАЛАВРА**

**на тему «Шляхи підвищення ефективності використання
основного капіталу ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» в умовах
воєнних дій»**

Здобувачки _____ Жураковської Л.Р.

Керівник _____ к.т.н., доц. Лобоцька Л.Л.

Одеса – 2026 рік

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ

**Жураковська Л.Р., Сулима Ю.В., здоб. СВО «Бакалавр» ННІЕУІБ
Науковий керівник – к.т.н, доц. Лобочка Л.Л.
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса**

Харчова промисловість є однією з провідних в Україні, її підприємства забезпечують внутрішній ринок продуктами практично на 80 ...90%. Навіть в умовах війни населення країни не має складностей в отриманні всіх необхідних продуктів харчування. Багато підприємств галузей харчової промисловості експортують свою продукцію, забезпечуючи країну валютою, представляючи країну на зовнішніх ринках.

В структурі експорту України продукція АПК у 2022 – 2025 рр. становила 45...59 % [1]. Зокрема, частка готових харчових продуктів в загальному експорті становила від 5,7 % у 2022 р. до 9,5 % у 2025 р. (у доларах США). Значна частина експорту припадає на олії, хлібобулочні вироби.

Отже, підвищення ефективності, прибутковості діяльності підприємств різних галузей харчової промисловості надзвичайно важливо для економіки країни, особливо за умови, що до 20 % потужностей втрачено із-за воєнних дій [2].

Теоретично ефективність виробництва – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів діяльності, використання засобів праці, предметів праці і робочої сили за певний термін часу, під яким слід розуміти співвідношення результат активів виробництва (ефекту) і витрат, які забезпечують отримання цього результату [3].

Фактори впливу на ефективність виробництва класифікують за різними ознаками, основні з них – це внутрішні та зовнішні фактори. До внутрішніх факторів, якими підприємство може управляти, відносять технологію, устаткування, сировину, матеріали, вироби і їх якість, працівників тощо.

В умовах воєнних дій, блекаутів, надзвичайно складна ситуація склалася у сфері електропостачання, а виробництво продуктів харчування достатньо енергоємне. За цих умов вітчизняні підприємства шукають шляхи подолання цієї проблеми, і одним з них є використання природних ресурсів для виробітку електроенергії. Широке розповсюдження сьогодні отримало впровадження проєктів побудови сонячних електростанцій (СЕС), особливо на півдні країни. Впровадженням проєктів займаються спеціальні організації, які пропонують їх реалізацію «під ключ». Малі, середні підприємства, яких в харчовій промисловості до 95 %, мають високий інтерес до побудови власних СЕС, що забезпечує їх незалежність (часткову) від централізованого постачання електроенергії. Для ФОП і малого бізнесу ціни залишаються ключовим фактором рентабельності, з можливістю фіксації тарифів через незалежних

постачальників. Із-за воєнних дій повна ціна за 1 кВт-год електроенергію для бізнесу другого класу напруги коливається у межах 9,2 – 10,9 грн за 1 кВт [4].

За оцінками фахівців [5], сонячні електростанції в Україні демонструють високу економічну ефективність: при річному виробітку 1100 – 1400 кВт- год за 1 кВт встановленої потужності ККД (коефіцієнт корисної дії) становить 15...22%, термін окупності від 4 до 8 років залежно від регіону. А ще – програми державної підтримки для зеленої енергетики в 2025 році дають субсидії, роблячи перехід привабливим [4].

В умовах браку робочої, сили, обмеженості в оновленні устаткування, подорожчання логістики, газу, нафти і бензину, економія на витратах на електроенергію є одним з важливих напрямків підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості. Економія енергетичних ресурсів та впровадження відновлюваних джерел енергії є резервом зниження витрат на одиницю продукції і забезпечує сталий економічний розвиток підприємства.

Література:

1. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 26.02.2026)
2. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська] ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-04/stiykist-realsektor-dopovid_gotove.pdf (дата звернення 26.02.2026)
3. Кулаковська Т.А. Економіка підприємства (практикум): навч. посіб. [для студ. вищих навч. закладів] Одеса: Астропринт, 2014. 364 с.
4. Вартість електроенергії для підприємств в Україні 2025: детальний аналіз і прогнози. URL: <https://engage.org.ua/vartist-elektroenergiyi-dlya-pidpryyemstv-v-ukrayini-2025-detalnyj-analiz-i-prognozy> (дата звернення 27.02.2026)
5. Професійні енергетичні рішення. Сонячні електростанції під ключ в Одесі та області. URL: <https://sonergia.com.ua> (дата звернення 27.02.2026)

ДОДАТОК Б

Таблиця 1

Трактування категорій «основний капітал» та «основні засоби»

Автор /Джерело	Визначення
А. Сміт	Основний капітал – частина капіталу, яка не переходить від власника до власника та приносить прибуток без вступу у безпосередній обіг; включає машини, знаряддя праці, будівлі, що використовуються у виробничому процесі.
І. О. Бланк	Основний капітал підприємства – сукупність майнових цінностей, що багаторазово беруть участь у процесі господарської діяльності та переносять свою вартість на продукцію частинами; є матеріальною основою виробничої потужності підприємства та визначають його техніко-технологічний рівень.
А. М. Поддєрьогін	Основний капітал – довгострокові активи підприємства, що включають основні засоби, нематеріальні активи та довгострокові фінансові інвестиції, які функціонують у виробничому процесі понад один рік і переносять свою вартість на продукцію поступово шляхом амортизаційних відрахувань.
В. Г. Андрійчук	Основні засоби – матеріально-речові елементи, що є засобами праці та функціонують у виробничому процесі тривалий час, зберігаючи при цьому свою натуральну форму; основні фонди є грошовим вираженням вартості засобів праці і відображають їх у вартісній оцінці.
Г. В. Савицька	Основні засоби – засоби праці, що функціонують у незмінній натуральній формі протягом тривалого часу та поступово переносять свою вартість на виготовлену продукцію у вигляді амортизаційних відрахувань.
НП(С)БО 7 «Основні засоби»	Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких становить більше одного року.
Податковий кодекс України	Основні засоби – матеріальні активи, призначені для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує встановлений вартісний критерій та очікуваний строк корисного використання яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік; земля, незавершені капітальні інвестиції та нематеріальні активи до цієї категорії не належать.
Міжн. стандарт бух. обліку МСБО 16 «Основні засоби» IASB	Основні засоби (property, plant and equipment) – матеріальні об'єкти, що утримуються для використання у виробництві або постачанні товарів чи послуг, для здавання в оренду або для адміністративних цілей; від яких очікується отримання економічних вигід понад один звітний період.
Р. Брейлі, С. Майерс	Основний капітал (fixed capital) – довгострокові реальні активи підприємства, що включають матеріальні та нематеріальні необоротні активи, задіяні у операційній діяльності; ефективність їх використання оцінюється через показники рентабельності активів та відношення капітальних витрат до виручки.
О. О. Терещенко	Основний капітал підприємства – вартісне вираження сукупності необоротних активів, що задіяні у відтворювальному процесі тривалий час та забезпечують виробничу функцію підприємства; управління основним капіталом є складовою фінансової стратегії та передбачає оптимізацію структури і відтворення необоротних активів.

Таблиця 2

Шляхи підвищення ефективності використання та відтворення основного капіталу підприємств харчової промисловості в умовах воєнних дій

Напрямок	Захід
I. Технічне переоснащення та модернізація активної частини основного капіталу	
Заміна фізично та морально застарілого технологічного обладнання	Виведення з експлуатації обладнання з рівнем зносу понад 70–80%; придбання або залучення у лізинг сучасного технологічного обладнання провідних виробників
Модернізація діючого обладнання без його повної заміни	Капітальний ремонт ключових агрегатів із заміною критичних вузлів; встановлення частотних перетворювачів на електроприводи для зниження енергоспоживання; модернізація систем керування обладнанням; встановлення на діюче обладнання датчиків та модулів
Підвищення питомої ваги активної частини основного капіталу	Оптимізація структури шляхом реалізації непотрібних об'єктів пасивної частини; аутсорсинг непрофільних функцій (обслуговування будівель, транспорт) для скорочення пасивних активів
II. Підвищення інтенсивності та екстенсивності використання наявного обладнання	
Зниження простоїв обладнання та підвищення коефіцієнта завантаження	Впровадження системи планово-попереджувального технічного обслуговування (ППО) замість реактивного ремонту; оптимізація виробничого графіка для рівномірного завантаження обладнання; формування стратегічного запасу критичних запасних частин
Оптимізація режиму роботи обладнання та підвищення коефіцієнта змінності	Перехід на двох- або тризмінний режим роботи для виробничого обладнання з високою капіталомісткістю; раціональне планування виробничої програми з урахуванням рівня завантаження кожної одиниці обладнання
Раціоналізація використання виробничих площ	Уцілювання розміщення виробничого обладнання; здавання в оренду тимчасово незадіяних виробничих площ; перепрофілювання частини площ під зберігання запасів сировини та продукції
III. Енергетична незалежність та підвищення енергоефективності виробництва	
Створення автономних джерел електропостачання	Встановлення дизельних генераторів для резервного живлення критичного обладнання; монтаж сонячних електростанцій для часткового покриття базового енергоспоживання; підключення до систем акумуляції електроенергії
Впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання	Заміна застарілих компресорних і холодильних установок на сучасні з класом енергоефективності A++; встановлення рекуператорів тепла у термічних виробництвах; перехід на LED-освітлення виробничих приміщень; впровадження систем автоматичного регулювання теплоносія та вентиляції
IV. Цифровізація та автоматизація виробничих процесів	
Впровадження систем автоматизованого управління виробничим обладнанням (SCADA, MES)	Встановлення SCADA-систем для дистанційного моніторингу та управління технологічними процесами; впровадження MES-систем (Manufacturing Execution System) для оперативного управління виробничою програмою; автоматизація контролю якості продукції
Цифровізація управління основними засобами (EAM-системи)	Запровадження програмних систем управління активами (Enterprise Asset Management); формування цифрового реєстру всіх об'єктів ОЗ з відстеженням їх технічного стану, місцезнаходження та залишкового ресурсу; автоматизація планування ТО
Роботизація та механізація трудомістких операцій	Впровадження роботизованих систем на операціях пакування, сортування та переміщення готової продукції та напівфабрикатів; механізація важких фізичних операцій з метою компенсації дефіциту робочої сили

V. Оптимізація амортизаційної та інвестиційної політики	
Перегляд амортизаційної політики з переходом до прискорених методів нарахування	Перегляд методів нарахування амортизації у наказі про облікову політику із переходом від прямолінійного до методу прискореного зменшення залишкової вартості або кумулятивного методу для технологічного обладнання; перегляд строків корисного використання для активів, що функціонують в інтенсивному режимі
Залучення пільгового фінансування для оновлення ОЗ	Активна участь у державній програмі «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» для придбання нового технологічного обладнання; подання заявок на гранти від міжнародних організацій (ЄБРР, МФК, USAID, GIZ)
VI. Захист і збереження основного капіталу в умовах воєнних ризиків	
Фізичний захист та укриття критичного обладнання	Розроблення та реалізація плану захисту критичного обладнання від уламків та вибухової хвилі (укріплення стін, перекриттів, захисні кожухи); будівництво або облаштування укриттів для захисту обладнання під час ракетних обстрілів; розосередження критично важливих активів по кількох виробничих об'єктах
Страховання основних засобів від воєнних ризиків	Укладення договорів страхування майна підприємства від воєнних ризиків за програмами, що розробляються за підтримки MIGA (Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій)
Релокація та диверсифікація виробничих потужностей	Перенесення частини виробничих потужностей у більш безпечні регіони (переважно захід та центр України); розміщення резервних виробничих ліній на майданчиках підприємств-партнерів; укладення угод про взаємне резервування потужностей між підприємствами галузі
VII. Оптимізація управління відтворенням та структурою основного капіталу	
Розробка стратегічної програми відтворення основного капіталу	Проведення комплексного технічного аудиту всіх об'єктів ОЗ із класифікацією за ступенем зносу та пріоритетністю оновлення; розробка поетапної програми відтворення на 3–5 років з чітким визначенням джерел фінансування кожного заходу
Впровадження системи управління технічним обслуговуванням і ремонтами	Перехід від аварійно-відновлювального ремонту до системи планово-попереджувального ТО; стандартизація процедур технічного обслуговування;
Формування та оптимізація кластерних структур у харчовій промисловості	Об'єднання підприємств харчової промисловості регіону для спільного використання дорогого обладнання (лабораторного, контрольно-вимірювального); створення спільних ремонтних служб і центрів компетенцій

Таблиця 3

Динаміка вартості основних засобів та нематеріальних активів, млн грн

Показник	Рік							Темп приросту, %		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2022/ 2021	2023/ 2022	2024/ 2023
Україна										
Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	8104133	7995148	9098603	9416336	8430175	9837588	10557379	-10,5	16,7	7,3
Знос основних засобів та нематеріальних активів	5117176	4723751	5559590	5597390	4700763	5690055	6033934	-16,0	21,0	6,0
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	2986957	3271397	3539012	3818947	3729412	4147533	4523445	-2,3	11,2	9,1
Виробництво харчових продуктів										
Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	186847	205441	257984	239826	242767	270635	325306	1,2	11,5	20,2
Знос основних засобів та нематеріальних активів	78359	77594	118396	89836	94981	104800	132504	5,7	10,3	26,4
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	108488	127848	139588	149990	147786	165836	192803	-1,5	12,2	16,3
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів										
Первісна вартість основних засобів та нематеріальних активів	36685	44563	49768	53346	58501	67838	90221	9,7	16,0	33,0
Знос основних засобів та нематеріальних активів	7940	8235	10778	10421	9422	13843	19042	-9,6	46,9	37,6
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів	28744	36328	38989	42926	49080	53995	71180	14,3	10,0	31,8

Таблиця 4

Динаміка капітальних інвестицій, млн грн

Показник	Рік					Темп приросту, %		
	2020	2021	2022	2023	2024	2022/ 2021	2023/ 2022	2024/ 2023
Україна								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	419837	528802	279598	395450	534417	-47,1	41,4	35,1
за рахунок власних коштів підприємств	279330	362693	203428	285675	379613	-43,9	40,4	32,9
інших джерел	140506	166109	76170	109775	154804	-54,1	44,1	41,0
Питома вага власних джерел фінансування	66,5	68,6	72,8	72,2	71,0	-	-	-
Виробництво харчових продуктів								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	16367	15756	9547	16270	23689	-39,4	70,4	45,6
за рахунок власних коштів підприємств	14675	14918	9307	15649	22247	-37,6	68,1	42,2
інших джерел	1692	837	241	622	1442	-71,3	158,4	131,9
Питома вага власних джерел фінансування	89,7	94,7	97,5	96,2	93,9	-	-	-
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів								
Обсяг капітальних інвестицій, в т.ч.	-	-	3654	4970	9592	-	36,0	93,0
за рахунок власних коштів підприємств	-	-	3433	4575	8844	-	33,3	93,3
інших джерел	-	-	222	395	747	-	78,0	89,4
Питома вага власних джерел фінансування	-	-	93,9	92,1	92,2	-	-	-

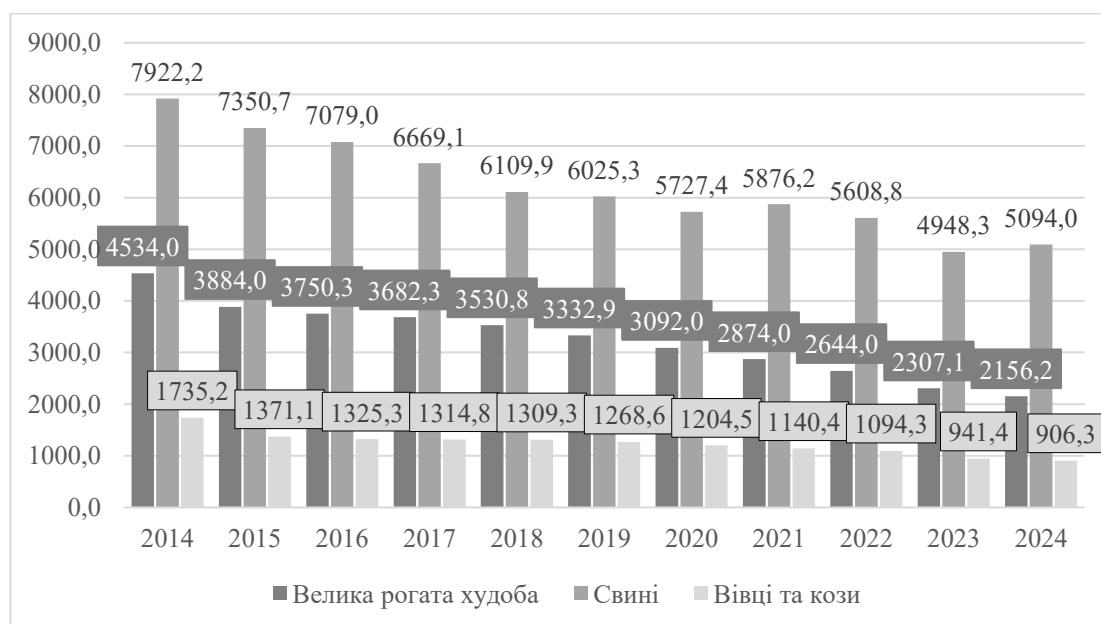

Рис. 1. Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин, тис. голів

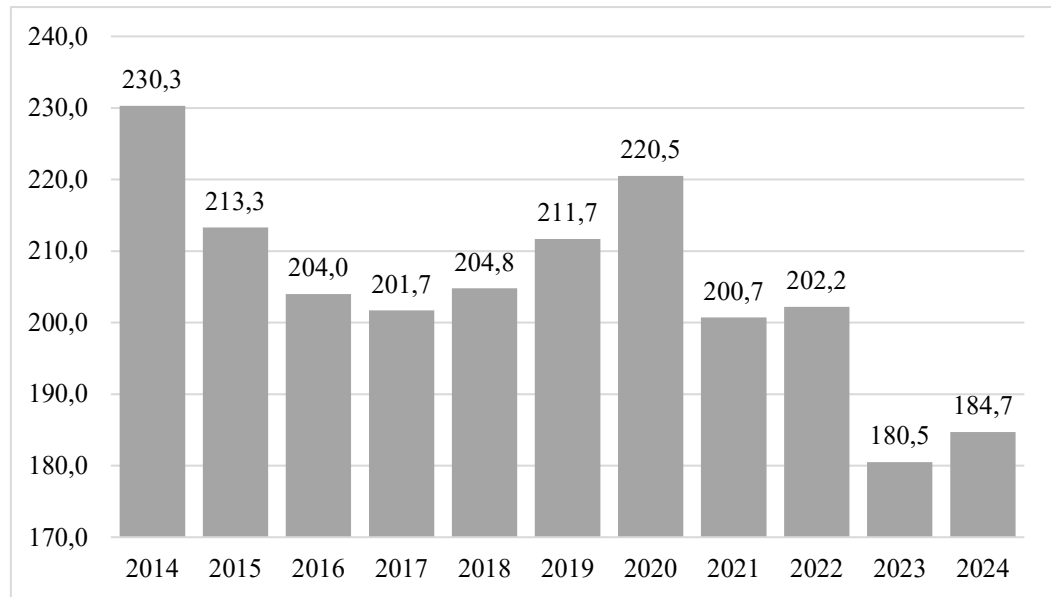

Рис. 2. Динаміка поголів'я птиці, млн голів

Таблиця 5

Актуальний стан тваринництва в Україні та перспективи його розвитку

Вид тварин	Стан галузі	Проблеми	Перспективи
Тваринництво в цілому	Суттєве скорочення поголів'я з 2022 року через війну; зниження виробництва м'яса.	Руйнування інфраструктури, логістичні труднощі, скорочення інвестицій, обмеження експорту.	Державна підтримка, відновлення виробництва на звільнених територіях, розвиток експорту, модернізація.
Свині	Поголів'я свиней поступово знижується; у 2024 році є незначне відновлення після падіння 2023 року.	Високі витрати на корми, обмеження експорту, зниження внутрішнього попиту, ризик африканської чуми свиней.	Підтримка фермерів, зниження собівартості кормів, розвиток м'ясопереробної галузі, експорт до ЄС.
Велика рогата худоба (ВРХ)	Суттєве скорочення поголів'я ВРХ з 2019 року; річний спад прискорився з початком війни.	Висока собівартість утримання, труднощі з експортом, відтік працівників, зниження споживання яловичини.	Впровадження нових технологій, підтримка експорту, покращення племінної роботи, державні субсидії.
Птиця	Падіння поголів'я внаслідок війни; у 2024 році незначне відновлення після значного зниження 2023 року.	Руйнування птахофабрик, скорочення експортних можливостей, зростання собівартості, нестача робочої сили.	Модернізація підприємств, орієнтація на внутрішній ринок, розвиток експорту після стабілізації ситуації.
Вівці та кози	Зменшення поголів'я з 2019 року, яке триває навіть у 2024 році, хоча й більш повільними темпами.	Низька рентабельність, відсутність попиту на продукцію, недостатня державна підтримка, обмежена племінна база.	Підтримка малих фермерських господарств, популяризація продукції, розвиток переробки вовни та м'яса.

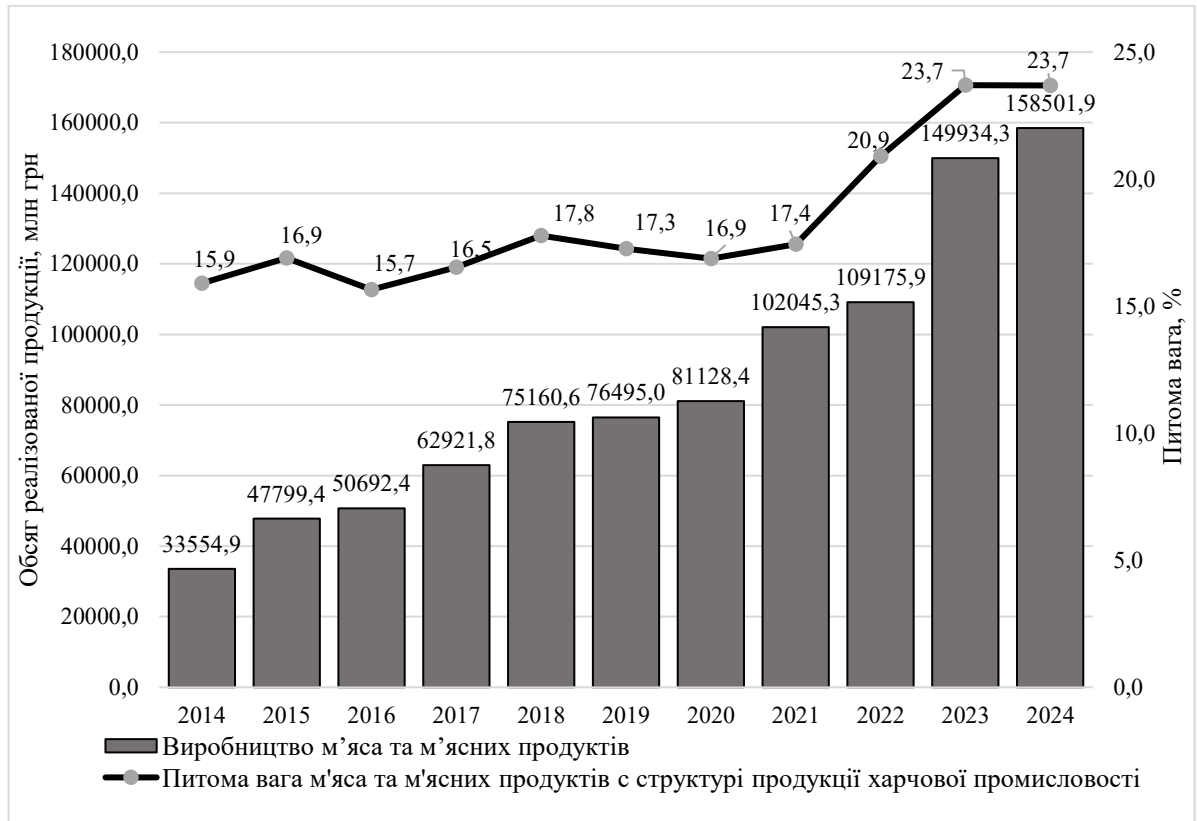

Рис. 3. Динаміка реалізації м'яса та продуктів його переробки

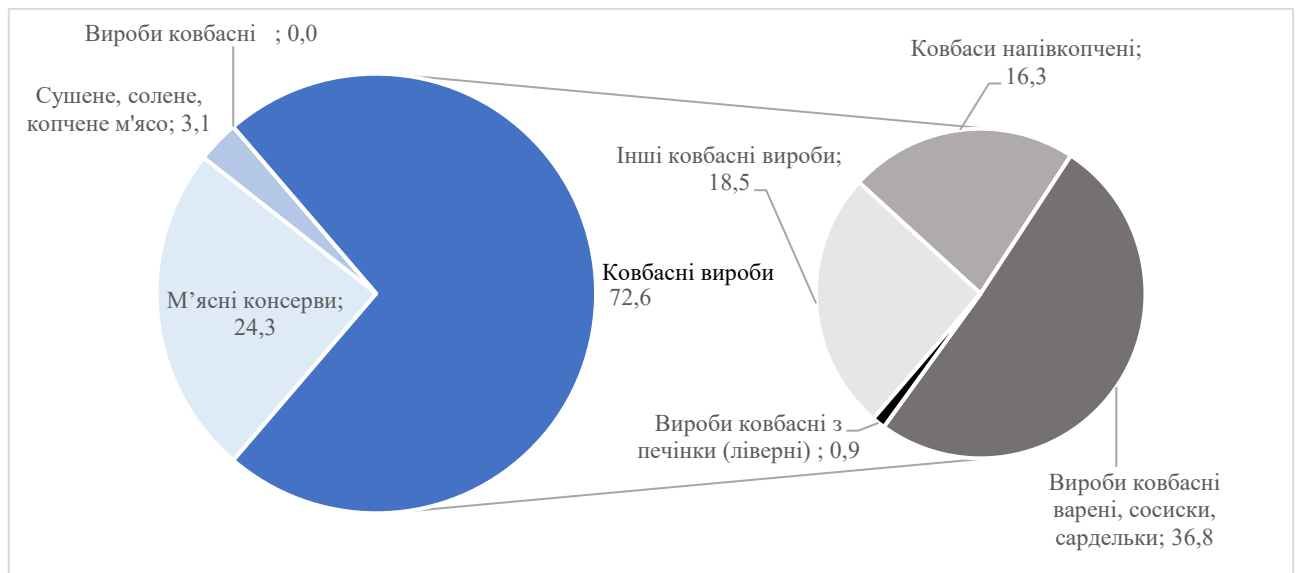

Рис. 4. Структура ринку продуктів переробки м'яса в 2024 році, %

Таблиця 6

Зміна технічного стану основних засобів ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
2023 рік			
1. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	952734	1473126	520392
2. Знос, тис. грн	669210	1023643	354433
3. Залишкова вартість ОЗ, тис. грн	283524	449483	165959
4. Коефіцієнт придатності	0,298	0,305	0,008
5. Коефіцієнт зносу	0,702	0,695	-0,008
2024 рік			
6. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	1473126	1648919	175793
7. Знос, тис. грн	1023643	1259005	235362
8. Залишкова вартість ОЗ, тис. грн	449483	389914	-59569
9. Коефіцієнт придатності	0,305	0,236	-0,069
10. Коефіцієнт зносу	0,695	0,764	0,069

Таблиця 7

Показники ефективності використання основних засобів

Показник	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої промислової продукції в порівнянних цінах (без ПДВ), тис. грн	1985260	1956976	-28284
2. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1561023	348093
3. Середньорічна вартість активної частини основних засобів (машини, пристосування та приладдя)	733080	910204	177124
4. Чисельність персоналу, осіб	1248	1218	-30
5. Фондовіддача, грн/грн (п.1/п.2)	1,637	1,254	-0,383
6. Фондоємність, грн/грн (п.2/п.1)	0,611	0,798	0,187
7. Фондоозброєність праці, тис. грн/ос (п.2/п.4)	971,9	1281,6	309,7
8. Технічна озброєність праці, тис. грн/ос (п. 3/п.4)	587,4	747,3	159,9

**Основні економічні показники виробничо-господарської діяльності
ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»**

Показник	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, (натур.од.)	16800	16800	0	0,0
2. Фактично вироблено продукції, (натур.од.)	11386	11259	-127	-1,1
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,678	0,670	-0,008	-1,1
4. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ):				
- у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	1985260	2076587	91327	4,6
- у порівняних цінах, тис. грн	1985260	1956976	-28284	-1,4
5. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	1866639	1977610	110971	5,9
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1561023	348093	28,7
7. Фондовіддача, грн/грн	1,637	1,254	-0,383	-23
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	303405	352525	49120	16,2
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, обороти	6,15	5,61	-0,54	-8,82
10. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	1248	1218	-30	-2,4
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1590,75	1606,71	16,0	1,0
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	2131929	2065434	-66495	-3,1
- матеріальні витрати	1328572	1360194	31622	2,4
- витрати на оплату праці	239086	284967	45881	19,2
- відрахування на соціальні заходи	50749	60843	10094	19,9
- амортизація	354541	235415	-119126	-33,6
- інші операційні витрати	158981	124015	-34966	-22,0
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,074	0,995	-0,079	-7,4
14. Матеріалоємність, грн/грн	0,712	0,688	-0,024	-3,4
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	1509134	1554163	45029	3,0
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	18049	52529	34480	191,0
17. Чистий прибуток, тис. грн	12023	3567	-8456	-70,3
18. Рентабельність продажів, %	0,97	2,66	1,69	-
19. Рентабельність продукції, %	0,85	2,54	1,70	-

Обґрунтування інвестиційного проєкту впровадження лінії

Handtmann FPVLH242

Параметр оцінки	Поточний стан на підприємстві	Очікуваний стан після впровадження Handtmann FPVLH242
Технічний рівень обладнання	Частина обладнання морально та фізично застаріла, високі витрати на ремонт, зниження надійності	Сучасна автоматизована лінія з промисловим ресурсом та сервісною підтримкою
Точність та стандартизація порціонування	Похибки дозування суттєво залежать від ручного втручання та навичок оператора	Висока точність порціонування за рахунок автоматизованої системи подачі фаршу
Рівень автоматизації	Переважає механізована обробка з необхідністю ручних операцій на етапі формування та розділювання	Повністю автоматизоване дозування, формування, розділювання та контроль
Якість продукції	Можливі відхилення за масою, текстурою та уніфікованістю через нерівномірну подачу фаршу	Покращення однорідності структури продукту, стабільні показники маси та геометрії
Витрати на персонал	Висока потреба у робочій силі, значні витрати на заробітну плату та навчання	Скорочення частки ручної праці, можливість перерозподілу персоналу на інші ділянки
Виробничі втрати та брак	Підвищена частка відходів при переналаштуванні обладнання та при переробці великого обсягу	Мінімізація втрат завдяки автоматизованим налаштуванням і стабільній подачі сировини
Енергоефективність	Витрата енергії на одиницю продукції порівняно висока через низьку точність і зношення вузлів	Зниження енергоспоживання за рахунок більш енергоефективних технічних рішень
Гнучкість виробництва	Обмежені можливості швидкого переходу між видами продукції	Швидке переналаштування лінії, можливість оперативної зміни рецептур і форматів
Конкурентоспроможність	Поступова втрата позицій на ринку через застарілу технічну базу	Підвищення конкурентоспроможності через продуктивність, якість і серійність

Вплив заходу на основні техніко-економічні показники діяльності ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань»

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн			Зміни показників діяльності підприємства (±)									Строк окупності інвестицій, років
	Всього	у тому числі в		Вироблена (реалізована) продукція, тис. грн.	Собівартість, тис. грн						Чистий прибуток, тис. грн	Чисельність зайнятих, осіб	
		основні засоби	оборотні кошти		Всього	у тому числі:							
						матеріальні витрати	витрати на оплату праці	відрахування на соціальні заходи	амортизація основних засобів	інші операційні витрати			
Проект модернізації технічної бази виробництва (установка комплексної автоматизованої лінії Handtmann для виробництва сосисок)	1259,5	1259,5	-	-	-539,5	-124,4	-465,8	-102,5	152,6	0,5	442,4	-3	2,85

Таблиця 11

**Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності
ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань» до та після впровадження проекту**

Показник	2024 рік	Проектний рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, (натур.од.)	16800	16800	0	0,00
2. Фактично вироблено продукції, (натур.од.)	11386	11386	0	0,00
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,678	0,788	0	0,00
4. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ)				
- у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	1985260	1985260	0	0,00
- у порівняних цінах, тис. грн	1704797	1704797	0	0,00
5. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	1866639	1866639	0	0,00
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	1212930	1213693	763	0,06
7. Фондовіддача, грн/грн	1,406	1,405	-0,001	-0,10
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	303405	303405	0	0,00
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, обороти	6,15	6,15	0,00	0,00
10. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	1248	1245	-3	-0,24
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1366,02	1369,31	3,29	0,24
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	1827061	1826521,5	-539,5	-0,03
- матеріальні витрати	1328572	1328447,6	-124,4	-0,01
- витрати на оплату праці	239086	238620,3	-465,8	-0,19
- відрахування на соціальні заходи	50749	50646,5	-102,5	-0,20
- амортизація	49673	49825,6	152,6	0,31
- інші операційні витрати	158981	158981,5	0,5	0,00
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	0,9203	0,9200	-0,0003	-0,03
14. Матеріалоємність, грн/грн	0,712	0,712	0,000	0,00
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	1509134	1508594	-539,5	-0,04
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	18049	18589	539,5	2,99
17. Чистий прибуток, тис. грн	12023	12465	442,4	3,68
18. Рентабельність продажів, %	0,967	0,997	0,030	-
19. Рентабельність продукції, %	0,988	1,018	0,030	-
20. Рентабельність виробництва, %	0,793	0,822	0,029	-